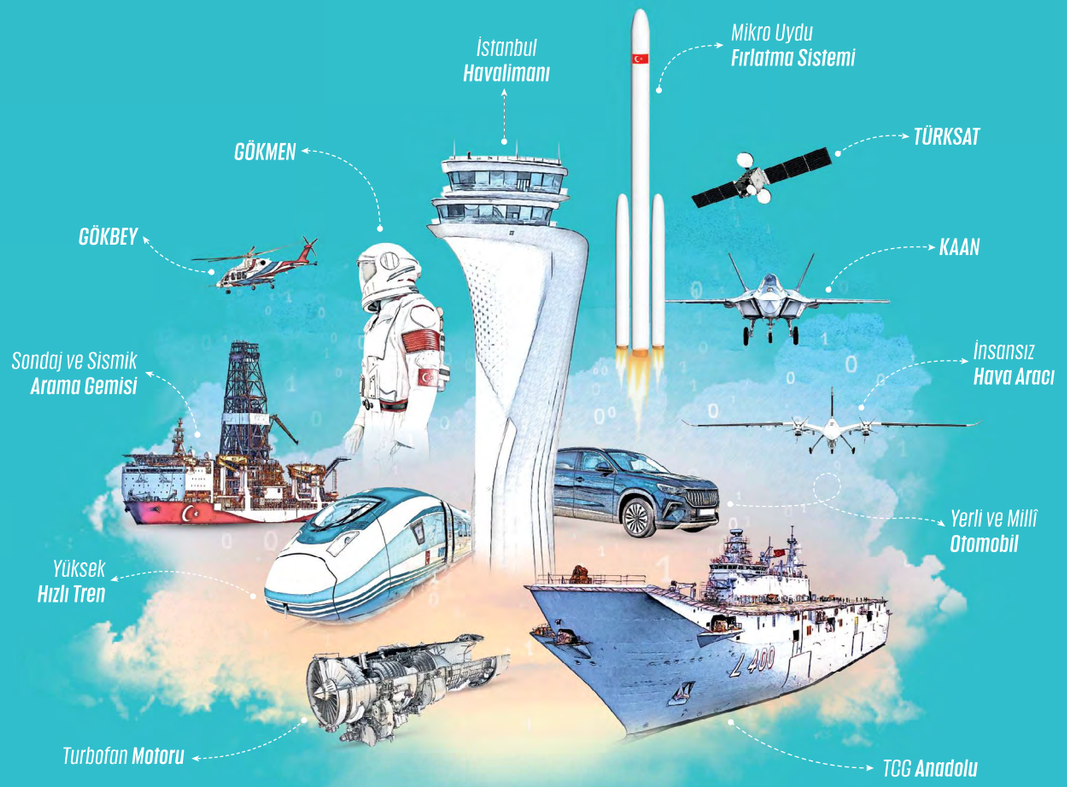
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM
KUR'AN-I KERİM'İN ANLAM DÜNYASI-I 11. SINIF
Ders Kitabı

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI

KUR'AN-I KERİM'İN ANLAM DÜNYASI-I

11. SINIF

ORTAÖĞRETİM

KUR'AN-I KERİM'İN ANLAM DÜNYASI-I

11. SINIF

DERS KİTABI

YAZARLAR
Hatice KALENCİ
Merve KAZANCI
Suheyla Nur TEKİN
Süleyman EMİROĞLU

DEVLET KİTAPLARI
ANKARA 2026

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No .....: 9566
Ders Kitapları Dizisi No .....: 2008

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

Editör
Dr. Numan KONAKLI

Dil Uzmanı
Filiz MUSLU

Görsel Tasarımcı
Erkam UĞUR

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Murat ÖZBEY

Program Geliştirme Uzmanı
Talip AYDEMİR

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Sami KAYA

Rehberlik Uzmanı
Mevlüt SELVİ

ISBN 978-975-11-8067-4

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 14.06.2024 tarih ve 104539343 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

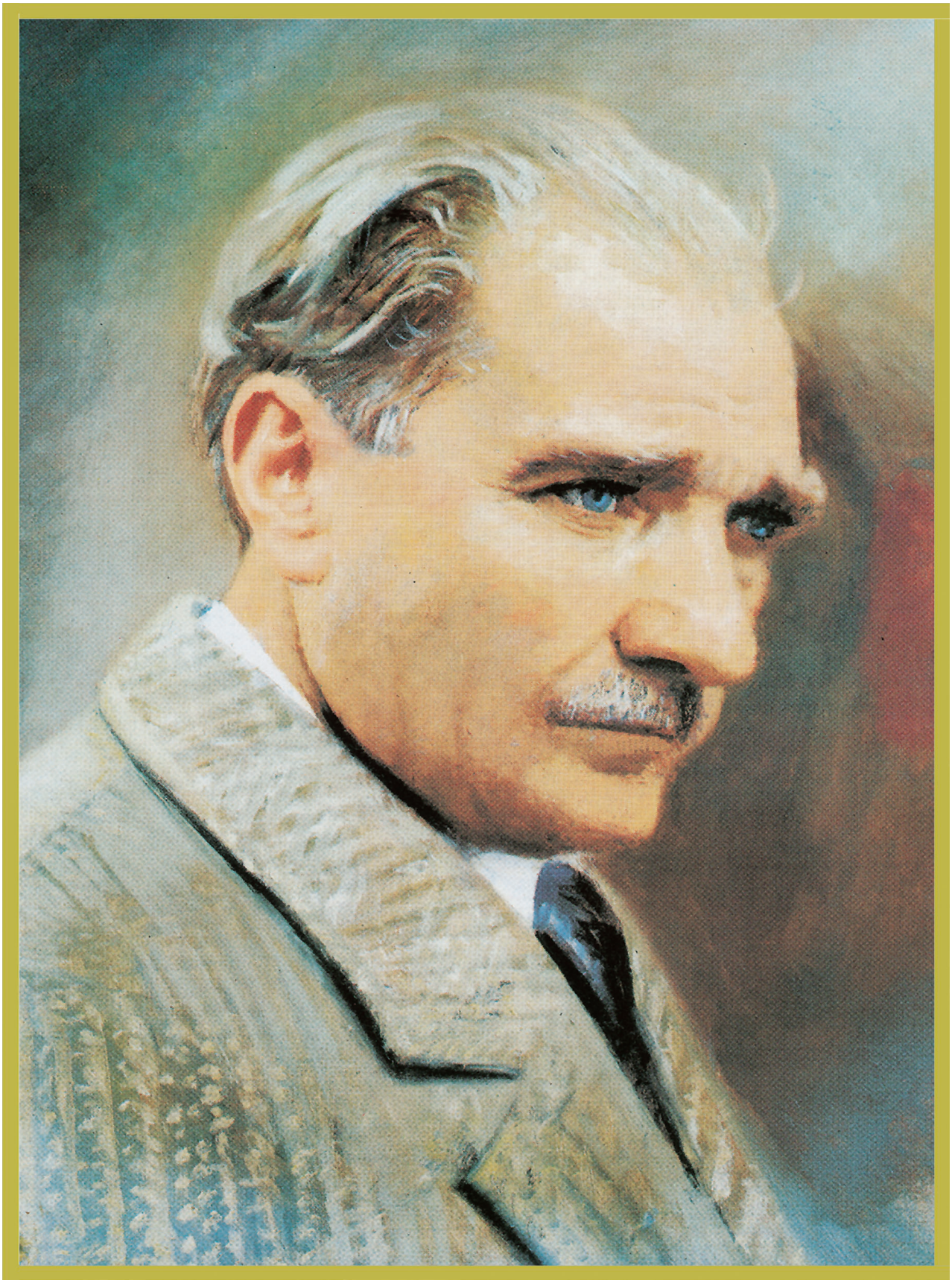
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

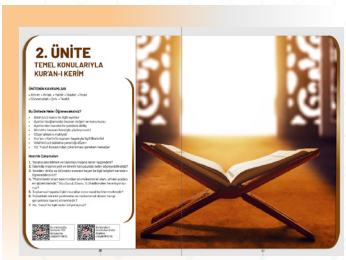
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'İ TANIMAYA GİRİŞ

KUR'AN-I KERİM VE İSİMLERİ 14
KUR'AN-I KERİM'İN İNDİRİLDİĞİ ORTAM 17
KUR'AN-I KERİM'İ ANLAMA YÖNTEMLERİ 20
SÜNNETİN KUR'AN-I KERİM'İ AÇIKLAMASI 23
MEAL VE TEFSİRLER İLE KUR'AN-I KERİM'İ ANLAMA 26
AYETLERDEN MESAJLAR: LOKMAN SURESİ, 12-19. AYETLER 30
1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 32

2. ÜNİTE: TEMEL KONULARIYLA KUR'AN-I KERİM

HER ŞEYİN BAŞI: ALLAH (cc) İNANCI 38
İNSANIN YARATILIŞI 41
EBEDÎ ÂLEM: AHİRET 43
VAZGEÇİLMEZ DEĞER: GÜZEL AHLAK 48
KUR'AN-I KERİM'DE TOPLUMSAL İLKELER 50
İLAHİ TECELLİLER: KÂİNAT VE TABİAT 52
AYETLERDEN MESAJLAR: HZ. YUSUF KISSASI 55
2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 58

3. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'E GÖRE ERDEMLİ İNSAN

İMAN VE SALİH AMELİN ÖNEMİ 64
DÜŞÜNMEK VE AKLETMEK 67
KÂİNATTAKİ İŞARETLERİ OKUMAK 69
DOĞRU BİLGİNİN PEŞİNE DÜŞMEK 72
ÇALIŞMAK VE ÜRETMEK 75
ŞÜKRETMEK 78
TAKVA BİLİNCİYLE HAREKET ETMEK 81
AYETLERDEN MESAJLAR: SAD SURESİ, 71-85. AYETLER 85
3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 88

4. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'DE İNSANIN BİREYSEL VE TOPLUMSAL SORUMLULUKLARI

YARDIMLAŞMA VE PAYLAŞMA 96
EMİR BİLMARUF NEHİY ANILMÜNKER 98
EMİN OLMA 101
ŞEHİTLİK 104
İSTİŞARE İLE İŞ YAPMA 106
KUL HAKKI YEMEME 109
KUR'AN-I KERİM'DE İKTİSADİ İLKELER 112
AYETLERDEN MESAJLAR: KASAS SURESİ, 76-84. AYETLER 115
4. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 118

SÖZLÜK 122
CEVAP ANAHTARI 123
KAYNAKÇA 124
GÖRSEL VE GENEL AĞ KAYNAKÇASI 126
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI 127
TÜRK DÜNYASI HARİTASI 128

ORGANİZASYON ŞEMASI

KİTAP GENELİNDE KULLANILAN ETKİNLİKLER

SIRA SİZDE

Farklı öğrenme ortamlarına yönlendiren kişisel ve zihinsel çalışmaların yer aldığı bölüm.

KAVRAM DAĞARCIĞI

Konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacak kavramların yer aldığı bölüm.

ŞİİR DİLİYLE

Öğrenme ortamını zenginleştirilmesine yönelik etkinliklerin yer aldığı bölüm. (Bu bölümdeki metinler, yazıldığı dönemin yazım ve noktalama kurallarına sadık kalınarak alınmıştır.)

BİR HADİS

Konuyu desteklemek amacıyla verilen hadislerin yer aldığı bölüm.

SORU-YORUM

İşlenen konunun daha iyi anlaşılması sağlayacak kişisel ve zihinsel becerilerle ilgili etkinliklerin yer aldığı bölüm.

ARA DEĞERLENDİRME

Konuyla ilgili öğrenilen bilgi ve kazanılan becerileri ölçmeye yönelik çalışmaların yer aldığı bölüm.

BİLGİ NOTU

Öğrenmeyi desteklemeye yönelik bilgilerin yer aldığı bölüm.

LİSTELEYİNİZ

Öğrenilen konunun pekiştirilmesine yönelik çalışmaların yer aldığı bölüm.

KISALTMALAR

as	Aleyhisselam	Hz.	Hazreti
bk.	Bakınız	İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
C	Cilt	haz.	Hazırlayan
cc	Cellecelalüh	MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
çev.	Çeviren	MÜİF	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi	ra	radıyallahüanh
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı	s.	Sayfa
ed.	Editör	sav	Sallallahü aleyhi vesellem
ES	Erişim saati	TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
ET	Erişim tarihi	thk.	Tahkik

- Kitap genelinde
  - öğretim programındaki başlıkların dışında tek tazim ifadesi kullanılmış,
  - kısaltmaların yazımında Türk Dil Kurumu Kısaltmalar Dizini ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kavramları Yazım Kılavuzu Kısaltmalar Tablosu esas alınmış,
  - başlık ve kavramlarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kavramları Yazım Kılavuzu ile Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası (I-II) Öğretim Programı; ayetlerde ise Diyanet İşleri Başkanlığının meal ve tefsirleri kullanılmıştır.
- Ünitelerle ilgili e-içeriklere karekodları okutarak ya da dijital nüshadaki karekodların üzerine tıklayarak ulaşabilirsiniz.

Ünite Numarası ve Adı

Ünite numarası ve ünitenin adı bu bölümde yer alır.

Bu Ünitede Neler Öğreneceksiniz?

Ünitede verilmek istenen temel bilgiler bu bölümde yer alır.

Anahtar Kavramlar

Üniteyle ilgili temel kavramlar bu bölümde yer alır.

Hazırlık Çalışmaları

Öğrencilerin konuyla ilgili hazır bulunuşluklarını ölçmeye yönelik sorular bu bölümde yer alır.

Ünite Sunumu

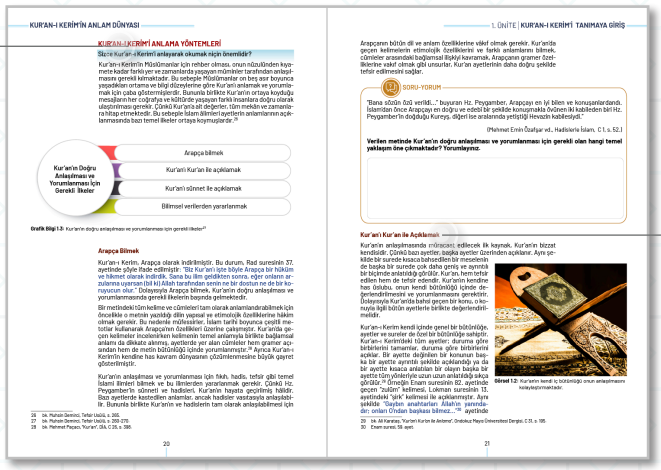
Bu karekodla ünitenin PDF dosyasına ulaşabilirsiniz.

Ünite İçeriği

Üniteyle ilgili sunuma ulaştıran karekod bu bölümde yer alır.

Ana Başlık

Ünite konularına ait ana başlıklar bu bölümde yer alır.

Alt Başlık

Ünite konularına ait alt başlıklar bu bölümde yer alır.

Hadis

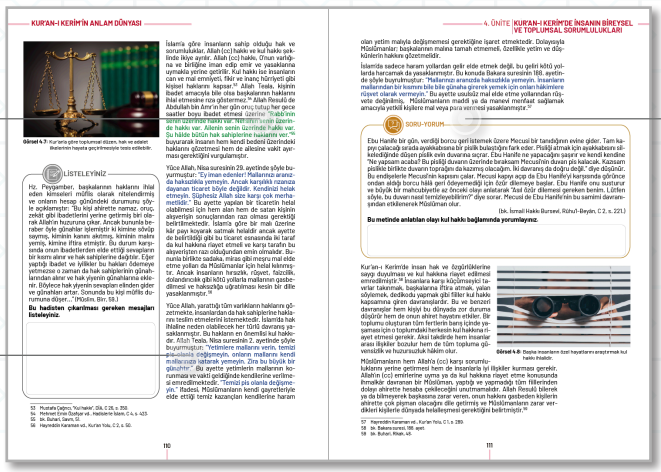
Konuyla ilgili hadisler bu bölümde yer alır.

Etkinlik

Konuyla ilgili hazırlanan etkinlikler bu bölümde yer alır.

Ayet

Konuyla ilgili ayetler bu bölümde yer alır.

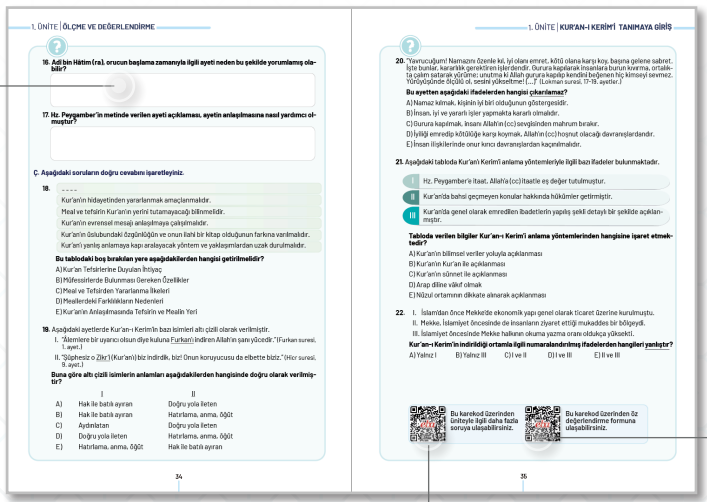

Ayet

Konuyla ilgili ayetler bu bölümde yer alır.

Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Üniteyle ilgili edinilen bilgi ve kazanılan becerileri ölçmeye yönelik sorular bu bölümde yer alır.

E-İçerik (Ölçme ve Değerlendirme)

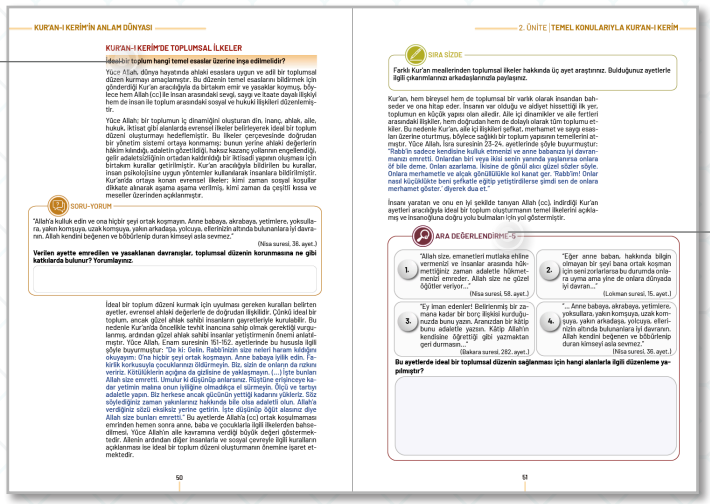
Üniteyle ilgili daha fazla ölçme ve değerlendirme sorusuna ulaştıran karekod bu bölümde yer alır.

Öz Değerlendirme Formu

Öz değerlendirme formuna ulaştıran karekod bu bölümde yer alır.

Anahtar Soru

Konuya dikkat çekmek için hazırlanan sorular bu bölümde yer alır.

Ara Değerlendirme

Konuyla ilgili edinilen bilgi ve kazanılan becerileri ölçmek için hazırlanan sorular bu bölümde yer alır.

1. ÜNİTE
KUR'AN-I KERİM'İ TANIMAYA GİRİŞ

ÜNİTENİN KAVRAMLARI

• Furkan • Hüda • Kur'an • Kıssa • Meal • Müfessir
• Nur • Tedricî • Tefsir • Vahiy • Zikir

Bu Ünitede Neler Öğreneceksiniz?

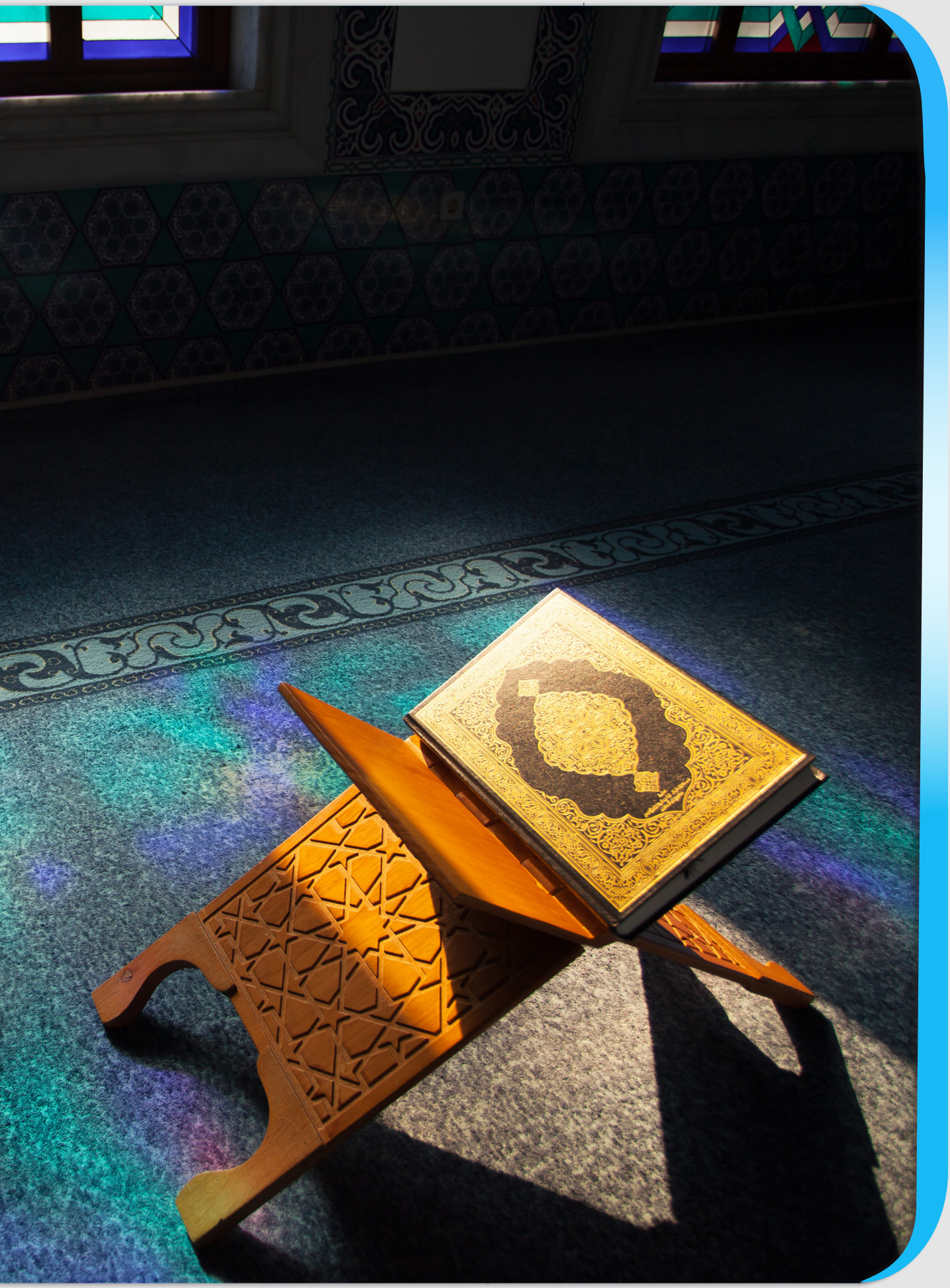
- Kur'an-ı Kerim ve isimleri
- Kur'an-ı Kerim'in indirildiği dönemin ve bölgenin özellikleri
- Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasında öne çıkan farklı yaklaşımları
- Sünnetin Kur'an-ı Kerim'i açıklamasındaki rolü
- Meal ve tefsirlerin ortaya çıkma sebepleri
- Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütler

Hazırlık Çalışmaları

1. Kur'an-ı Kerim'in indiriliş sürecine dair neler biliyorsunuz?
2. Bir dönemin sosyokültürel şartlarını bilmek, o dönemde yaşanan olayların doğru anlaşılmasına ne gibi katkılarda bulunur?
3. Anlamını kavramakta zorlandığınız bir ayetle karşılaştığınızda hangi kaynaklara başvuruyorsunuz?
4. Kur'an-ı Kerim'i anlamak neden önemlidir?
5. Sizce babalar evlatlarına hangi konularda nasihat eder?

Bu karekodla ünitenin PDF dosyasına ulaşabilirsiniz.

Bu karekod üzerinden ünite özetine ulaşabilirsiniz.

Görsel 1.1: Kur'an-ı Kerim'in ilk suresi olan Fatiha suresi, Kur'an'ın özü olarak kabul edilir.

Mehmet Âkif Ersoy'un "Kur'an'a Hitap" adlı şiirinin videosuna bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

ŞİİR DİLİYLE

(...)
İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de!
Yoksa, bir maksat aranmaz mı bu âyetlerde?
Lâfzı muhkem yalınız, anlaşılan Kur'ân'ın:
Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz manânın:
Ya açar nazmı Celîl'in, bakarız yaprağına;
Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyle bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!
(...)

(Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s. 506.)

KUR'AN-I KERİM VE İSİMLERİ

Kur'an-ı Kerim'in özelliklerine dair neler biliyorsunuz?

"Okumak, açıklamak, toplamak" anlamlarına gelen **Kur'an** kelimesi, dinî literatürde "Cebrail (as)* vasıtasıyla ve vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e (sav)** gönderilen, Mushaf hâlinde yazıya aktarılan, mütevatir olarak nakledilen, lafzı ve manasıyla Allah (cc) kelamı olan, okunması ibadet sayılan ve bir benzeri ortaya konulamayan ilahi kelam" şeklinde tanımlanır.[1]

Kur'an-ı Kerim'in vahiy yoluyla indirilmesi, onun ilahi kaynaklı bir metin olduğunu ortaya koyar. Kelime anlamı olarak "hızlı bir şekilde ve gizlice söz söylemek, işaret etmek, bildirmek" gibi anlamlara gelen **vahiy,** "Allah'ın (cc)*** bir emri, hükmü veya bilgiyi peygamberine gizli olarak bildirmesi" demektir.[2] Yüce Allah, vahiy yoluyla insana kim olduğunu ve nasıl bir hayat yaşaması gerektiğini bildirmiştir. İslam'a göre vahiy zincirinin son halkası Kur'an-ı Kerim'dir.[3] Kur'an, Hz. Peygamber'e vahyedilen ayetlerden oluşur. Onun herhangi bir dildeki tercümesi ve başka kelimelerle ifade edilmiş hâli Kur'an diye adlandırılamaz.[4] Kur'an-ı Kerim; yalan üzerinde birleşmesi mümkün olmayan çok sayıda kişi tarafından nakledilen ve Fatiha suresinden başlayıp Nas suresine kadar bütün surelerin iki kapak arasına girmiş yazılı hâline Mushaf adı verilen ilahi bir kitaptır.

610 yılındaki ramazan ayının Kadir Gecesi'nde nazil olmaya başlayan Kur'an, bu tarihten itibaren yirmi üç sene boyunca farklı zamanlarda **tedricî** olarak indirilmiştir. Kur'an'ın tedricî, bir başka deyişle aşamalı olarak indirilmesinin hikmetlerinden bazıları şunlardır:

- Toplumun vahye olan ilgisini canlı tutmak
- Müslümanların Kur'an'ın hükümlerini anlamasını ve uygulamasını kolaylaştırmak
- Kur'an'ın ezberlenmesini kolaylaştırmak
- Vahye düşmanlık besleyen kişilerin kalbini İslam'a ısındırmak[5]

Kur'an; insanları doğru yolu gösteren, onlara Allah'ı (cc) hatırlatan ve Müslümanlara rahmet olarak indirilen bir kitaptır. Kur'an, insanı iç ve dış dünyasında ortaya çıkabilecek yanlış eğilimlerden korumak için gönderilmiştir.

* Aleyhisselam: Allah'ın (cc) selamı üzerine olsun.
** Sallallahü aleyhi vesellem: Allah'ın (cc) salat ve selamı onun üzerine olsun.
*** Cellecelalüh: O'nun şanı yücedir.
1 Abdulhamit Birışık, "Kur'an", DİA, C 26, s. 383.
2 "Vahiy", Temel İslam Ansiklopedisi, C 8, s. 280.
3 bk. Muhsin Demirci, Vahiy Gerçeği, s. 16.
4 bk. Mehmet Paçacı, Kur'an'a Giriş, s. 81.
5 bk. Abdulhamit Birışık, "Kur'an", DİA, C 26, s. 386.

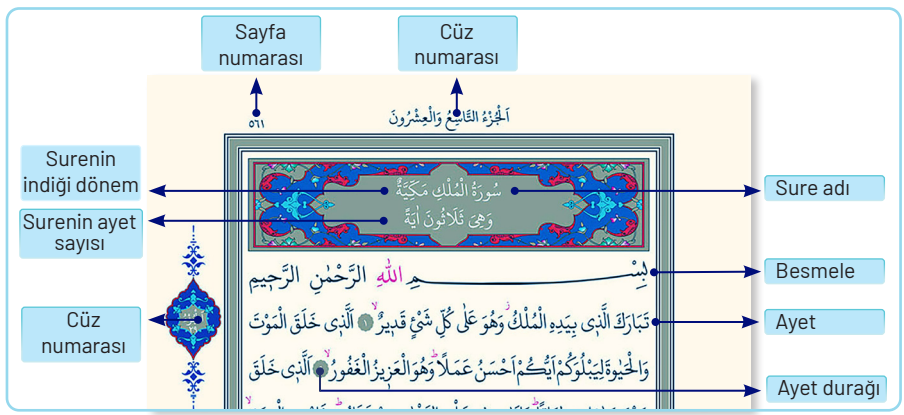
Yüce Allah "... Bu Kur'an, Rab'lerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, güçlü ve övgüye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz kitaptır."[6] buyurmuştur. Kur'an, insanı en genel anlamıyla hüsrana düşmekten kurtarıp manevi anlamda kurtuluşa sevk etmek üzere gönderilmiştir.

SIRA SİZDE

Aşağıdaki şemada boş bırakılan yerleri doldurunuz.

Kur'an, Hz. Peygamber tarafından insanlara tebliğ edilmiş ve onun görevlendirdiği vahiy kâtipleri tarafından yazıya geçirilmiştir. Ancak o hayattayken vahiy süreci devam ettiği için kitap hâline getirilmemiştir. Hz. Peygamber'in vefatının ardından Hz. Ebubekir Dönemi'nde, Zeyd bin Sabit'in başkanlığında bir komisyon kurulmuş ve vahyin tamamı Mushaf hâlinde iki kapak arasına alınmıştır. Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde gerçekleştirilen fetihler sayesinde İslam coğrafyasının genişlemesiyle Kur'an-ı Kerim'in okunuşunda bazı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Hz. Osman Dönemi'nde Kur'an-ı Kerim çoğaltılmış ve bu Kur'an-ı Kerim nüshaları, -biri Medine'de bırakılmak üzere- doğru okunuşları öğretecek kıraat âlimleriyle birlikte Mekke, Kufe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyn'e gönderilmiştir.[7]

Grafik Bilgi 1.1: Kur'an'daki yapısal unsurlar

"Açık işaret, alamet, delil" anlamlarına gelen ayet kelimesi, Kur'an-ı Kerim'deki surelerin tamamı veya belli bölümlerinden her biri anlamında kullanılır. Kur'an ayetleri, Cebrail'in (as) bildirdiği şekilde ve Hz. Peygamber'in yönlendirmesiyle sıralanmıştır.[8] Ayetlerden meydana gelen, başı ve sonu belli olan, Kur'an'ı meydana getiren bölümlere ise sure adı verilir.[9] Kur'an-ı Kerim'de 114 sure bulunmaktadır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim, daha kolay okunması ve ezberlenmesi için de cüz adı verilen otuz bölüme ayrılmıştır.[10]

6 İbrahim suresi, 1. ayet.
7 Abdulhamit Birışık, "Kur'an", DİA, C 26, s. 383.
8 Kurtubî, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân, C 1, s. 59.
9 Muhsin Demirci, Kur'ân Tarihi, s. 180.
10 "Mushaf", Temel İslam Ansiklopedisi, C 6, s. 194.

"Kur'an-ı Kerim'deki Yapısal Unsurlar" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kur'an-ı Kerim'deki ayet ve sureler, Hicret'ten önce ya da sonra nazil oluşlarına göre Mekki ve Medeni olarak ikiye ayrılır. Ancak bazı Mekki surelerin içinde Medeni, bazı Medeni surelerin içinde de Mekki ayetler bulunmaktadır. Mekki ayetlerde ağırlıklı olarak Allah'ın (cc) birliğinden, geçmiş toplumların yaşadığı olaylardan, itikadi ve ahlaki değerlere ilişkin konulardan söz edilir. Medeni ayetlerde ise çoğunlukla ibadetlere ve hukukî düzenlemelere dair hükümler ile helal ve haram konuları ele alınır.[11]

Kur'an-ı Kerim'de insanların düşünmesini ve ibret almasını sağlamak için bazı kıssalara yer verilmiş, bu kıssalar aracılığıyla peygamberlerin ve onların yolunu izleyenlerin hayata bakış açıları ve verdikleri mücadeleler anlatılmıştır. **Kıssa** kelimesi, Kur'an-ı Kerim'deki geçmiş peygamberler ve milletlerle ilgili ibretli ve tarihi olayları anlatan bölümler için kullanılan bir kavramdır.[12] Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssalar ile tarihî bir olayın anlatılması amaçlanmamıştır. Asıl amaç, insanların kıssalardan ibret almasını sağlamaktır.[13]

İslam dininin ilahi kitabı için en çok kullanılan isim Kur'an'dır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim için kullanılan ve onun çeşitli özelliklerine işaret eden başka isimler de bulunmaktadır.[14] "Hatırlama, hatırlatma ve öğüt" anlamlarına gelen **Zikir**; "hak ile batılı, helal ile haramı, doğru ile yanlışı ayıran" anlamına gelen **Furkan**; "hak ve hakikate uygun hikmetli sözlerin kaynağı" anlamına gelen **Hikmet**; "doğru yola ileten, rehber" anlamına gelen **Hüda**; "insana rahmet saçan, ona güzellikler getiren" anlamlarına gelen **Rahmet**; "kalpleri ve düşünceleri aydınlatan ışık" anlamına gelen **Nur** kelimeleri de Kur'an-ı Kerim için kullanılan diğer isimler arasındadır.

Furkan: "Âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna Furkan'ı indiren Allah, yüceler yücesidir." (Furkan suresi, 1. ayet.)

Zikir: "Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik. Onun koruyucusu da elbette biziz." (Hicr suresi, 9. ayet.)

Kitap: "Aydınlatan Kitap'a yemin olsun." (Duhan suresi, 2. ayet.)

Rahmet: "Ey insanlar! İşte size Rabb'inizden bir öğüt, kalplere bir şifa ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve Rahmet olan Kur'an geldi." (Yunus suresi, 57. ayet.)

Hikmet: "Bu haberler, zirveye ulaşmış birer Hikmet'tir. Fakat uyarılar fayda vermiyor." (Kamer suresi, 5. ayet.)

Hüda: "İşte kitap, onda asla şüphe yoktur. O, günahtan sakınanlar için bir rehberdir." (Bakara suresi, 2. ayet.)

Nur: "Ey insanlar! Şüphesiz size Rabb'inizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir Nur indirdik." (Nisa suresi, 174. ayet.)

Grafik Bilgi 1.2: Kur'an-ı Kerim'in diğer isimlerinin zikredildiği bazı ayetler

11 Abdulhamit Birışık, "Kur'an", DİA, C 26, s. 387.
12 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 212.
13 Mehmet Sait Şimşek, Kur'an Kıssalarına Giriş, s. 9, 71; İdris Şengül, "Kıssa", DİA, C 25, s. 498.
14 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 34.

KUR'AN-I KERİM'İN İNDİRİLDİĞİ ORTAM

Kur'an'ın indirildiği ortamı bilmek, onun doğru anlaşılmasına ne gibi katkılar sağlar?

Kur'an-ı Kerim'in doğru şekilde anlaşılması için Arap Yarımadası'nın İslamiyet Öncesi Dönem'deki coğrafi, siyasi ve sosyokültürel şartlarının bilinmesi gerekir. Çünkü Kur'an; indirildiği toplumun inancına, örf ve geleneklerine, kültür anlayışına müdahale ederek bunlardaki yanlışlıkları düzeltme yoluna gider.[15] Ancak bu durum, onun evrensel bir kitap olduğu gerçeğini değiştirmez. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'i tüm insanlığa ve tüm zamanlara hitap etmek üzere göndermiştir.

Coğrafi Ortam

Arap Yarımadası; doğudan Umman Denizi ve Basra Körfezi, batıdan Kızıldeniz, güneyden ise Aden Körfezi ve Hint Okyanusu'yla çevrilmiştir. Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesiştiği bir noktada konumlanmıştır. Arap Yarımadası'nın coğrafi konumu, İslam'ın diğer ülke ve milletlere tebliğ edilmesini ve bu coğrafyalarda yayılmasını kolaylaştırmıştır.

Hicaz Bölgesi, Arap Yarımadası'nın batısında yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'in indirildiği şehirler olması nedeniyle İslam tarihinde büyük önem taşıyan Mekke ve Medine, bu bölgede bulunmaktadır. Hicaz Bölgesi düz araziler, dağlar, vadiler ve çöllerle kaplıdır. Genellikle kurak bir iklime sahip olan bu bölgede tarıma ve yerleşik hayata elverişli topraklar da mevcuttur. Hicaz Bölgesi ticaret yolları üzerinde bulunduğu için stratejik bir öneme sahiptir. Bu yollarda yapılan ticari faaliyetler, özellikle Mekke gibi bazı yerleşim yerlerinin hızla şehirleşmesini sağlamıştır.[16]

Harita 1.1: İslam'ın ilk yıllarında Arap Yarımadası

Siyasi ve Sosyal Ortam

İslamiyet Öncesi Dönem'de Arap Yarımadası'nda merkezî bir yönetim yoktu.[17] Bu dönemde Araplar, göçebe ya da yarı göçebe bir yaşam tarzına sahipti. Araplar arasında aile, akraba ve soy bağları çok güçlüydü. Toplumsal hayat, kabilecilik anlayışı üzerine şekillenmişti. Kan bağı esasına göre oluşturulan bu kabilelere yaşlılar tarafından seçilen reisler başkanlık ederdi. Kabile üyelerinden biri başka bir kabilenin üyesi tarafından öldürüldüğünde ölen kişinin tüm kabilesi intikam almak için birlikte hareket ederdi. Bu nedenle kabileler arasında sonu gelmeyen büyük kan davaları yaşanırdı.[18] İslamiyet Öncesi Dönem'de geniş bir coğrafyada hüküm süren Bizans ve Sasani İmparatorlukları, Arap Yarımadası'nı siyasi ve ekonomik açıdan kontrol altına almak için Mekke topraklarına seferler düzenliyordu. Ancak Mekke hiçbir zaman bu devletlerin hâkimiyeti altına girmedi.[19]

Harita 1.2: İslam'ın ilk yıllarındaki siyasi ortam

15 Erhan Dindi, Kur'an'da İslam Öncesi Kültür, s. 9.
16 Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Hicaz", DİA, C 17, s. 433.
17 İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 20.
18 Mustafa Fayda, "Câhiliye", DİA, C 7, s. 17; Hakkı Dursun Yıldız, "Arabistan", DİA, C 3, s. 254.
19 Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, C 1, s. 25.

Cahiliye Arapları, hayat tarzları bakımından bedeviler ve hadariler şeklinde ikiye ayrılmıştı. Hadariler; yerleşik olarak köylerde ve şehirlerde yaşar; geçimlerini tarım, ticaret ve el sanatlarıyla sağlardı. Bedeviler ise çöllerde konaklayarak konargöçer bir hayat tarzını benimsemişti. O dönemki Arap toplumu, hürlerin ve kölelerin yanı sıra mevali adı verilen azat edilmiş kölelerden oluşurdu. Tüccarlar, sanatkârlar ve çiftçiler toplumun üstün sınıfları olarak kabul edilir, köleler ve cariyeler ise değersiz eşya gibi başkalarına satılırdı.[20]

Cahiliye Dönemi'nde Araplar arasında hâkim olan asabiyet anlayışı nedeniyle aynı soydan gelen kişiler kabileler hâlinde bir arada yaşar, insanlar da kabilelerinin adıyla anılırdı.

Dinî Ortam

İslamiyet öncesinde Mekke topraklarındaki en yaygın inanç putperestlikti. Kâbe ve çevresinde sayısı üç yüz altmışı bulan pek çok put bulunmaktaydı. Halk, bu putlara hediyeler sunarak onlardan medet umuyor ve onları Allah'la (cc) aralarında bir aracı olarak kabul ediyordu. Bu konuyla ilgili Kur'an'da şöyle buyrulmuştur **"... Onlara bizi sadece Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz, derler..."**[21] Her kabilenin, hatta her ailenin kendine ait bir putu vardı. İnsanlar bu putlara tapıyor ve onlar için kurban kesiyordu. O dönemde Mekke halkı, Allah'ı (cc) bilmekle birlikte bu çok tanrılı inanç sistemi içinde O'na şirk koşuyordu.[22] Cahiliye yıllarında Mekke'de müşriklerin yanı sıra Hz. İbrahim'in getirdiği tevhit inancını sürdüren Hanifler, Medine'de Yahudiler, Yemen'de Hristiyanlar, bölgenin kuzeyinde ise gök cisimlerine tapan Sabiiler bulunmaktaydı.

Cahiliye Arapları arasındaki en yaygın ibadetlerden biri, Kâbe'yi tavaf etmekti. O dönemde Araplar, günahlarından arınmak için Kâbe'yi çıplak olarak tavaf ederler ve hesap gününün varlığına inanmazlardı.[23]

SORU-YORUM

Aşağıdaki metinde Cafer bin Ebu Talib'in Habeşistan kralı huzurunda Müslümanlar adına yaptığı konuşmadan bir bölüm verilmiştir.

"Ey hükümdar, Allah (cc) aramızdan birini seçip de onu kendisi için elçi olarak gönderene kadar biz cahillerdendik; putlara tapar, ölü hayvan eti yer, fuhuş yapardık. Akrabalık hakkını gözetmez, komşularımızı unuturduk. Güçlü olanlarımız zayıf olanlarımızı ezerdi. Uzun bir müddet bu hâlde yaşadık. Biz bu durumdayken Allah (cc) bize aramızdan soyunu, doğruluğunu, güvenilirliğini, namusluluğunu bildiğimiz bir peygamber gönderdi. O, bizi Yüce Allah'ın birliğini tanımaya ve O'na ibadet etmeye çağırdı. Ağaç ve taştan yaptığımız putlara tapmaktan, Allah'a (cc) ortak koşmaktan uzaklaştırdı. Bize doğru söylemeyi, emanete ve akrabalık bağına riayet etmeyi, komşularla güzel geçinmeyi, haramdan, kan dökmekten sakınmayı emretti. Yalandan, yetim malı yemekten, namuslu kadına iftira etmekten menetti. O, bize diğer insanlara kötülük yapmaktan çekinmeyi, sadece Allah'a (cc) ibadet etmeyi, sadaka vermeyi ve her çeşit iyi ve güzel fiiller işlemeyi öğretti."

(bk. İbni Hişam, Sîret, C 1, s. 448-449.)

Verilen metinden yararlanarak Kur'an-ı Kerim'in indirildiği ortamdaki dinî anlayışı yorumlayınız.

20 bk. Abdülkerim Özaydın, "Arap", DİA, C 3, s. 322.
21 Zümer suresi, 3. ayet.
22 bk. Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Mekke", DİA, C 28, s. 557.
23 bk. Mustafa Çağrıcı, "Arap", DİA, C 3, s. 318.

Kültürel Ortam

Bir toplumun düşünce dünyasını ve inanç sistemini anlamak için o toplumun kültürel yapısını bilmek gerekir. İslamiyet Öncesi Dönem'de Mekke toplumuna hâkim olan sözlü kültür, sonraki nesillere genellikle sözlü kaynaklar aracılığıyla aktarılmıştır. Arap toplumu, o dönemde özellikle şiir ve hitabet alanında çok gelişmiş, şairlere ve hatiplere büyük değer vermiştir.[24]

BİLGİ NOTU

Arapların İslam'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslam Dönem'inden ayırt etmek için cahiliye kavramı kullanılır. Bu dönemde Araplar Allah'a (cc) iman etmeyip adaletten yoksun bir hayat yaşadıkları için bu dönem Cahiliye Dönemi olarak adlandırılır. Cahil kelimesinin "bilgisiz" anlamının yanı sıra "arzularının esiri, şiddet taraftarı, sabırsız, bir konuda doğru olanın tersini yapma" gibi anlamları da bulunmaktadır. Cahiliye Dönemi sözüyle kastedilen; bilgisizlik değil, bilgi sahibi olunduğu hâlde kasten bilgisizce hareket edilmesidir.

[bk. Âdem Apak, "Vahiy Öncesinde Hz. Peygamber'in (sav) Gönderildiği Sosyo-Kültürel ve Dinî Ortam", s. 82.]

Cahiliye Dönemi'nde okuma yazma bilenlerin sayısı azdı. Ancak Araplar güzel söz söylemeye ve edebiyata yatkın bir milletti. O dönemde Arapçanın korunmasına özen gösterilir, yılın belli aylarında kurulan panayırlarda şiir yarışmaları düzenlenirdi. Bu yarışmalarda dereceye giren şiirler ödüllendirilerek Kâbe duvarlarına asılırdı.[25] Yedi veya on şiirden oluşan ve Kâbe duvarlarına asılan bu şiirlere muallakat adı verilirdi.

ARA DEĞERLENDİRME-1

Allah Resulü, İslamiyet'ten önce var olan güzel âdetlerden hangilerinin devam edeceğine şu sözlerle açıklık getirmiştir: "Ey insanlar! Bilesiniz ki bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac yapamaz ve kimse Kâbe'yi çıplak şekilde tavaf edemez. Bilesiniz ki Cahiliye Devri'nde iftihar vesilesi olan her şey ve bütün kan davaları şu iki ayağımın altındadır. Ancak hâlen devam etmekte olan Kâbe'nin hizmeti, bakımı ve hacılara su verilmesi işi bu hükmün dışındadır. Bu işleri daha önce yapanların aynı şekilde devam etmesini onaylıyorum." (Ebu Davud, Tıb, 17.) İslam, bazı cahiliye âdetlerinin terk edilmesini isterken bu âdetlerin yerini alacak yeni uygulamalar da ortaya koymuştur. Bu konuda Enes bin Malik şöyle demiştir: "Sene içerisinde cahiliye halkının eğlence düzenlediği iki gün vardı. Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde 'Sizin de eğlenecek iki gününüz oldu. Allah, cahiliyedeki o günleri sizin için daha hayırlı iki günle değiştirdi. Bunlar Ramazan ve Kurban Bayramı günleridir.' buyurdu." (Nesai, İdeyn, 1.) İnsanoğlunun asırlardır alışageldiği âdetleri kısa zamanda terk etmesi kolay değildir.

(bk. Mehmet Emin Özafşar vd. Hadislerle İslam, C 4, s. 330-332.)

1. Bu metinden yararlanarak Kur'an'ın indirildiği dönemdeki sosyal ortamı yorumlayınız.

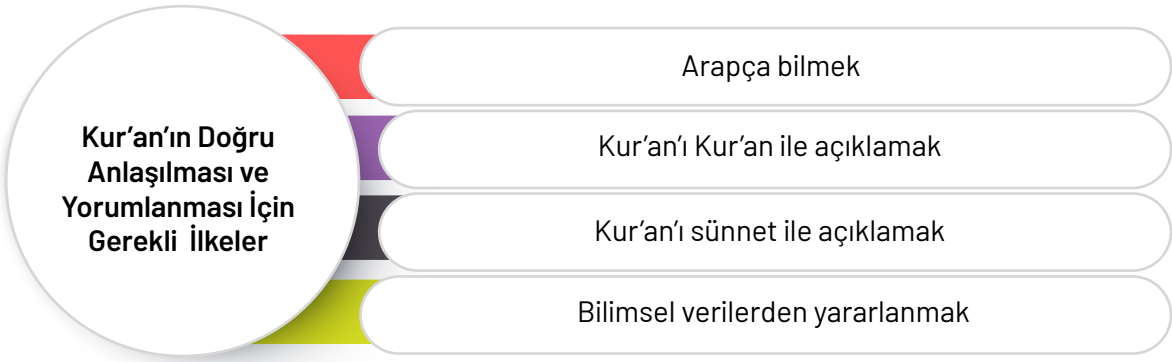
2. Bu metne göre Kur'an'ın indirildiği dönemdeki inançları açıklayınız.

24 bk. İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 43.
25 bk. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, C 1, s. 25.

KUR'AN-I KERİM'İ ANLAMA YÖNTEMLERİ

Sizce Kur'an-ı Kerim'i anlayarak okumak niçin önemlidir?

Kur'an-ı Kerim'in Müslümanlar için rehber olması, onun nüzulünden kıyamete kadar farklı yer ve zamanlarda yaşayan müminler tarafından anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Bu sebeple Müslümanlar on beş asır boyunca yaşadıkları ortama ve bilgi düzeylerine göre Kur'an'ı anlamak ve yorumlamak için çaba göstermişlerdir. Bununla birlikte Kur'an'ın ortaya koyduğu mesajların her coğrafya ve kültürde yaşayan farklı insanlara doğru olarak ulaştırılması gerekir. Çünkü Kur'an'a ait değerler, tüm mekân ve zamanlara hitap etmektedir. Bu sebeple İslam âlimleri ayetlerin anlamlarının açıklanmasında bazı temel ilkeler ortaya koymuşlardır.[26]

Grafik Bilgi 1.3: Kur'an'ın doğru anlaşılması ve yorumlanması için gerekli ilkeler[27]

Arapça Bilmek

Kur'an-ı Kerim, Arapça olarak indirilmiştir. Bu durum, Rad suresinin 37. ayetinde şöyle ifade edilmiştir: **"Biz Kur'an'ı işte böyle Arapça bir hüküm ve hikmet olarak indirdik. Sana bu ilim geldikten sonra, eğer onların arzularına uyarsan (bil ki) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de bir koruyucun olur."** Dolayısıyla Arapça bilmek, Kur'an'ın doğru anlaşılması ve yorumlanmasında gerekli ilkelerin başında gelmektedir.

Bir metindeki tüm kelime ve cümleleri tam olarak anlamlandırabilmek için öncelikle o metnin yazıldığı dilin yapısal ve etimolojik özelliklerine hâkim olmak gerekir. Bu nedenle müfessirler, İslam tarihi boyunca çeşitli metotlar kullanarak Arapça'nın özellikleri üzerine çalışmıştır. Kur'an'da geçen kelimeler incelenirken kelimenin temel anlamıyla birlikte bağlamsal anlamı da dikkate alınmış, ayetlerde yer alan cümleler hem gramer açısından hem de metin bütünlüğü içinde yorumlanmıştır.[28] Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in kendine has kavram dünyasının çözümlenmesine büyük gayret gösterilmiştir.

Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanması için fıkıh, hadis, tefsir gibi temel İslami ilimleri bilmek ve bu ilimlerden yararlanmak gerekir. Çünkü Hz. Peygamber'in sünneti ve hadisleri, Kur'an'ın hayata geçirilmiş hâlidir. Bazı ayetlerde kastedilen anlamlar, ancak hadisler vasıtasıyla anlaşılabilir. Bununla birlikte Kur'an'ın ve hadislerin tam olarak anlaşılabilmesi için

26 bk. Muhsin Demirci, Tefsir Usûlü, s. 265.
27 bk. Muhsin Demirci, Tefsir Usûlü, s. 260-270.
28 bk. Mehmet Paçacı, "Kur'an", DİA, C 26, s. 398.

Arapçanın bütün dil ve anlam özelliklerine vâkıf olmak gerekir. Kur'an'da geçen kelimelerin etimolojik özelliklerini ve farklı anlamlarını bilmek, cümleler arasındaki bağlamsal ilişkiyi kavramak, Arapçanın gramer özelliklerine vakıf olmak gibi unsurlar, Kur'an ayetlerinin daha doğru şekilde tefsir edilmesini sağlar.

SORU-YORUM

"Bana sözün özü verildi..." buyuran Hz. Peygamber, Arapçayı en iyi bilen ve konuşanlardandı. İslam'dan önce Arapçayı en doğru ve edebî bir şekilde konuşmakla övünen iki kabileden biri Hz. Peygamber'in doğduğu Kureyş, diğeri ise aralarında yetiştiği Hevazin kabilesiydi."

(Mehmet Emin Özafşar vd., Hadislerle İslam, C 1, s. 52.)

Verilen metinde Kur'an'ın doğru anlaşılması ve yorumlanması için gerekli olan hangi temel yaklaşım öne çıkmaktadır? Yorumlayınız.

Kur'an'ı Kur'an ile Açıklamak

Kur'an'ın anlaşılmasında müracaat edilecek ilk kaynak, Kur'an'ın bizzat kendisidir. Çünkü bazı ayetler, başka ayetler üzerinden açıklanır. Aynı şekilde bir surede kısaca bahsedilen bir meselenin de başka bir surede çok daha geniş ve ayrıntılı bir biçimde anlatıldığı görülür. Kur'an, hem tefsir edilen hem de tefsir edendir. Kur'an'ın kendine has üslubu, onun kendi bütünlüğü içinde değerlendirilmesini ve yorumlanmasını gerektirir. Dolayısıyla Kur'an'da bahsi geçen bir konu, o konuyla ilgili bütün ayetlerle birlikte değerlendirilmelidir.

Görsel 1.2: Kur'an'ın kendi iç bütünlüğü onun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Kur'an-ı Kerim kendi içinde genel bir bütünlüğe, ayetler ve sureler de özel bir bütünlüğe sahiptir. Kur'an-ı Kerim'deki tüm ayetler; duruma göre birbirlerini tamamlar, duruma göre birbirlerini açıklar. Bir ayette değinilen bir konunun başka bir ayette ayrıntılı şekilde açıklandığı ya da bir ayette kısaca anlatılan bir olayın başka bir ayette tüm yönleriyle uzun uzun anlatıldığı sıkça görülür.[29] Örneğin Enam suresinin 82. ayetinde geçen "zulüm" kelimesi, Lokman suresinin 13. ayetindeki "şirk" kelimesi ile açıklanmıştır. Aynı şekilde **"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez..."**[30] ayetinde

29 bk. Ali Karataş, "*Kur'an'ı Kur'an ile Anlama*", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Dergisi, C 31, s. 195.
30 Enam suresi, 59. ayet.

geçen "gaybın anahtarları" ifadesi Lokman suresinin 34. ayetinde şöyle açıklanmıştır: **"Kıyamet saati hakkındaki bilgi yalnız Allah'ın katındadır. O, yağmuru yağdırmakta, rahimlerdeki bilmektedir. Hiç kimse yarın ne elde edeceğini ya da nerede öleceğini bilemez. Ama Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır."**

SIRA SİZDE

"İyice düşünmeleri için bu Kur'an'da ayrıntılı açıklamalar yaptık..."

(İsra suresi, 41. ayet.)

Verilen ayetle benzer anlam taşıyan iki ayet bularak arkadaşlarınızla paylaşınız.

"Kur'an-ı Kerim'i Anlama Yöntemleri" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kur'an ayetleri birbirini tamamlayıcı ve pekiştirici bir nitelik taşır. Bu nedenle müfessirler, ilk olarak Kur'an'ı Kur'an ile anlama yöntemini kullanmıştır. Hz. Peygamber'in, sahabenin ve diğer Müslümanların da başvurduğu bu yöntem, İslam âlimleri tarafından en sağlam ve en güzel tefsir metodu olarak kabul edilmiştir.

Kur'an'ı Sünnet ile Açıklamak

Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de verdiği mesajları en doğru açıklayan kaynak Hz. Muhammed'dir. Çünkü Kur'an Resulullah'a (sav) indirilmiş ve Kur'an'ı açıklamak onun temel görevlerinden biri olmuştur. Bununla ilgili Yüce Allah Nahl suresinin 94. ayetinde şöyle buyurmuştur: **"Evet, yeminlerinizi aranızda bir kandırma aracı yapmayın. Sonra sapasağlam basmışken ayağınız kayar ve insanları Allah yolundan saptırmanızın acı meyvesini tadarsınız, ayrıca ağır bir azapla da cezalandırılırsınız."**

Sünnetin en önemli fonksiyonu Kur'an-ı Kerim'i açıklamaktır. Bu hususla ilgili olarak Haşr suresinin 7. ayetinde **"... Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının..."** buyrulmaktadır. İslam âlimlerine göre Hz. Peygamber'in koyduğu emir ve yasakların Kur'an'da bildirilen hükümlerle birlikte değerlendirilmesi gerekir. Nitekim bu ayette de Hz. Peygamber'in sünnetinin Müslümanlar için bağlayıcı bir nitelik taşıdığı ifade edilmektedir.

SIRA SİZDE

"... Fecrin beyaz ipi siyah ipinden sizin için ayırt edilir hâle gelinceye kadar yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın..."

(Bakara suresi, 187. ayet.)

Verilen ayetteki altı çizili ifade ile ne kastedildiğini araştırarak elde ettiğiniz bulguları arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bilimsel Verilerden Yararlanmak

Kur'an-ı Kerim'de astronomi, tıp, coğrafya gibi çeşitli bilim dallarının ilgilendiği konularla ilgili pek çok ayet bulunmaktadır. Bu nedenle İslam âlimleri, insanın yaratılış süreciyle ilgili bilgi veren[31] ya da tabiat olaylarının araştırılmasını tavsiye eden[32] bazı ayetleri açıklarken kendi yaşadıkları çağda ulaşılan bilimsel verilerden yararlanmıştır. Örneğin "O, gökleri görebileceğiniz herhangi bir destek olmadan (duracak şekilde) yarattı..."[33] ayetindeki "göklerin desteksiz olması" ifadesi, gökyüzünü dengede tutan çekim yasası ile açıklanmıştır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'i yorumlarken ayetleri sadece bilimsel veriler ışığında değerlendirmek yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü Kur'an, pozitif bilimlerle ilgili bir kaynak değildir. Ayrıca bilimsel teorilerden üzerinden tefsir yaparken bilimsel verilerin sürekli değiştiği gerçeği göz ardı edilmemeli ve o bilgiler doğrultusunda yapılan bir tefsirin de mutlak doğru olduğu ileri sürülmemelidir.

Görsel 1.3: Kur'an'ın açıklanmasında pozitif bilimlerden yararlanılabilir.

SÜNNETİN KUR'AN-I KERİM'İ AÇIKLAMASI

Hz. Muhammed'in (sav) açıklamaları ayetlerin anlaşılmasına nasıl yardımcı olur?

Kur'an-ı Kerim'in açıklanmasında Hz. Peygamber'in sünnetinin vazgeçilmez bir rolü vardır. Aynı zamanda Kur'an'ın ilk müfessiri olan Hz. Peygamber, Allah (cc) tarafından Kur'an'ı tebliğ ve tebyin etmekle görevlendirilmiştir. Nitekim Yüce Allah da bu konuda "Ey peygamber! Rabb'inden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O'nun mesajını iletmemiş olursun..."[34] buyurmuştur.

KAVRAM DAĞARCIĞI

Tebliğ ve Tebyin

Peygamberlerin vahiy yoluyla aldıkları bilgiyi insanlara ulaştırmasına tebliğ, verilen bu bilgiyi açıklamasına ise tebyin denir.

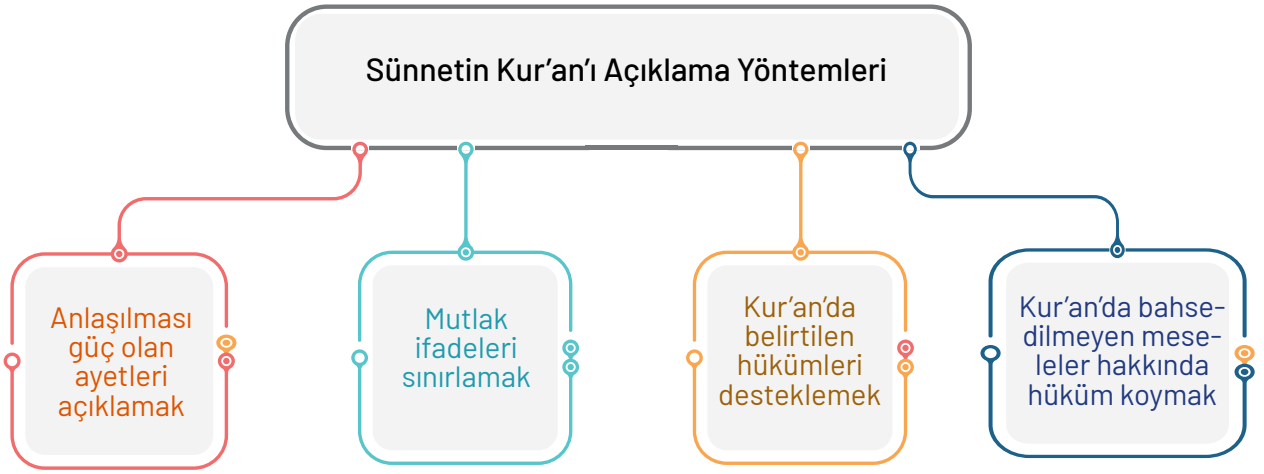
(Mehmet Boynukalın, "Tebliğ", DİA, C 40, s. 218.)

Kur'an'ın açıklanması, Hz. Peygamber'in yaşamı ve sözlerinde, dolayısıyla bütün sünnetinde aranmalıdır.[35] O, hayatı boyunca hem sözleriyle hem de tutum ve davranışlarıyla Kur'an'ı tefsir etmiş; anlatarak ve yaşayarak Kur'an'ı açıklamıştır. İnançtan ahlaka, ibadetten eğitime kadar hayatın bütün alanını kapsayan nebevi sünnet, Kur'an'ın pratiğe aktarılmış hâlidir.

Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklama metodu, günümüzde benimsenen tefsir metotlarından farklıdır. O, ayetleri açıklarken kelimelerin manaları üzerinde değil, ayetin tamamında kastedilen mana üzerinde durmuştur.

31 bk. Tarık suresi, 5-7. ayetler; Müminun suresi, 12-14. ayetler.
32 bk. Yunus suresi, 101. ayet; Kaf suresi, 6. ayet.
33 Lokman suresi, 10. ayet.
34 Maide suresi, 67. ayet.
35 Mehmet Emin Özafşar vd., Hadislerle İslam, C 6, s. 496.

Kimi zaman bir ayeti, kimi zaman da bir sureyi yorumlamış; ashabının sorularına ayetlerle cevap vermiş ve onların yanlış anladığı hususları düzeltirken yine ayetlerden yararlanmıştır. Ayrıca ayetin anlamının tam olarak kavranamadığı durumlarda ayrıntılı açıklamalar yapmış ya da Kur'an'da kısaca bahsedilen bir olayı tüm detaylarıyla anlatmıştır.[36]

Grafik Bilgi 1.4: Sünnetin Kur'an'ı açıklama yöntemleri

Anlaşılması güç olan ayetler manasına gelen mücmel ayetler, kendisiyle ne kastedildiği açık olmayan anlamına gelmektedir.[37] Bu ayetlerin varlığı, Kur'an'ın anlaşılmaz bir metin olduğu anlamına gelmez. Mücmel ayetler, başka bir ayette ya da Hz. Peygamber'in sünnetinde açıklanmıştır. Bu duruma örnek olarak **"Kuşkusuz sana tekrar tekrar okunandan (ayetlerden) yedisini ve yüce Kur'an'ı verdik."**[38] ayeti verilebilir. Sahabe, ayetteki yedi rakamıyla ne kastedildiğini Hz. Peygamber'e sormuş; Hz. Peygamber de bu rakamın Fatiha suresinin yedi ayetine karşılık geldiğini belirtmiştir.[39] Benzer şekilde **"... Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır..."**[40] ayeti indirildiğinde de sahabe konuyu kavrayamamış; Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Resulü, gücü yetmek ne demektir?" şeklinde bir soru yöneltmiştir. Hz. Peygamber de onlara **"Azık ve binekten ibarettir."**[41] diyerek cevap vermiştir. Namaz, oruç, hac gibi ibadetlerin ve muamelata dair hükümlerin açıklanması konusunda da Hz. Peygamber'in hadislerinden yararlanılmıştır.

SIRA SİZDE

"Namazları ve orta namazı aksatmadan kılın, huşu içinde Allah'ın huzurunda durun."

(Bakara suresi, 238. ayet.)

Verilen ayetteki "orta namaz" ifadesinin ne anlama geldiğini araştırınız ve elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

36 Abdülhamit Birışık, "Tefsir", DİA, C 40, s. 281.
37 Ferhat Koca, "Mücmel", DİA, C 31, s. 451.
38 Hicr suresi, 87. ayet.
39 Buhari, Kitabu't Tefsir, 224.
40 Al-i İmran suresi, 97. ayet.
41 Tirmizi, Kitabü't-Tefsir, 4.

Sünnet, Kur'an'daki mutlak (sınırları belirlenmeyen) ifadeleri sınırlandırır. "... Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun..."[42] ayeti bu duruma örnektir. Hz. Peygamber, bu ayeti "Fatiha'yı okumayanın namazı yoktur."[43] hadisi ile açıklamış ve namazdaki esas kıraatin Fatiha suresi olduğunu belirtmiştir.

Hz. Peygamber, Kur'an'da anlatılan konuları desteklemek için de bazı açıklamalar yapmıştır. Örneğin "Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin..."[44] ayeti ile aynı mesajı taşıyan şu sözler ona aittir: "Dikkat edin, ben sadece bir insanım. Bana bir davacı gelir. Belki de içinizden bir kısmınız delilini çok daha güzel bir dille ifade ettiği için -haksız olduğu hâlde- ben onun lehine hükmederim. Kimin için bir Müslümanın aleyhinde hüküm vermişsem o ateşten bir parçadır."[45]

BİLGİ NOTU

Yüce Allah; namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetleri Kur'anda emretmiş fakat bu ibadetlerin nasıl yerine getirileceği konusunda ayrıntı vermemiştir. Bu ve benzeri durumlarda Hz. Peygamber'in sünneti Müslümanlara rehberlik etmiştir. Hz. Peygamber, hem bu ibadetlerin nasıl uygulanacağını sözlü olarak anlatmış hem de bizzat kendisi uygulayarak ashabına örnek olmuştur.

Hz. Peygamber'in sünneti, Kur'an'da söz edilmeyen konular hakkında da hükümler getirmiştir. Örneğin miras paylaşımında hak sahibi olan kişiler Kur'an'da sayılırken ninelerin miras hakkına değinilmediği hâlde Hz. Peygamber ninelerin de mirastan pay alabileceğini belirtmiştir. Ayrıca fıtır sadakasının ve vitir namazının hükümleri de hadisler tarafından belirlenmiştir.[46]

Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Peygamber'in hayatı ve ahlakı bütün Müslümanlar için rehberdir. Ona itaat, Allah'a (cc) itaatle eş değer tutulmuştur. Bu nedenle her Müslüman, Kur'an'ı anlamak için Hz. Peygamber'in sünnetini iyi öğrenmeli ve ona tabi olmalıdır. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in sünnetini aktaran sahih hadis kaynaklarından yararlanmak da oldukça önemlidir. Sünnet, Kur'an'ın Müslüman toplumun hafızasında yer etmesini sağlayan önemli bir unsurdur.

Sünnet, Kur'an'ın açılımı ve izahıdır. Kur'an'da yer alan emir, yasak ve tavsiyelerin Müslümanların gündelik hayatına aktarılması sünnet sayesinde gerçekleşmiştir. Kur'an'da Müslümanlar için kullanılan "hayırlı ümmet" ifadesi, Hz. Peygamber'in sünneti sayesinde gerçekleşmiştir.

Görsel 1.4: Sünnet, Kur'an'ın hayata aktarılmasıdır.

42 Müzzemmil suresi, 20. ayet.
43 Buhari, Kitabü'l-Ezan, 95.
44 Bakara suresi, 188. ayet.
45 İbni Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, C 3, s. 741-742.
46 bk. Murteza Bedir, "Sünnet", DİA, C 38, s. 152.

MEAL VE TEFSİRLER İLE KUR'AN-I KERİM'İ ANLAMA

Kur'an'da bahsi geçen bir konu hakkında araştırma yapmak istediğinizde hangi kaynaklara başvurursunuz?

İnsanlar için rehber olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim, evrensel bir nitelik taşır. Dolayısıyla nazil olduğu dönemden kıyamet gününe kadar bütün coğrafyalara ve insanlara hitap eder. Vahyin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber Arap olduğu için Kur'an'ın dili de Arapçadır. Bununla birlikte Kur'an, sadece Arap toplumuna değil, bütün insanlığa gönderilmiştir. Farklı milletlere mensup Müslümanların Allah'ın (cc) gönderdiği mesajları kavrayabilmesi ve Müslüman olmayan kimselerin İslam'ı öğrenebilmesi için çeşitli dillerde yazılmış meallerden ve tefsirlerden yararlanılır.

Kur'an'ın anlaşılması konusunda öne çıkan bazı kavramlar vardır. Bunlardan ilki olan tercüme, "bir kelimenin başka dilde ona denk gelen bir kelimeyle ifade edilmesi" şeklinde tanımlanır. İyi bir tercüme için kelimelerin asıl anlamlarına bağlı kalmak gerekir. Tercümenin yapılış metodlarına göre iki çeşidi vardır:

Tercüme Çeşitleri

Harfî/Lafzi Tercüme	Tercüme dendiğinde akla ilk gelen tercüme türüdür. Bir ifadenin bütün anlam özellikleriyle birlikte başka bir dile çevrilmesi demektir.
Manevi Tercüme	Bir ifadedeki anlamın kaynak dile bağlı kalınmadan başka bir dile aktarılmasıdır. Bu tercüme türünde önemli olan, tercüme edilecek metindeki anlamın diğer dilde en iyi şekilde ifade edilmesidir.

Grafik Bilgi 1.5: Tercüme çeşitleri[47]

Bir metni manevi tercüme yöntemiyle çeviren kişi, kaynak dilde kastedilen anlamı diğer dile aktarırken kelime ya da cümle çevirisi yapmaz ve çeviriye kendi üslubunu katar. Dolayısıyla edebî eserlerin ve özellikle Kur'an-ı Kerim'in tercümesi yapılırken lafzi tercümeye bağlı kalınmaz. İlahi bir kitap olan Kur'an-ı Kerim'in, içerdiği edebî özellikler ve manalar bakımından bire bir başka bir dile çevrilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim tercümeleri için meal kelimesi kullanılmıştır.[48]

Meal, bir sözün anlamını o söze denk olacak şekilde değil, başka dilde yaklaşık olarak ifade etmektir.[49] Kur'an meali yapılırken mana ve mefhum esas alınır. Kelimelerde ne söylendiğinden çok neyin söylenmek istendiği yansıtılmaya çalışılır. Bu nedenle meallerde kişisel yorum kaçınılmaz bir durumdur. Meal okumak, Kur'an'ın anlaşılmasında genellikle ilk adım niteliğindedir. Fakat hiçbir meal, Kur'an'ın yerini tutamaz. Bütün Kur'an meallerinde yazan kişinin kültüründen, üslubundan ve şahsi düşüncelerinden izler görülür. Bu nedenle bir ayetin birbirinden farklı mealleri olması mümkündür.

47 Muhsin Demirci, Tefsir Usulü, s. 26.
48 bk. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 220.
49 bk. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 220.

SORU-YORUM

Aşağıda Enfal suresinin 2. ayetinin farklı mealleri verilmiştir.

"Müminler o kimselerdir ki Allah'ın adı anıldığında yürekleri titrer, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda bu onların imanlarını arttırır. Onlar yalnızca Rab'lerine güvenirler."

(Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir)

"Müminler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. Onun ayetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rab'lerine tevekkül ederler."

(DİB, Kur'an Meali ve Tefsiri)

"Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rab'lerine dayanıp güvenen kimselerdir."

(Diyanet Vakfı Kur'an Meali)

Verilen meallerdeki ifade farklılıklarını tespit ederek bu durumun sebeplerini açıklayınız.

Kur'an'ın anlam dünyasını keşfetmek için kullanılan yöntemlerden biri de tefsirdir. "Kapalı bir şeyi açmak, beyan etmek, keşfetmek" anlamlarına gelen **tefsir**; Kur'an'ın manalarını açıklamak, kapalı olan ifadelerde kastedileni açığa çıkarmak demektir. Kur'an'ı tefsir eden ve tefsir ilmiyle ilgilenen kişilere **müfessir** denir.[50] Kur'an'ın anlaşılmasında önemli bir yeri olan tefsiri Kur'an ile eş tutmak doğru değildir. Çünkü tefsir, ilahi kelamı anlamaya yönelik beşerî bir çabadır.

Tefsir ilminin amacı, hiçbir ayrım gözetmeksizin Kur'an'ı bütün insanlara anlatmak ve onların yolunu aydınlatmaktır. Yüce Allah, vahyin muhatabı olan insanoğlunu ayetler hakkında düşünmek ve böylece Kur'an'ın verdiği mesajları anlamakla yükümlü kılmıştır.[51] Tarih boyunca müfessirler, ayetleri anlamak ve yorumlamak için farklı yöntemler geliştirmiştir. Buna göre tefsir çalışmalarında rivayet tefsiri ve dirayet tefsiri olmak üzere iki temel yaklaşım ortaya çıkmıştır.

Rivayet tefsirinde ayetler açıklanırken sadece Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'in, sahabenin ve tâbiinin sözlerinden yararlanılır. Bu tefsir türünde müfessirler, kişisel yorumlara ve akli delillere yer vermez. Dirayet tefsirinde ise müfessirler, temel dinî kaynakların yanı sıra bilimsel verilerden ve akıl yürütme yöntemlerinden de yararlanır. Bu yaklaşımla yapılan tefsirlerde müfessirler, temel dinî kaynakları akıl süzgecinden geçirerek ayetleri yorumlar.[52]

İslam tarihindeki ilk tefsirler, rivayet tefsiri usulüne göre yazılmıştır. İslam coğrafyasının genişlemesi, sosyokültürel şartların değişmesi ve bilimsel faaliyetlerin çeşitlenmesi sonrasında ayetlerin yeni bir bakış açısıyla yorumlanması gereği ortaya çıkmış; kendilerini farklı alanlarda da yetiştiren müfessirler, edindikleri yeni bilgilerden yararlanarak ayetleri yeniden yorumlamışlardır.

50 Abdülhamit Birışık, "Müfessir", DİA, C 31, s. 96.
51 bk. Nisa suresi, 82. ayet; Sad suresi, 29. ayet; Muhammed suresi, 24. ayet.
52 bk. Abdulhamid Birışık, "Tefsir", DİA, C 40, s. 281-290.

SORU-YORUM

Meal

"Bilin ki Allah, ölmüş toprağa yeniden hayat verir. Şüphesiz biz, düşünesiniz diye delilleri bir bir açıklamışızdır." (Hadid suresi, 17. ayet.)

Tefsir

"Kur'an'da değişik vesilelerle değinilen –cansız hâle gelmesini takiben– toprağa yeniden hayat verilmesi örneğine, kalp diriliğinin birey ve toplum olarak insanın hayatiyet ölçüsü olduğuna dikkat çekilmesinden sonra yer verilmesi oldukça manidardır. Böyle bir bağlamda, yakın planda gözlemlenebilen bir realite kanıt gösterilerek Allah Teala'nın ölüye bile can verme kudretinin hatırlatılması, şöyle bir mesaj içermektedir: Bazı sebeplerle kalplerin kararmış, yüreklerin katılaşmış ve imanın küllenmiş olmasından ötürü ümit kesilmemelidir. Zira Allah (cc) insanı hem birey hem de toplum düzeyinde kendisini yenileyebilecek bir varlık olarak yaratmıştır. Yeter ki o, zihnini kendisine gösterilen deliller üzerinde düşünmeye, gönlünü de bunlardan çıkacak sonuçları kabullenmeye açık tutsun; gaflet bataklığında kaybolup gitmek üzereyken küçücük bir dikenin batmasını bile vesile edinip silkinebilsin, insan olma sorumluluğunun ve yüce yaratıcısı karşısındaki konumunun bilinci içinde kalbinde bir ürperti duyabilsin."

(Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 5, s. 245.)

Bu tefsirin ilgili ayetin anlaşılmasına nasıl katkıda bulunduğunu açıklayınız.

Kur'an'ın doğru anlaşılmasında meal ve tefsir okumaları hayati önem taşır. Ancak bu okumalar esnasında doğru yöntemlerin kullanılıp kullanılmadığına dikkat etmek gerekir. Aksi takdirde okunan meal ve tefsirlerden herhangi bir fayda elde edilmesi mümkün değildir.

Meal ve Tefsirlerden Yararlanma İlkeleri

- Kur'an'ın hidayetinden yararlanmak amaçlanmalıdır.
- Kur'an'ın yerini meal veya tefsirin tutmayacağı bilinmelidir.
- Kur'an'ın evrensel mesajı anlaşılmaya çalışılmalıdır.
- Kur'an'ın üslubundaki özgünlüğün ve onun ilahi bir kitap olduğunun farkına varılmalıdır.
- Kur'an'ın, insanın akıl ve gönül dünyasına nüfuz etmesi için okumada devamlılık sağlanmalıdır.
- Kur'an'ı yanlış anlamaya kapı aralayacak yöntem ve yaklaşımlardan uzak durulmalıdır.

Grafik Bilgi 1.6: Meal ve tefsirlerden yararlanma ilkeleri

ARA DEĞERLENDİRME-2

Aşağıda verilen yöntem ve ilkeleri ilgili oldukları başlıklarla eşleştiriniz.

	Meal ve Tefsirlerden Yararlanma İlkeleri	Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Temel İlkeler	Sünnetin Kur'an'ı Açıklama Yöntemleri
1. Bilimsel verilerden yararlanmak			
2. Kur'an'ı hidayete ulaştıran bir kaynak olarak okumak			
3. Kur'an'da belirtilen hükümleri desteklemek			
4. Kur'an'da verilen mesajların evrensel anlamlarına ulaşmak			
5. Kur'an'ın ilahi bir kitap olduğunun farkında olmak			
6. Kur'an'da bahsedilmeyen meseleler hakkında çözüm üretmek			
7. Arap diline hâkim olmak			

AYETLERDEN MESAJLAR: LOKMAN SURESİ, 12-19. AYETLER

Lokman'ın (as) oğluna verdiği öğütler hakkında neler biliyorsunuz?

Lokman suresi, Mekke'de nazil olmuştur ve otuz dört ayetten oluşmaktadır. Surenin adı, 12 ve 13. ayetlerde geçen Lokman isminden gelmektedir. Bu surede tevhit, peygamberlik ve öldükten sonra dirilme konularının yanı sıra Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütler ön plandadır. Sure boyunca dünya hayatının geçiciliği vurgulanmış ve insanlara kıyamet günü için hazırlanması öğütlenmiştir.

Lokman'ın (as) oğluna verdiği nasihatlerden ilki şöyledir: **"Ant olsun ki vaktiyle Lokman'a şu hikmeti vermiştik: 'Allah'a şükret, O'na şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilmelidir ki Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, O her türlü övgüye layıktır.'"**[53] Müfessirler, bu ayette Lokman'a (as) verildiği belirtilen "hikmet"i; anlayışlılık, doğru sözlülük, derin bilgi ve güvenilir bir insan olma şeklinde açıklamışlardır.[54] Hikmet kavramı, bu özelliklerin en iyi şekilde hayata geçirilmesini de kapsamaktadır.

BİLGİ NOTU

Lokman (as), Kur'an'da ismi sadece bu surede geçen salih bir kişidir. İslam âlimlerinin çoğu; Lokman'ın (as) bir peygamber olmadığını, sadece kendisine Allah (cc) tarafından ilim ve hikmet verilen önemli bir kişi olduğunu belirtmiştir.

(bk. Zemahşeri, Keşşâf, C 5, s. 268.)

Bilgi sahibi bir insan, sahip olduğu bilgiyi doğru yerlerde kullanmazsa hikmet sahibi değildir. Çünkü hikmet, "bilgiyi yerinde kullanmak" anlamına da gelir. Bilgisini yerinde kullanan insan, hem ilminin şükrünü yerine getirmiş olur hem de o bilgiyi kendisi için de faydalı bir hâle getirir. Lokman suresinin 12. ayetindeki **"... O'na şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur..."** ifadesi, bu duruma işaret etmektedir.

Lokman'a (as) verilen hikmetlerin en önemlisi tevhit inancıdır. Bu hususta Lokman suresinin 13. ayetinde şöyle buyrulmuştur: **"Lokman oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi: 'Sevgili oğlum! Allah'a ortak koşma çünkü O'na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır.'"** Allah'a (cc) şirk koşan ya da O'ndan başkasına ilahlık özellikleri atfeden kişi, Allah'a (cc) haksızlık yapmaktadır ve bu haksızlıkların en büyüğüdür.

BİR HADİS

Ebu Hüreyre (ra) anlatıyor: "Bir adam Allah Resulü'ne gelerek 'Ey Allah'ın Resulü, kendisine güzel davranıp yakınlık göstermemi en çok hak eden kimdir?' diye sordu. Hz. Peygamber 'Annendir.' cevabını verdi. Adam 'Sonra kimdir?' diye sorunca Hz. Peygamber yine 'Annendir.' buyurdu. Adam bir kez daha 'Sonra kimdir?' diye sorunca Allah Resulü yine 'Annendir.' diye cevapladı. Bunun üzerine adam yeniden 'Sonra kimdir?' dedi ve Hz. Peygamber, 'Sonra babandır.' buyurdu."

(Buhari, Edeb, 2.)

Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerle ilgili bazı ayetlerde anne babaya iyi davranma konusu ele alınmıştır. Bu ayetlerde hem anne babaya saygının önemi vurgulanmış hem de bu saygının sınırları ortaya konmuştur. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın. Sonunda dönüş yalnız banadır."**[55] Bu ayette

53 Lokman suresi, 12. ayet.
54 bk. Taberi, Câmiu'l-Beyân, C 6, s. 434.
55 Lokman suresi, 14. ayet.

anne babaya minnet duymak ve şükretmek, Allah'a (cc) şükretmekle birlikte zikredilmiştir. Çünkü Allah'ın (cc) insanı var edip rızıklandırması gibi anne baba da insanın dünyaya gelmesine vesile olmuş, ona kol kanat germiş ve onu büyütüp eğitmiştir.[56] Ayrıca ayette annenin fedakârlığı özellikle vurgulanarak bebeğini karnında taşımasından ve sütten kesilinceye kadar iki yıl emzirmesinden bahsedilmiştir.

Yüce Allah, anne ve babaya gösterilmesi gereken saygının sınırlarını Lokman suresinin 15. ayetinde şöyle belirlemiştir: **"Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle. Sonunda dönüşünüz yalnız banadır. O zaman yapıp ettiklerinizin sonucunu size bildireceğim."** Bu ayete göre insanın Allah'a (cc) karşı sorumluluğu, diğer bütün hak ve sorumlulukların üzerindedir. Anne babalar çocuklarını tevhit inancından sapmaya zorlasa bile çocuklar bu baskıya boyun eğmemeli ve Allah'ın (cc) hakkını korumalıdır. Ancak bunun dışındaki her türlü konuda anne babaya iyilikle davranılması emredilmiştir.[57]

Görsel 1.5: Bebekler, anne babalarının ilgisi, sevgisi ve şefkatiyle büyür.

İnsanoğlu ne kadar gizlemeye çalışsa da Allah (cc) onun yapıp ettiği her şeyi bilir. Bu nedenle insan, Allah'a (cc) karşı sorumluluk duygusu taşımalı ve davranışlarına bu bilinçle yön vermelidir. Lokman suresinin 16. ayetinde bu konuyla ilgili şöyle buyrulmuştur: **"Lokman, 'Sevgili oğlum! (dedi), Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa, bir kayanın içinde saklansa veya göklerde yahut yerin dibinde bulunsa yine de Allah onu açığa çıkarır. Kuşkusuz ki Allah her şeyi bütün gizlilikleriyle bilir, O her şeyden haberdardır.'"**

Lokman suresinin 17-19. ayetlerinde Lokman (as) oğluna öğüt vermeye şöyle devam etmiştir: **"Yavrucuğum! Namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir. Gurura kapılarak insanlara burun kıvırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez. Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme çünkü seslerin en çirkini eşeğin anırmasıdır."** Bu ayetlerde Yüce Allah, Lokman'ın (as) dilinden insanoğluna bazı sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Lokman (as); oğluna "Namazını özenle kıl." derken insanın Allah'a (cc) karşı sorumluluğu, "İyi olanı emret, kötü olana karşı koy." derken topluma karşı sorumluluğu, "Gurura kapılma, kibirli yürüme, sesini yükseltme." derken de kendisine karşı sorumluluğu vurgulanmıştır. Lokman (as), diğer insanlara karşı kibirli bir tutum takınmanın insanı Allah (cc) sevgisinden mahrum bırakacağı konusunda da oğlunu uyarmıştır. Bu ayetlerden de anlaşılacağı üzere Kur'an-ı Kerim, insan onuruna büyük değer vermektedir.[58]

LİSTELEYİNİZ

Lokman'ın (as) oğluna verdiği öğütleri listeleyiniz.

56 bk. Fahreddin Razi, Mefâtîhu'l-Gayb, C 25, s. 146.
57 bk. Ankebut suresi, 8. ayet.
58 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 4, s. 338.

A. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen sözcüklerden uygun olanlarla tamamlayınız.

"âlim, kıssa, meal, müfessir, sünnet, tebliğ, tedricî, tercüme"

1. Kur'an'ın nüzulü, ... olarak yirmi üç sene devam etmiştir.

2. Kur'an'da geçmiş peygamberler ve milletlerle ilgili ibretli ve tarihi olayları anlatan bölümlere ..... denir.

3. Peygamberlerin, kendilerine iletilen vahiyleri insanlara aktarmasına ..... adı verilir.

4. Bir kelimenin başka dilde ona denk gelen bir kelimeyle ifade edilmesine ..... adı verilir.

5. Tefsir ilmiyle ilgilenen ve Kur'an'ı tefsir eden kişilere ..... denir.

B. Aşağıdaki tabloda verilen kelimelerin numaralarını ilgili soruların altındaki boşluklara yazarak soruları cevaplayınız. (Bir numarayı birden fazla cevap için kullanabilirsiniz.)

1. Ayet	**2.** Cüz	**3.** Hüda
4. Meal	**5.** Müfessir	**6.** Sure
7. Tefsir	**8.** Tercüme	**9.** Zikir

6. Kur'an'ın "doğru yola ileten, rehber" manasına gelen ismi hangisidir?

7. Kur'an'ın Arapça dışında diğer dillere çevrilmesi için yapılan faaliyetler hangileridir?

8. Kur'an'ın iç yapısıyla ilgili kelimeler hangileridir?

9. "Kur'an'ın manalarını açıklamak, kapalı ifadeleri açığa çıkarmak" anlamındaki kelime hangisidir?

C. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında bırakılan boşluklara yazınız.

10. "Allah, kendi içinde uyumlu, gerçekleri tekrar tekrar dile getiren bir kitap olarak sözlerin en güzelini indirdi. Rab'lerinden korkanların onun etkisiyle tüyleri ürperir, sonra yine Allah'ı anmaya yönelerek bedenleri ve kalpleri huzura kavuşur. İşte bu kitap, Allah'ın bir rehberi olup dilediği kimseyi onunla doğruya yönlendirir ama Allah kimi şaşırtırsa artık ona doğru yolu gösterecek yoktur." (Zümer suresi, 23. ayet.)

Bu ayette Kur'an-ı Kerim'in hangi özelliklerinden bahsedilmiştir?

11. "Onlar, 'Allah ölen bir kimseyi diriltmez.' diye var güçleriyle Allah'a yemin ettiler..." (Nahl suresi, 38. ayet.)

"İnkârcılar dediler ki: 'Sahi, biz ve atalarımız toprak olunca mı diriltilip (hayat alanına) çıkarılacakmışız? Doğrusu bu tehdit bize yapıldığı gibi daha önce atalarımıza da yapılmıştı. Ama bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir.'" (Neml suresi, 67-68. ayetler.)

Bu ayetlere göre Arap toplumu Kur'an-ı Kerim'in indirildiği dönemde nasıl bir dinî inanca sahiptir? Açıklayınız.

12. Kur'an'ın Kur'an ile açıklanması ifadesiyle ne kastedilmektedir? Açıklayınız.

13. Sünnetin Kur'an hükümlerini destekleme yöntemini açıklayınız.

14. Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasında meal ve tefsirlerin önemi nedir? Açıklayınız.

15-17. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

"... Fecrin beyaz ipi siyah ipinden sizin için ayırt edilir hâle gelinceye kadar yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın..." (Bakara suresi, 187. ayet.)

Ayette emredilen oruca başlama vaktinin tespiti konusunda ilk zamanlarda ashap arasında bir tereddüt hasıl olmuştu. Her ne kadar Yüce Rabbimiz bunu Kur'an ayetiyle "siyah iplik ile beyaz iplik birbirinden ayırt edilecek zamana kadar" şeklinde bildirmiş ise de bu mecazi ifadeyi bazı sahabiler anlayamamıştı. Adî bin Hâtim (ra), bir siyah bir de beyaz ip alıp bunları yastığının altına koymuştu. Gece bunlara bakıp aralarında bir fark tespit edemeyince oruca ne zaman başlayacağına bir türlü karar verememişti. Sabah olunca hemen Resulullah'a gelerek bu durumu anlattı. Allah Resulü, "Öyleyse senin yastığın enli ve uzunmuş." sözleriyle onun ayette kastedileni anlamadığını ima ederek gülümsedi ve şu açıklamayı yaptı: "Ayette bahsi geçen siyah ve beyaz iplik, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığından ibarettir." (Mehmet Emin Özafşar vd., Hadislerle İslam, C 2, s. 426.)

15. Bu metinde verilen ayeti Hz. Muhammed'in (sav) açıklaması olmasaydı nasıl yorumlardınız?

16. Adî bin Hâtim (ra), orucun başlama zamanıyla ilgili ayeti neden bu şekilde yorumlamış olabilir?

17. Hz. Peygamber'in metinde verilen ayeti açıklaması, ayetin anlaşılmasına nasıl yardımcı olmuştur?

Ç. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

18.

_ _ _ _
Kur'an'ın hidayetinden yararlanmak amaçlanmalıdır.
Meal ve tefsirin Kur'an'ın yerini tutamayacağı bilinmelidir.
Kur'an'ın evrensel mesajı anlaşılmaya çalışılmalıdır.
Kur'an'ın üslubundaki özgünlüğün ve onun ilahi bir kitap olduğunun farkına varılmalıdır.
Kur'an'ı yanlış anlamaya kapı aralayacak yöntem ve yaklaşımlardan uzak durulmalıdır.

Bu tablodaki boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Kur'an Tefsirlerine Duyulan İhtiyaç
B) Müfessirlerde Bulunması Gereken Özellikler
C) Meal ve Tefsirden Yararlanma İlkeleri
D) Meallerdeki Farklılıkların Nedenleri
E) Kur'an'ın Anlaşılmasında Tefsirin ve Mealin Yeri

19. Aşağıdaki ayetlerde Kur'an-ı Kerim'in bazı isimleri altı çizili olarak verilmiştir.

I. "Âlemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna Furkan'ı indiren Allah'ın şanı yücedir." (Furkan suresi, 1. ayet.)

II. "Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik, biz! Onun koruyucusu da elbette biziz." (Hicr suresi, 9. ayet.)

Buna göre altı çizili isimlerin anlamları aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

	I	II
A)	Hak ile batılı ayıran	Doğru yola ileten
B)	Hak ile batılı ayıran	Hatırlama, anma, öğüt
C)	Aydınlatan	Doğru yola ileten
D)	Doğru yola ileten	Hatırlama, anma, öğüt
E)	Hatırlama, anma, öğüt	Hak ile batılı ayıran

20. "Yavrucuğum! Namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir. Gurura kapılarak insanlara burun kıvırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez. Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme! (...)" (Lokman suresi, 17-19. ayetler.)

Bu ayetten aşağıdaki ifadelerden hangisi çıkarılamaz?

A) Namaz kılmak, kişinin iyi biri olduğunun göstergesidir.

B) İnsan, iyi ve yararlı işler yapmakta kararlı olmalıdır.

C) Gurura kapılmak, insanı Allah'ın (cc) sevgisinden mahrum bırakır.

D) İyiliği emredip kötülüğe karşı koymak, Allah'ın (cc) hoşnut olacağı davranışlardandır.

E) İnsan ilişkilerinde onur kırıcı davranışlardan kaçınılmalıdır.

21. Aşağıdaki tabloda Kur'an'ı Kerim'i anlama yöntemleriyle ilgili bazı ifadeler bulunmaktadır.

I	Hz. Peygamber'e itaat, Allah'a (cc) itaatle eş değer tutulmuştur.
II	Kur'an'da bahsi geçmeyen konular hakkında hükümler getirmiştir.
III	Kur'an'da genel olarak emredilen ibadetlerin yapılış şekli detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Tabloda verilen bilgiler Kur'an-ı Kerim'i anlama yöntemlerinden hangisine işaret etmektedir?

A) Kur'an'ın bilimsel veriler yoluyla açıklanması

B) Kur'an'ın Kur'an ile açıklanması

C) Kur'an'ın sünnet ile açıklanması

D) Arap diline vâkıf olmak

E) Nüzul ortamının dikkate alınarak açıklanması

22. I. İslam'dan önce Mekke'de ekonomik yapı genel olarak ticaret üzerine kurulmuştu.

II. Mekke, İslamiyet öncesinde de insanların ziyaret ettiği mukaddes bir bölgeydi.

III. İslamiyet öncesinde Mekke halkının okuma yazma oranı oldukça yüksekti.

Kur'an-ı Kerim'in indirildiği ortamla ilgili numaralandırılmış ifadelerden hangileri yanlıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II D) I ve III E) II ve III

Bu karekod üzerinden üniteyle ilgili daha fazla soruya ulaşabilirsiniz.

Bu karekod üzerinden öz değerlendirme formuna ulaşabilirsiniz.

2. ÜNİTE
TEMEL KONULARIYLA KUR'AN-I KERİM

ÜNİTENİN KAVRAMLARI

• Ahiret • Ahlak • Halife • İbadet • İman
• Sünnetullah • Şirk • Tevhit

Bu Ünitede Neler Öğreneceksiniz?

- Allah (cc) inancı ile ilgili ayetler
- Ayetler bağlamında insanın değeri ve konumunu
- Ayetlerden hareketle yeniden diriliş
- Ahirette insanın kendiyle yüzleşmesini
- Güzel ahlakın mahiyeti
- Kur'an-ı Kerim'in toplum hayatıyla ilgili ilkelerini
- Allah'ın (cc) tabiatta yarattığı düzen
- Hz. Yusuf kıssasından çıkarılması gereken mesajlar

Hazırlık Çalışmaları

1. Yaratıcısını bilmek ve tanımak insana neler kazandırır?
2. İslam'da insanın yeri ve önemi konusunda neler söyleyebilirsiniz?
3. Yeniden diriliş ve ölümden sonraki hayat ile ilgili bilgileri nereden öğrenebilirsiniz?
4. "Müminlerin iman bakımından en mükemmel olanı, ahlaki açıdan en güzel olanıdır." (Ebu Davud, Sünnet, 15.) hadisinden ne anlıyorsunuz?
5. Toplumsal hayata ilişkin kurallar sizce nasıl belirlenmektedir?
6. Tabiattaki sürekli yenilenme ve mükemmel düzen hangi gerçeklere işaret etmektedir?
7. Hz. Yusuf ile ilgili neler biliyorsunuz?

Bu karekodla ünitenin PDF dosyasına ulaşabilirsiniz.

Bu karekod üzerinden ünite özetine ulaşabilirsiniz.

HER ŞEYİN BAŞI: ALLAH (CC) İNANCI

İnsan, kâinatı var eden yüce kudret hakkındaki gerçek bilgiye nasıl ulaşabilir?

Görsel 2.1: "Hüvallah" yazılı bir hat
Anlamı: "O, Allah'tır."

Kur'an-ı Kerim, indirildiği dönemde yaşanan bireysel ve toplumsal sorunlara çözüm sunarken sonraki zamanlarda gerçekleşebilecek olaylara da ışık tutan bir rehber niteliğindedir. Bu anlamda evrensel hükümler içeren Kur'an, esas itibarıyla insanları tek olan Allah'a (cc) inanmaya ve hiçbir varlığı O'na ortak koşmamaya davet etmektedir. Bu temeller üzerine inşa edilen İslam inancı; itikat, ahlak ve amel olmak üzere üç ana başlıkta incelenir.[1]

Kur'an'da itikat konusu, tevhit kavramı üzerine kurulmuştur. **Tevhit**, kelime anlamı olarak "bir şeyin bir ve tek olduğunu tasdik etmek" anlamına gelir.[2] Tevhit inancı, Ayetelkürsi olarak da bilinen Bakara suresinin 255. ayetinde şöyle açıklanmıştır: **"Allah (ki) O'ndan başka ilah yoktur. O, diridir, her şeyin varlığı O'na bağlı ve dayalıdır. O'nun ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'nun izni olmadıkça (O'nun) katında hiçbir kimse şefaat edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O'nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse (kendi) bilgisi içine sığdıramaz. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür."**

"Allah (cc) İnancı" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

"Güvende olmak, korkusuz olmak, inanmak" anlamlarına gelen **iman** kelimesi, "insanın bir şeye zorla değil kendi isteğiyle, tereddütsüz olarak bağlanması ve onu tasdik etmesi" şeklinde açıklanır.[3] Bir başka deyişle iman, peygamberlerin Allah'tan (cc) vahiy yoluyla alıp insanlara tebliğ ettiği dinî hususların tamamına inanmak ve onları tasdik etmektir. Allah (cc), ilk insan Hz. Âdem'den itibaren peygamberleri vasıtasıyla kendini insanlara tanıtmış, varlığını ve birliğini bildirmiştir. Nitekim Kur'an'da Allah'a (cc) iman konusuyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgi kuran çok sayıda ayet vardır. Bu durum, Allah'a (cc) iman konusunun Kur'an'ın merkezinde bulunduğunu göstermektedir.

Allah (cc), Kur'an-ı Kerim'de kendi varlığını ve birliğini bildirirken hem insanın yaratılışından hem de kâinatın düzeninden örnekler vermiş, tüm insanları bu konuda düşünmeye davet etmiştir. Nitekim Al-i İmran suresinin 190-191. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: **"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler:) 'Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru."** İnsanoğlu, içinde yaşadığı yeryüzüne bakıp düşündüğünde âlemdeki mükemmel ahengin yüce bir yaratıcı olmadan anlaşılamayacağı sonucuna ulaşacaktır.

1 bk. Muhsin Demirci, Kur'ân'ın Ana Konuları, s. 21-22.
2 Mevlüt Özler, "Tevhid", DİA, C 41, s. 18.
3 Mustafa Sinanoğlu, "İman", DİA, C 22, s. 212.

Tevhit kavramının karşıtı olan **şirk**, "her türlü sıfat ve fiilinde Allah'ın (cc) başka ortakları olduğunu kabul etmek" demektir. İnsanoğlunun yaratıcısını bilip tanıması ve Allah'a (cc) şirk koşmayı terk etmesi ile ilgili olarak Neml suresinin 59-61. ayetlerinde şöyle buyrulmuştur: **"... Hamdolsun Allah'a, selam olsun seçkin kıldığı kullarına. Allah mı daha hayırlı yoksa O'na koştukları ortaklar mı? Peki, gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren kim? Biz o suyla sizin bir tek ağacını bile bitiremeyeceğiniz güzel güzel bahçeler, bağlar yetiştirmekteyiz. Allah'tan başka tanrı mı? Doğrusu onlar yoldan sapmış kimselerdir. Peki, yeryüzünü yerleşmeye elverişli kılan, vadilerinden nehirler akıtan, yerde sarsılmaz dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan kim? Allah'tan başka bir ilah mı? Doğrusu onların çoğu gerçeği bilmiyorlar."** Yüce Allah, insanı çeşitli tabiat olayları üzerinde düşünmeye ve sorgulamaya davet eder. Bu gibi ayetleri okuyan ve düşünen insan, Allah (cc) hakkında gerçek bilgiye sahip olur.

Görsel 2.2: Kâinat ve yeryüzü Allah'ın (cc) varlığının ve birliğinin delillerindendir.

Allah (cc), kendisine şirk koşanlara karşı Enbiya suresinin 22. ayetinde şöyle buyurmuştur: **"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu. Demek ki arşın Rabb'i olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir."** Bu ayete göre kâinatın mükemmel işleyişinin nedeni, Allah'ın (cc) tek ve eşsiz olmasıdır. Günümüzde astronomi bilimi sayesinde ulaşılan bilgiler de kâinatı var eden tek bir yaratıcı olduğu gerçeğini desteklemektedir.

SIRA SİZDE

Farklı Kur'an meallerinden Allah'a (cc) iman konusu ile ilgili üç ayet araştırınız. Bulduğunuz ayetlerle ilgili çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Neml suresinin 63-64. ayetlerinde insanların Allah'a (cc) iman etmesini sağlamak için onlara verilen nimetlere dikkat çekilmiştir: **"Peki, karaların ve denizlerin karanlıkları içinde yol bulmanızı sağlayan kim? Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen kim? Allah'tan başka bir ilah mı? Allah, onların ortak koştuklarından çok yücedir, münezzehtir. Peki, ilk baştan yaratan, sonra yaratmayı (durmaksızın) tekrar eden kim? Size hem gökten hem yerden rızık veren kim? Allah'tan başka bir ilah mı? De ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız kesin delilinizi getirin bakalım!'"** Bu ayetlerde sözü edilen her bir husus üzerine düşünmek gerekir. Aklıselim insanlar; gökten inen yağmurları, insanların yaşamasına elverişli olan vadileri, dağların yaratılışını ve buna benzer mucizeleri düşündüğünde Allah'ın (cc) nasıl yüce bir kudret olduğunu anlayacak ve O'na iman edecektir. Bu ayette geçen **"Peki, karaların ve denizlerin karanlıkları içinde yol bulmanızı sağlayan kim?"** ifadesi, insanın Allah'ın (cc) varlığını, birliğini ve kudretini anlamak için akıl sahibi bir varlık olarak yaratıldığına işaret etmektedir. Çünkü insan, geceleri karada ve denizde yolculuk ederken yıldızlar

aracılığıyla yönünü tayin etme becerisine aklı sayesinde erişmiştir. "Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen kim?" ifadesiyle de denizdeki suyun buharlaşmasına ve bu buharın rüzgârlar aracılığıyla taşınıp yeryüzüne rahmet (yağmur) olarak indirilmesine işaret edilmektedir.[4] Allah'a (cc) inanmak isteyenler için dünya üzerinde pek çok delil ve ibret bulunmaktadır.

SORU-YORUM

Allah'a (cc) iman edip gereği gibi itaat edenlerle ilgili olarak Al-i İmran suresinin 134. ayetinde şöyle buyurulmuştur: "Onlar (takva sahipleri) bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever."

Bu ayetten hareketle Allah'a (cc) iman etmek insan hayatını nasıl etkiler? Yorumlayınız.

"Allah (cc) İnancı" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

İnanmak, insan için fıtri bir ihtiyaçtır. Allah'a (cc) iman eden bir insan, karşılaştığı her türlü zorluk karşısında metanetli davranarak her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Allah'a (cc) sığınır. O'nun varlığından güç aldığı için yalnız olmadığını bilir ve kendini güvende hisseder. Başına gelen musibetlere de dayanma gücü bulur.[5] Allah'a (cc) inanmak, insanın bütün duygu, düşünce ve davranışlarını etkiler. İnanan insanlar, hayatlarını Allah'ın (cc) emir ve yasakları doğrultusunda düzenleyerek iyi ve güzel işler yapmak için daima çaba gösterir.

ARA DEĞERLENDİRME-1

"Allah'ın izni olmadan hiçbir musibet başa gelmez. Kim Allah'a iman ederse Allah onun gönlünü doğruya yöneltir. Allah her şeyi bilmektedir." (Tegabün suresi, 11. ayet.)

"... Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu açar. Onu beklemediği yerden rızıklandırır..." (Talak suresi, 2-3. ayetler.)

Bu ayetlere göre Allah'a (cc) iman etmek, insana neler kazandırır?

4 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 4, s. 201-202.
5 bk. Bakara suresi, 186. ayet.

İNSANIN YARATILIŞI

İnsan, varoluşunu anlamlandırmak için hangi sorulara cevap arar?

İnsanın aklını meşgul eden çeşitli sorular vardır. "Neden varım?", "Niçin yaratıldım?", "Nereden geldim?", "Hayatımın amacı ne?" gibi sorular, insanın kendini tanımak için hayatının her döneminde cevap bulmaya çalıştığı sorulardır. İnsan, bu sorulara bulduğu cevaplar ölçüsünde davranışlarını şekillendirir ve hayatına yön verir. Gayb alanına dair bu soruların cevaplarını Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in hadislerinde bulmak mümkündür.

KAVRAM DAĞARCIĞI

Gayb

"Gizli kalmak, gizlenmek, görünmemek, uzaklaşmak, gözden kaybolmak, gizlenen, hazırda olmayan ve bulunmayan şey" anlamına gelen gayb, akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı manasındadır.

(İlyas Çelebi, "Gayb", DİA, C 13, s. 404.)

Yüce Allah, insanları niçin yarattığını Zariyat suresinin 56. ayetinde şöyle açıklamıştır: "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Bu ayette "kulluk" olarak çevrilen **ibadet** kelimesi, "boyun eğme, itaat, alçak gönüllülük, kulluk, tapma" anlamlarına gelir.[6] Bu anlamlarla bağlı olarak da dinî literatürde "insanın Allah'a (cc) saygısını, sevgisini ve itaatini göstermek, O'nun hoşnutluğunu kazanmak için ortaya koyduğu tutum ve davranışlar" şeklinde tanımlanır. Bu ayete göre akıl sahibi olarak yaratılmış insanın varoluş sebebi, Allah'a (cc) kulluk etmektir.[7] İnsanın yaratılış gayelerinden bir diğeri Mülk suresinin 2. ayetinde şöyle haber verilmiştir: "Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, güçlüdür, çok bağışlayıcıdır."

Görsel 2.3: İnsan, kendini tanımayı ve varoluş amacını bulmayı ister.

Yüce Allah, insana birtakım özellikler, nimetler ve sorumluluklar vermiştir. Bununla birlikte insanın yaratılışına dair de birçok ayet indirmiştir.[8] Bakara suresinin 30. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: "Hani Rabb'in meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' demişti. Onlar ise 'Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?' dediler. Allah 'Şüphe yok ki ben sizin bilmediklerinizi bilirim.' buyurdu." Bu ayet, ilk insanın yaratılışını dünyevi zamanın ve mekânın ötesine taşımaktadır. Ayette geçen "halife" kelimesi insana özel bir önem kazandırmakta ve sorumluluk yüklemektedir. **Halife**, "bir kimsenin yerine geçen, onu temsil eden" demektir.[9] İnsan dâhil, yaratılan hiçbir varlık tam anlamıyla Allah'ı (cc) temsil edemez, O'nun yerini alamaz. İlk insan Hz. Âdem'in ve ondan sonra gelen tüm nesillerin halife oluşu, onların

6 Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", DİA, C 19, s. 233.
7 Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C 5, s. 215.
8 bk. Bakara suresi, 33. ayet; Mümin suresi, 67. ayet; Araf suresi, 11-12, 172. ayetler.
9 Casim Avcı, "Hilâfet", DİA, C 17, s. 539.

yeryüzünde Allah'ın (cc) emirlerine uygun yaşamaları dolayısıyladır. Allah (cc), insanları kendisine kulluk etmeleri için yaratmış ve bu amacı gerçekleştirmeleri için onlara dünya üzerinde birçok nimet vermiştir. İradesini bu bilinçle kullanan insan da hem yaratılış gayesine uygun davranmış hem de halifelik görevini yerine getirmiş olur.[10]

LİSTELEYİNİZ

Kur'an-ı Kerim'de, kendini tanımak isteyen bir insanın hangi sorularına cevap verilmektedir? Listeleyiniz.

Yüce Allah, insana verdiği sorumlulukla ilgili Ahzab suresinin 72. ayetinde şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi..." Bu ayette insanoğlunun sorumluluğu temsilî ifadelerle anlatılmıştır. Bazı müfessirler, burada geçen "emanet" kelimesini insanın okuma yazma yeteneğiyle, fıtratında var olan tevhit düşüncesiyle, adil ve kararlı davranma güdüsüyle açıklamışlardır.[11] Bu açıklamaların tamamı, insanın akla ve hür iradeye dayalı yükümlülükleriyle ilgilidir. Ayette insandan daha dayanıklı ve güçlü olan gökyüzü, yerküre ve dağların bile insanoğluna verilen emaneti taşıyamayacağı anlatılmaktadır. İnsan kendisine verilen bu sorumluluğun farkında olmalı ve Allah'ın (cc) emaneti olan bu görevi layıkıyla yerine getirebilmek için çaba göstermelidir.

İnsanı halife olmakla onurlandırarak ona sorumluluklar yükleyen Yüce Allah, insana büyük değer vermiştir. Bu değer, Allah'ın (cc) ona bahşettiği lütuflar sebebiyledir. İsra suresinin 70. ayetinde şöyle buyurulmuştur: "Ant olsun ki biz âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık." Bu ayete göre insan, dünyada Allah'ın (cc) pek çok ikramına mazhar olan, değerli bir varlıktır. Bu ikramlar sayesinde de düşünme, karar verme, bilgi üretme gibi yeteneklerin yanı sıra estetik hassasiyetlere sahip olma, medeniyetler kurma, ekonomik faaliyetler yürütme gibi meziyetlere de sahip olmuştur.

ŞİİR DİLİYLE

(...)

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

(...)

(Şeyh Galip, Şeyh Gâlip Dîvânı, s. 249.)

Günümüz Türkçesi ile: "(Ey insan!) Kendine iyice bak. Çünkü sen âlemin özü ve varlıkların göz bebeğisin."

Kur'an-ı Kerim'de günlük hayatta yaşanan bazı olaylara dikkat çekilerek bunların üzerinde düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır. İsra suresinin 70. ayetinde geçen "... Onları karada ve denizde taşıdık..." ifadesi bu duruma örnektir. Yüce Allah, bu ayette insanların ulaşım ve taşıma araçlarını kullanarak pek çok işlerini kolaylıkla gerçekleştirdiğini, bu teknolojik araçların da kendisi tarafından bir lütuf olarak onlara verildiğini bildirmektedir. İnsanlara düşen ise bu ve benzeri ibretlerden ders çıkarmak ve Allah'ın (cc) kudretini anlamaya çalışarak O'na şükretmektir.

10 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 1, s. 100-104.
11 bk. Fahreddin Razi, Mefâtîhu'l-Gayb, C 18, s. 302-303.

İnsanın kendine dair varlık tasavvuru ile düşünce ve davranışları birbirine bağlıdır. Kendini tanıyan, kendisine verilen değeri bilen ve yaratılış amacının farkında olan insan, sorumluklarını yerine getirme konusunda daha istekli olacak ve hayatını da bu amaç doğrultusunda şekillendirecektir.

ARA DEĞERLENDİRME-2

Aşağıdaki tabloda insanın sorumluluğu, değeri ve yaratılış amacı ile ilgili bazı ayetler verilmiştir. Bu ayetlerin hangi konu ile ilişkili olduğunu ilgili alanlara yazınız.

Ayetler	Ayetin Konusu
1. "Allah, mümin erkeklerin ve mümin kadınların da tövbelerini kabul etmek için insana emaneti yüklemiştir. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Ahzab suresi, 73. ayet.)	
2. "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." (Tin suresi, 4. ayet.)	
3. "Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık. Bunları hakikat ve hikmet çerçevesinde yarattık fakat çoğu bunu bilmez." (Duhan suresi, 38-39. ayetler.)	

EBEDÎ ÂLEM: AHİRET

Ahiret hayatı ile ilgili neleri merak ediyorsunuz?

İslam dinine göre insan hayatı, hem dünya hem de ahiret hayatını kapsar. Kur'an'da şimdi yaşanan hayatı ifade etmek için "dünya hayatı" ibaresi kullanılır. Dünya hayatından sonra gelecek ve kıyamet koptuktan sonra başlayacak olan sonsuz hayata ise **ahiret** adı verilir.[12] Dünya hayatı, insanların daha güzel işler yapmaları için hazırlanmış bir imtihan yeridir.[13] Yüce Allah, Kasas suresinin 77. ayetinde "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma..." buyurarak insanlardan her iki hayatı da dengede tutmalarını istemiştir.

Görsel 2.4: İnsan dünyada ne ekerse ahirette onu biçecektir.

Kendini tanımak isteyen insan, "Nereye gidiyorum?" sorusuna cevap arar ve ölümden sonra neler olacağını merak eder. Ancak ahiret hayatıyla ilgili konular gayba dair bilgiler olup bu hususta tek kaynak vahiydir. Bu nedenle Kur'an'da ahiret hayatıyla ilgili birçok konu ele alınmıştır. Kıyamet, yeniden diriliş, mahşer, hesap, sırat, cennet ve cehennem bu konulardan bazılarıdır.

12 "Dünya", Temel İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 262.
13 Mehmet Sait Şimşek, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 133.

KAVRAM DAĞARCIĞI

Baas

Kelime olarak "birini kaldırıp harekete geçirmek, uykudan uyandırmak, diriltmek" gibi anlamlara gelen baas, Kur'an-ı Kerim'de "kıyamet gününde Allah'ın (cc) ahiret hayatını başlatmak için ölüleri yeniden canlandırması ve onları kabirlerinden çıkararak hayata göndermesi" anlamında kullanılır.

(bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Ba's", DİA, C 5, s. 98.)

Allah (cc), pek çok ayette kıyametten sonra yeniden dirilişin nasıl gerçekleşeceğini anlatmıştır. Örneğin Yasin suresinin 78-81. ayetlerinde şöyle buyrulmaktadır: **Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor ve 'Şu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş?' diyor. De ki: 'Onları ilk başta yaratmış olan diriltecek. O yaratmanın her türlüsünü bilir.' Yemyeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur; işte ondan yakıp durmaktasınız. Gökleri ve yeri yaratan Allah, onların benzerini yaratmaya kadir değil mi? Elbette öyledir. O eşsiz yaratıcıdır, her şeyi bilir."** Bu ayetler, müşriklerin ileri gelenlerinden birinin Hz. Peygamber'e elindeki çürümüş ve ufalanmış bir kemik parçasını göstererek "Böyle un ufak olduktan sonra Allah bunu diriltecek, öyle mi?" demesi üzerine indirilmiştir.[14] Yüce Allah, insanlara yeniden dirilişin mümkün olduğunu anlatmak için "Bir şeyi yoktan var eden onu ikinci defa da yaratabilir." fikrini ortaya koymuş; gökleri ve yeri var eden kudret için yeniden yaratma eyleminin gayet kolay olduğuna dikkat çekmiştir.

SORU-YORUM

"Dediler ki: 'Biz bir kemik yığını hâline gelmiş, ufalanmışken yepyeni bir yaratmayla dirilecekmişiz, öyle mi?' De ki: 'İster taş olun ister demir, isterse canlanmasını aklınızın almadığı herhangi bir yaratık.' Bu defa da 'Bizi tekrar hayata kim döndürecek?' diyecekler. 'Sizi birinci defa yaratan' de..."

(İsra suresi, 49-51. ayetler.)

Allah'ın (cc), yeniden dirilişi inkâr eden kimselere bu ayetler aracılığıyla verdiği cevabı yorumlayınız.

Yüce Allah'ın yeniden dirilişin mahiyetini anlatmak için verdiği örneklerden biri de Ashabıkehf kıssasıdır.[15] Bu kıssaya göre putperest bir toplumda yaşayan ve Allah'a (cc) inanan birkaç genç, putperestliğe karşı çıktıkları için birçok zulme ve baskıya maruz kalmış, kendilerini korumak için yanlarındaki köpekleriyle birlikte bir mağaraya sığınmıştır. Bu mağarada derin bir uykuya dalan gençler, üç yüz dokuz yıl sonra uyandırılmıştır. Uyudukları süreyi bir gün veya daha kısa bir süre zanneden gençler, aralarından birini yiyecek almak için şehre gönderdiklerinde gerçeği fark etmiştir. Onların durumunu öğrenenler de Allah'ın (cc) sözünün hak olduğuna ve kıyamet gününün mutlaka geleceğine iman etmiştir. Yüce Allah, bu

14 Taberi, Câmiu'l-Beyân, C 7, s. 61-62.

15 bk. Kehf suresi, 9-26. ayetler.

kıssayı anlatmasının amacını Kehf suresinin 21. ayetinde şöyle açıklamaktadır: "Böylece (kıssayı anlatarak insanları) onlardan haberdar ettik ki Allah'ın vaadinin hak olduğunu ve kıyametin şüphe götürmez olduğunu bilsinler..."

Görsel 2.5: "İnsan neden yaratıldığına bir baksın. Şüphesiz ki Allah, onu (öldükten sonra) tekrar yaratmaya elbette kadirdir." (Tarık suresi, 5, 8. ayetler.)

Geçmiş dönemlerde yaşayan bazı kişilerin yeniden dirilişi reddetmesi de Kur'an'da bahsi geçen konular arasındadır. Bakara suresinin 258. ayetinde bu hususla ilgili şu örnek verilmiştir: "Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak Rabb'i hakkında İbrahim ile tartışmaya giren kimseyi görmedin mi? İbrahim: 'Rabb'im hayat veren ve öldürendir.' deyince o, 'Hayat veren ve öldüren benim' dedi. İbrahim: 'Allah Güneş'i doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir.' dedi. Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi. Allah zalimler topluluğuna rehberlik etmez." Bu ayette Hz. İbrahim'le tartışmaya giren kişi, bazı kaynaklara göre Nemrut isimli bir Babil hükümdarıdır. Nemrut'un Hz. İbrahim'le tartışmaya girmesinin nedeni, onun tebliğini kabul etmemesi ve kendini her şeyi yapabilecek güçte görmesidir. Nemrut, Hz. İbrahim'in "Rabb'im hayat veren ve öldürendir." cümlesine kibri ve inkârı nedeniyle kelimeleri hakiki manalarından saptırarak cevap vermiş, Hz. İbrahim'in "Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir." cümlesine ise verecek cevap bulamayarak mağlup olmuştur.[16]

SIRA SİZDE

Bakara suresinin 259. ayetinde anlatılan olayı farklı tefsirlerden araştırarak bu olayın yeniden diriliş konusuyla ilişkisini arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an, yeniden dirilişe iman eden ancak bunun nasıl olabileceği konusunda bilgi edinmek isteyenler için de çeşitli örnekler sunmuştur. Bu örneklerden biri de Hz. İbrahim'in başından geçen ve Bakara suresinin 260. ayetinde anlatılan şu olaydır: "İbrahim, 'Rabb'im! Ölüleri nasıl diriltiyorsun, bana göster.' deyince Rabb'i, 'Yoksa inanmıyor musun?' demişti. O, 'Hayır, inanıyorum. Fakat kalbim tam kanaat getirsin diye istiyorum.' cevabını verdi..." Hz. İbrahim yeniden diriliş konusunda herhangi bir şüpheye kapılmamıştır. Onun amacı, kalbinin bu konuda tam bir kanaate sahip olmasıdır. İnsan, peygamber de olsa yeniden dirilişin nasıl gerçekleşeceği bilgisine akıl yoluyla ulaşamaz. Gayb alanına dair bu hususlar, inanç yoluyla kabul edilir. Ayrıca insanın bu ve benzeri konularda bilgi sahibi olmak istemesi gayet doğaldır. Nitekim Hz. İbrahim de yeniden diriliş hakkındaki merakını Rabb'ine karşı açıkça dile getirmiştir. Allah (cc) da ona bu hususu anlaması için bir örnek vermiştir. Hakikati arayan kişilere Yüce Allah her zaman yol göstermektedir.

Günümüzdeki bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında insan bedeninin mükemmel yapısı ve işleyişi hakkında birçok bilgiye ulaşılmıştır. İnsanoğlu, bu bilgiler sayesinde kendisini yoktan var eden kudretin kıyametten sonra yeniden diriltmeye de muktedir olduğunu daha kolay anlayacaktır.

16 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 1, s. 409.

İnsanın öldükten sonra yeniden diriltileceği âlemi merak etmesi gayet doğaldır. Ölümden sonraki süreç, Yüce Allah'ın bilgisi dâhilindedir ve bu bilgilerden bazılarına Kur'an'da yer verilmiştir.[17] Konuyla ilgili ayetlerde kıyamet koptuktan sonra başlayacak olan ahiret hayatının safhalarından bahsedilmektedir. Bu safhalar berzah âlemi, kıyamet, yeniden diriliş, mahşerde toplanma, hesap, mizan, sırat, cennet ve cehennemdir. İnsanlar, öldükten sonra kıyamet gününe kadar berzah âlemi adı verilen bir yerde bekletilir. Kıyametin kopmasıyla birlikte her şey yok olur ve yeni bir varoluş başlar. Bu aşamada yeniden diriltilen insanlar, dünyada yaptıklarının hesabını vermek üzere mizanın da kurulduğu mahşer meydanında toplanır. Burada hesabını veren herkes, ebediyen yaşayacağı cennet veya cehenneme gönderilir. İnsanoğlu, bu safhaların mahiyeti hakkında ancak Kur'an-ı Kerim ve hadisler aracılığıyla bilgi sahibi olabilir.[18]

Görsel 2.6: "O ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarıyor ve yeryüzünü ölümünün ardından canlandırıyor. İşte siz de böyle diriltilip çıkarılacaksınız." (Rum suresi, 19. ayet.)

Yüce Allah, Kur'an'da ahiretin safhalarını anlatırken insanların ahiretteki hâllerinden de bahsetmiştir. Ahiret hayatının hakikatleriyle yüzleşen insanların verdiği tepkiler çeşitli ayetlerde tasvir edilmiştir. İnkârcıların durumlarının anlatıldığı ayetlerde Allah (cc) şöyle buyurmuştur: **"Nihayet onlardan birine ölüm gelip çatınca, 'Rabb'im! Beni geri gönder de geride bıraktığım dünyada iyi işler yapayım.' der. Hayır! Onun söylediği bu söz boş laftan ibarettir. Önlerinde yeniden diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır."**[19] Bu ayetlerde ölümle yüzleşen bazı insanların dünya hayatında yaptıkları yanlış işlerden dolayı duyduğu pişmanlık anlatılmaktadır. Yüce Allah, bu insanların dünyaya geri dönme taleplerinin boşuna olduğunu, ölen insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar berzahta bekletileceklerini vurgulamıştır.

Bazı insanların ölüm anında pişmanlığa kapılması gibi cehenneme gidenler de işledikleri günahlar nedeniyle pişmanlık duyacak ve bağışlanmak için Allah'tan (cc) af dileyecektir. Bu durum, Müminun suresinin 106-107. ayetlerinde şöyle anlatılmıştır: **"Derler ki: 'Rabbimiz! Kötü yanımıza yenildik. Biz bir sapkınlar topluluğu olduk. Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer (çıkar da) bir daha eskiye dönersek artık belli ki biz zalim insanlarız.'"** Bu ayetlere göre dünyada kötü işlerle meşgul olan kimseler, ahirette yaptıkları yanlışları fark edecek ve pişman olacaktır. Bu pişmanlıkla yeniden dünyaya gönderilmeyi talep eden günahkârlar, geri döndükleri takdirde aynı hataları yeniden yapmayacaklarına dair Allah'a (cc) söz verecek ancak bu çabalar sonuç vermeyecektir.[20]

Kur'an'da hem Allah'ı (cc) inkâr edip kötü işler yapan kişilerin hem de Allah'a (cc) iman edip dünya ve ahiret hayatı için faydalı işler yapan

LİSTELEYİNİZ

Ahirette hatalarıyla yüzleştikten sonra cennetle ödüllendirilen bir kişi dünya hayatında hangi olumlu davranışları yapmış olabilir? Listeleyiniz.

17 bk. Araf suresi, 187. ayet; Enam suresi, 59. ayet.
18 bk. Hicr suresi, 44. ayet; Müminun suresi, 104. ayet.
19 Müminun suresi, 99-100. ayetler.
20 bk. İbni Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, C 7, s. 475.

kişilerin ahiretteki hâllerinden bahsedilmiştir. Faydalı işler yapıp cennete gönderilen kişilerin durumu, Araf suresinin 42-43. ayetlerinde şöyle anlatılmıştır: "İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara gelince -ki hiç kimseye gücünün üstünde bir vazife yüklemeyiz- işte onlar cennetliklerdir. Orada onlar ebedî kalıcıdırlar. (Cennette) onların altlarından ırmaklar akarken kalplerinde kin olarak ne varsa hepsini çıkarıp atarız. Ve onlar derler ki: 'Bizi bu nimete kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bize bahşetmeseydi biz kendiliğimizden elde edemezdik. Hakikaten Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler.' Onlara, 'İşte size cennet! Yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık o sizin oldu.' diye seslenilir." Bu ayette cennet ehline sunulacak olan bazı nimetler betimlenmiş, Allah Teala'nın peygamberlere itaat eden kişileri bu nimetlerle ödüllendireceği vurgulanmıştır.[21]

SORU-YORUM

"O gün cehennem de getirildiğinde, insan işte o gün yaptıklarını birer birer hatırlayacaktır. Fakat bu hatırlamanın ona ne faydası var! İnsan, 'Keşke (ahiret) hayatım için daha önce bir şeyler yapmış olsaydım!' der. Artık o gün Allah'ın vereceği cezayı kimse veremez. O'nun bağladığı gibi kimse bağlayamaz. Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön. Böylece has kullarımın arasına sen de katıl. Cennetime gir!"

(Fecr suresi, 23-30. ayetler.)

Bu ayetlerde cennet ve cehennem ehlinin hesap gününde yaşayacağı bazı durumlar anlatılmaktadır. Söz konusu durumları karşılaştırarak ayetleri yorumlayınız.

Kur'an'da ölümden sonraki hayata dair çok sayıda ayet bulunmaktadır. Allah'ın (cc) bu hususu sıkça hatırlatmasının nedeni, ahirete iman konusunun iman esaslarından biri olmasıdır. Müminler, duyu organlarıyla algılayamadıkları ve hakkında pek fazla bilgiye sahip olmadıkları hâlde ahirete iman etmiştir. Yüce Allah, insanlara gösterdiği rahmetin bir nişanesi olarak zamanın ötesinde sonsuz bir hayatın var olduğunu haber vermiştir. Bu hayatın merhaleleri hakkında da bilgiler vererek müminlerin imanını güçlendirmiştir.

ARA DEĞERLENDİRME-3

- "O inkârcılar, Allah'ın varlıkları ilk defa nasıl yarattığını, sonra da yaratılışı tekrar ettiğini görmez ve en son yeniden yaratacağı üzerinde hiç düşünmezler mi? Şüphesiz bu, Allah için pek kolaydır." (Ankebut suresi, 19. ayet.)
- "Her nefis, yaptıklarına karşılık tutulan bir rehindir. Ancak hakkın ve erdemin tarafında olanlar başka: Onlar cennetlerdedir. Günahkârlar hakkında birbirlerine sorular sorarlar: 'Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir?' Onlar şöyle cevap verirler: 'Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmuyorduk. (Günaha) dalanlarla birlikte biz de dalıyorduk. Ceza gününü de asılsız sayıyorduk. Sonunda bize ölüm geldi çattı.'" (Müddessir suresi, 38-47. ayetler.)

Verilen ayetlerden çıkarılması gereken mesajları yazınız.

21 bk. Matüridi, Te'vîlâtü'l-Kur'ân, C 5, s. 378.

VAZGEÇİLMEZ DEĞER: GÜZEL AHLAK

Çevrenizde bulunan ve güzel ahlaklı olarak tanımlanan kişiler hangi özellikleri taşımaktadır?

Huy, tabiat, karakter anlamına gelen **ahlak** kelimesi , "insanın toplum içinde uymak zorunda olduğu davranış biçimleri ve kurallar" şeklinde tanımlanır.[22] İnsanın manevi olarak mükemmel hâle gelmesine hizmet eden bilgi ve düşünce alanına da ahlak adı verilir. İyi huy ve davranışlar ise güzel ahlak şeklinde adlandırılır. Yüce Allah, Rab isminin gereğince insan ahlakını terbiye eder. Bununla birlikte insanları seçim yapma konusunda da özgür bırakır. İnsanlar, kendi akıl ve iradelerini kullanarak iyiliği ya da kötülüğü tercih edebilir. Bu husus, Şems suresinin 9-10. ayetlerinde şöyle bildirilmiştir: "Nefsini arındıran elbette kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklere boğan ise ziyan etmiştir."

LİSTELEYİNİZ

Bir Kur'an mealinden Fecr suresinin 15-30. ayetlerini okuyunuz ve bu ayetlerde eleştirilen insan davranışlarını listeleyiniz.

Kur'an-ı Kerim, esas itibarıyla bir ahlak kitabı değildir, ancak ortaya koyduğu prensip ve kurallar bakımından evrensel ve bütüncül bir ahlak sistemi oluşturmuştur. Yüce Allah, Bakara suresinin 177. ayetinde bu konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: "Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir. Asıl erdemli kişi Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir. Böyleleri anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve takva sahipleri bunlardır." Bu ayette erdemli bir insan olmanın temel ilkeleri sıralanmıştır. Buna göre insanlar, faziletli ve iyi ahlaklı olmak için doğru bir imana sahip olmalı, ibadetlerini hakkıyla yerine getirmeli, sevdikleri malları ihtiyaç sahipleriyle paylaşmalı, sözlerinde durmalı ve sabırlı olmalıdır.

Yüce Allah, Nahl suresinin 90. ayetinde de bu amaca uygun olarak insanoğluna adaleti, ihsanı ve akrabaya karşı cömert davranmayı emretmiş; hayâsızlık, zorbalık gibi kötü davranışları ise yasaklamıştır.

BİLGİ NOTU

İhsan, Kur'an'da ve hadislerde iki bağlamda kullanılmıştır. Bunlardan ilki, insanın Allah'a (cc) karşı hissettiği derin saygı, bağlılık ve itaat nedeniyle davranışlarına yön vermesidir. Hz. Peygamber, bir hadisinde "İhsan, Allah'ı görür gibi ibadet etmendir. Çünkü sen O'nu görmesen de O seni görmektedir." (Buhari, Tefsir, 2; İman, 37.) buyurmuştur. İkinci bağlamda ise ihsan, hilim erdeminden kaynaklanan bir tutumla başta anne baba olmak üzere bütün insanlara karşı duyulan sevgi ve özveriyi ifade eder.

(bk. Mustafa Çağrıcı, "İhsan", DİA, C 21, s. 544.)

Yüce Allah, insanlara iyi ve doğru işler yapmalarını emrederken bununla birlikte dünya hayatında uymaları gereken temel ilkeleri de bildirmiştir. Bakara suresinin 261-262. ayetlerinde şöyle buyrulmuştur: "Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi

22 Mustafa Çağrıcı, "Ahlak", DİA, C 2, s. 1.

adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir, Allah (zat ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir. Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakıp incitmeyenler için Rab'lerinin katında özel karşılık vardır. Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir." Bu ayetlerde Allah (cc), kendisi için yapılan her türlü harcamayı yedi yüz kat ürün veren bir tohuma benzetmektedir. Ayetteki harcama ve infak kelimeleriyle kastedilen, kişinin ibadet maksadıyla verdiği maddi ve manevi sadakalardır. Yüce Allah, bu ayetlerde infakta bulunmayı teşvik etmiş, infakın amacını ortaya koymuş ve nasıl yapılacağını açıklamıştır. Buradan da anlaşılmaktadır ki sadaka, başka insanların takdirini kazanmak için değil, Allah (cc) rızasını kazanmak için verilmelidir. Verildikten sonra da karşıdaki kişiyi incitecek ya da zor duruma düşürecek bir davranıştan kaçınılmalıdır. Ayrıca Allah (cc) rızası için bir mal infak ederken de o malın iyisi seçilmelidir. Bu ilkeler çerçevesinde yapılan infak, hem dünya hem de ahiret hayatında insana büyük faydalar sağlayacaktır.

Kur'an, insanlara doğru ile yanlışı gösteren ve güzel ahlakın kaynağı olan ilahi bir kitaptır. En güzel ve en mükemmel biçimde yaratılan insanoğlunda kötü ahlak ve davranışlar olduğunda Yüce Allah'ın bahşettiği tüm değerleri kaybeder.[23] Allah'a (cc) iman eden ve güzel ahlak sahibi olan kişiler ise hem O'nun hoşnutluğunu kazanır hem de yaşadıkları toplum içinde sevilip değer görür. Müslümanlar, Kur'an'da bildirilen erdemli davranışları hayatlarının her alanında uygulamakla mükelleftir. Çünkü Yüce Allah, Mülk suresinin 2. ayetinde şöyle buyurmuştur: "Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, güçlüdür, çok bağışlayıcıdır."

ARA DEĞERLENDİRME-4

Aşağıdaki soruları verilen ayetlere göre cevaplayınız.

"İyi sayılan bir söz ve bağışlama, arkasından eziyet gelen bir sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, halimdir. Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını insanlara gösteriş yapmak için harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle boşa çıkarmayın. O kimsenin misali, üzerinde toprak bulunan düzgün ve yalçın bir kayadır. O kayanın üzerine şiddetli bir yağmur yağmış ve onu çıplak hâlde bırakmıştır. Bu gibilerin kazandıkları hiçbir şeyden istifadeleri olmaz ve Allah, inkârcı topluluğa hidayet vermez." (Bakara suresi, 263-264. ayet.)

1. Bu ayetlerde insanların hangi kötü davranışlarına işaret edilmektedir?

2. Bu kötü davranışları yapan kişilere hangi tavsiyelerde bulunursunuz?

23 bk. Tin suresi, 4-6. ayetler.

KUR'AN-I KERİM'DE TOPLUMSAL İLKELER

İdeal bir toplum hangi temel esaslar üzerine inşa edilmelidir?

Yüce Allah, dünya hayatında ahlaki esaslara uygun ve adil bir toplumsal düzen kurmayı amaçlamıştır. Bu düzenin temel esaslarını bildirmek için gönderdiği Kur'an aracılığıyla da birtakım emir ve yasaklar koymuş, böylece hem Allah (cc) ile insan arasındaki sevgi, saygı ve itaate dayalı ilişkiyi hem de insan ile toplum arasındaki sosyal ve hukuki ilişkileri düzenlemiştir.

Yüce Allah; bir toplumun iç dinamiğini oluşturan din, inanç, ahlak, aile, hukuk, iktisat gibi alanlarda evrensel ilkeler belirleyerek ideal bir toplum düzeni oluşturmayı hedeflemiştir. Bu ilkeler çerçevesinde doğrudan bir yönetim sistemi ortaya konmamış; bunun yerine ahlaki değerlerin hâkim kılındığı, adaletin gözetildiği, haksız kazanç yollarının engellendiği, gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırıldığı bir iktisadi yapının oluşması için birtakım kurallar getirilmiştir. Kur'an aracılığıyla bildirilen bu kurallar, insan psikolojisine uygun yöntemler kullanılarak insanlara bildirilmiştir. Kur'an'da ortaya konan evrensel ilkeler; kimi zaman sosyal koşullar dikkate alınarak aşama aşama verilmiş, kimi zaman da çeşitli kıssa ve meseller üzerinden açıklanmıştır.

SORU-YORUM

"Allah'a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez."

(Nisa suresi, 36. ayet.)

Verilen ayette emredilen ve yasaklanan davranışlar, toplumsal düzenin korunmasına ne gibi katkılarda bulunur? Yorumlayınız.

İdeal bir toplum düzeni kurmak için uyulması gereken kuralları belirten ayetler, evrensel ahlaki değerlerle de doğrudan ilişkilidir. Çünkü ideal bir toplum, ancak güzel ahlak sahibi insanların gayretleriyle kurulabilir. Bu nedenle Kur'an'da öncelikle tevhit inancına sahip olmak gerektiği vurgulanmış, ardından güzel ahlak sahibi insanlar yetiştirmenin önemi anlatılmıştır. Yüce Allah, Enam suresinin 151-152. ayetlerinde bu hususla ilgili şöyle buyurmuştur: "De ki: Gelin, Rabb'inizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya iyilik edin. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Biz, sizin de onların da rızkını veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. (...) İşte bunları Allah size emretti. Umulur ki düşünüp anlarsınız. Rüştüne erişinceye kadar yetimin malına onun iyiliğine olmadıkça el sürmeyin. Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman yakınlarınız hakkında bile olsa adaletli olun. Allah'a verdiğiniz sözü eksiksiz yerine getirin. İşte düşünüp öğüt alasınız diye Allah size bunları emretti." Bu ayetlerde Allah'a (cc) ortak koşulmaması emrinden hemen sonra anne, baba ve çocuklarla ilgili ilkelerden bahsedilmesi, Yüce Allah'ın aile kavramına verdiği büyük değeri göstermektedir. Ailenin ardından diğer insanlarla ve sosyal çevreyle ilgili kuralların açıklanması ise ideal bir toplum düzeni oluşturmanın önemine işaret etmektedir.

SIRA SİZDE

Farklı Kur'an meallerinden toplumsal ilkeler hakkında üç ayet araştırınız. Bulduğunuz ayetlerle ilgili çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an, hem bireysel hem de toplumsal bir varlık olarak insandan bahseder ve ona hitap eder. İnsanın var olduğu ve aidiyet hissettiği ilk yer, toplumun en küçük yapısı olan ailedir. Aile içi dinamikler ve aile fertleri arasındaki ilişkiler, hem doğrudan hem de dolaylı olarak tüm toplumu etkiler. Bu nedenle Kur'an, aile içi ilişkileri şefkat, merhamet ve saygı esasları üzerine oturtmuş, böylece sağlıklı bir toplum yapısının temellerini atmıştır. Yüce Allah, İsra suresinin 23-24. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: "Rabb'in sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme. Onları azarlama. İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. 'Rabb'im! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster.' diyerek dua et."

İnsanı yaratan ve onu en iyi şekilde tanıyan Allah (cc), indirdiği Kur'an ayetleri aracılığıyla ideal bir toplum oluşturmanın temel ilkelerini açıklamış ve insanoğluna doğru yolu bulmaları için yol göstermiştir.

ARA DEĞERLENDİRME-5

1. "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor..."
(Nisa suresi, 58. ayet.)

2. "Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran..."
(Lokman suresi, 15. ayet.)

3. "Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın. Aranızdan bir kâtip bunu adaletle yazsın. Kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın..."
(Bakara suresi, 282. ayet.)

4. "... Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez."
(Nisa suresi, 36. ayet.)

Bu ayetlerde ideal bir toplumsal düzenin sağlanması için hangi alanlarla ilgili düzenleme yapılmıştır?

İLAHİ TECELLİLER: KÂİNAT VE TABİAT

Sizce tabiatın düzeni ve işleyişiyle ilgili tefekkür etmek insanoğlunun bilinç düzeyini nasıl geliştirir?

Kâinat, Yüce Allah'ın belli bir düzen ve uyum içinde yarattığı tüm varlıkları ifade eden bütüncül bir kavramdır. Tabiat ise insanoğlunun etrafını çevreleyen, sürekli gelişen ve değişen canlı ve cansız varlıkların tamamıdır. Kur'an-ı Kerim'de kâinatı ifade etmek için "âlem" kelimesi kullanılmıştır.[24]

İnsan, duyuları yoluyla algıladığı varlıkları gözlemleyerek Yüce Allah'ın varlığına, birliğine ve eşsiz kudretine şahitlik eder. Kur'an'da tabiatın işleyişiyle ilgili çeşitli kozmik unsurlar zikredilmiştir. Bu unsurlardan bazıları; canlıların dinlenmesi için yaratılan gece, canlıların çalışıp geçimini sağlaması için yaratılan gündüz, Dünya'yı aydınlatıp ısıtması için yaratılan Güneş ve geceleri Güneş'ten aldığı ışınları Dünya'ya yansıtması için yaratılan Ay'dır. Enbiya suresinin 33. ayetinde bu hususla ilgili şöyle buyrulmuştur: "O; geceyi, gündüzü, Güneş'i, Ay'ı yaratandır. (Bunların) her biri bir yörüngede yüzmektedir."

SIRA SİZDE

Ay, Dünya etrafındaki yörüngesinde hareket ettikçe Güneş'ten aldığı ışık nedeniyle dönemsel olarak yüzeyinin bir kısmı veya tamamı aydınlanır ve kararır. Bunun sonucunda sırasıyla yeni ay, hilal, ilk dördün (yarım ay), şişkin ay (dolunay öncesi), dolunay, şişkin ay (dolunay sonrası), son dördün (yarım ay) ve hilal şeklinde isimlendirilen evrelere sahip olur.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Bu metinde anlatılan olayla ilgili üç ayet bularak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kâinattaki tüm varlıkların birbirleriyle uyumlu ve bir bütünlük içinde yaratılması, Yüce Allah'ın varlığına en büyük delildir. Bu yaratma eylemindeki uyum ve düzen, Mülk suresinin 3. ayetinde şöyle örneklendirimiştir: "Yedi göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde yaratan O'dur. Rahman'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, herhangi bir bozukluk görebiliyor musun?" Bu ayette kâinatın kusursuz yaratılışına ve mükemmel işleyişine dikkat çekilmiş, âlemdeki düzenin tesadüf eseri meydana gelemeyeceği vurgulanmıştır. Bu ve benzeri pek çok ayette bu sistemin ancak üstün bir ilim ve kudret sahibi birinin yaratması ve yönetmesiyle mümkün olabileceği belirtilmiştir.[25]

Kur'an'a göre tabiattaki değişim ve dönüşüm; Allah Teala'nın irade ve kudretiyle, O'nun koyduğu **sünnetullah** adı verilen yasalar doğrultusunda gerçekleşmektedir. Yüce Allah, tabiatın işleyişindeki düzeni anlatırken insanlara hem yaratılış sebeplerini hatırlatmak hem de kendi kudretinin büyüklüğünü göstermek istemiştir. Tabiattaki tüm varlıkları dikkatle gözlemleyen insanoğlu, hem kendisinin hem de kâinatın, Allah'ın (cc) varlığına delalet ettiğini fark edecektir. Bu hususla ilgili Yasin suresinin 33-36. ayetlerinde şöyle buyrulmaktadır: "Onlar için ölü toprak açık bir kanıttır. Ona can verdik ve ondan taneler çıkardık. İşte (onlar) bundan yaptıkları yiyecekleri yiyorlar. Orada nice hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik, içindeki gözelerden su fışkırttık; onun ürünlerinden ve kendi

24 bk. Süleyman Hayri Bolay, "Âlem", DİA, C 2, s. 357.
25 bk. Furkan suresi, 2. ayet; Kamer suresi, 49. ayet.

elleriyle ürettiklerinden yesinler diye. Hâlâ şükretmeyecekler mi? Toprağın bitirdiklerini, kendilerini ve daha bilmedikleri nice şeyleri çifter çifter yaratan Allah her türlü eksiklikten uzaktır." Bu ayetlerde Yüce Allah'ın tabiattaki birçok varlığı çift hâlinde yarattığı belirtilmiş ve bu çiftleri yaratan varlığın tek olduğuna dikkat çekilmiştir. Varlıkların çift yaratılması hususu, Kur'an'ın nazil olduğu yıllarda henüz bilimsel bir gerçeklik olarak tespit edilememişti. Yakın dönemde yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konan bu bilgi, Kur'an'ın büyük bir mucize oluşunun ispatıdır. Ayrıca bu ayet, gelecekte başka pek çok varlık, olay ve olgunun da çift yaratıldığının keşfedilebileceğine dair bir işarettir. Paul Dirac adlı bir bilim insanının atom parçacıklarının çift yaratıldığını tespit ederek Parite Teorisi'ni ortaya koyması, bu ayetteki anlam derinliğine ışık tutan bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.[26]

Görsel 2.7: Tabiattaki her zerre, Allah'ın (cc) varlığına işaret eder.

BİLGİ NOTU

Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetler, insanın tabiattaki düzen hakkında düşünerek Allah'a (cc) iman etmesi amacıyla indirilmiştir. İslam âlimleri, bu ayetlerden hareketle Allah'ın (cc) varlığını ispatlamayı amaçlayan bazı deliller ortaya koymuştur. Bunlardan biri nizam delilidir. Nizam deliline göre kâinattaki her şey anlamlı bir düzen içindedir. Bu düzen, insan varlığına uygundur ve insanın ihtiyaçlarını karşılamak için Allah (cc) tarafından yaratılmıştır. Âlemdeki tabiat kanunlarının mükemmel bir ahenkle işlemesi tesadüf eseri olamaz. Bu kâinatı yaratan, düzenleyen ve insanın hizmetine sunan bir yaratıcının olması gerekir. Bu yaratıcı ise Allah Teala'dır.

(bk. Ahmet Saim Kılavuz, İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş, s. 93.)

Kur'an'da Güneş ve Ay'dan bahsedilirken Allah'ın (cc) kudretinin sonsuzluğuna ve insanlara lütfedilen nimetlere dikkat çekilmiştir. Güneş ve Ay'ın hareketlerinden söz edilen ayetlerde tabiatın işleyişiyle ilgili yanlış inançları düzeltmek ve insanların Allah'ı (cc) tanımasını sağlamak amaçlanmıştır.[27] Çünkü İslam'dan önceki bazı toplumlarda insanlar Güneş'e ve Ay'a tapmış ve bunları var eden yaratıcıyı açıkça inkâr etmiştir. Yasin suresinin 37-40. ayetlerinde bu gök cisimlerinin hangi amaçlarla ve nasıl yaratıldığı şöyle anlatılmıştır: "Gece onlar için açık bir kanıttır. Gündüzü ondan çekip alırız da karanlıkta kalıverirler. Güneş kendine ait yerleşik bir düzene göre (yörüngesinde) akıp gider. Bu, çok güçlü (olan) ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir. Ay için de menziller belirledik; sonunda o, hurma salkımının ağaçta kalan yıllanmış sapı gibi olur. Ne Güneş Ay'a yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir."

SIRA SİZDE

Farklı Kur'an meallerinden tabiat kanunları ve sünnetullah ile ilgili üç ayet araştırınız. Bulduğunuz ayetlerle ilgili çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

26 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 4, s. 489.
27 bk. Fussilet suresi, 37. ayet; Neml suresi, 24. ayet.

Kur'an'daki dikkat çeken hususlardan biri de insanların öldükten sonra yeniden diriltileceği anlatılırken tabiattaki kusursuz döngüye dikkat çekilmesidir. Tabiattaki bazı canlıların kış geldiğinde uykuya çekilmesi ve bahar aylarında yeniden uyanması, görmeyi bilen gözler için büyük bir ibrettir. Aynı şekilde belli bir amaç için yaratılan Dünya'nın büyük bir uzay boşluğu içinde ve bir sistem dâhilinde hareketini sürdürmesi de Allah'ın (cc) varlığını ve kudretini ispatlayan büyük bir delildir. Kâinattaki kusursuz işleyişten ibret alınması gerektiğini vurgulayan Yüce Allah, bu hususta şöyle buyurmuştur: **"Dinlensinler diye geceyi yarattığımızı, gündüzü de aydınlık kıldığımızı görmediler mi? İman eden bir kavim için elbette bunda ibretler vardır. Sûrun üflendiği gün -Allah'ın dilediklerî dışında- göklerde ve yerde bulunanlar dehşete kapılır, hepsi boyunları bükük olarak O'na gelir. Dağları görür (ve) onların durduğunu sanırsın; oysa (onlar) bulutlar gibi hareket ederler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır..."**[28]

"Kur'an-ı Kerim'in Temel Konuları" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kur'an-ı Kerim'in Allah (cc) kelamı olduğuna inanan bir mümin, kâinatın düzeniyle ilgili ayetleri okurken bu ayetlerden çıkarılabilecek bilimsel bilgiler hakkında da araştırma yapma gereği duyar. Bu çaba, hem insanoğlunun düşünce ufkunu genişletir hem de yeni gerçeklere ulaşılmasının önünü açar. Yapılan gözlem ve araştırmalar, Kur'an ayetlerinin mahiyetini ve Yüce Allah'ın kâinatı yaratmasındaki hikmetleri ortaya koyar. Birçok Müslüman âlim, kendilerinden önce yapılan çalışmalardan da yararlanarak erken dönemlerden itibaren özellikle astronomi ve matematik alanlarında çok önemli buluşlara imza atmıştır. İslam âlimleri de bu buluş ve teorilerden hareketle Güneş sistemiyle ilgili ayetler hakkında yeni yorumlar yapmışlardır. Ancak bu yorumları değerlendirirken İslam âlimlerinin kendi yaşadıkları çağda ulaşılan bilgileri esas aldığını unutmamak gerekir. Ayrıca bilimsel bilginin değişebilirliği gerçeğinden hareketle bazı ayetlerdeki hikmetlerin henüz anlaşılamamış olabileceği hususu da göz önünde bulundurulmalıdır.

BİR HADİS

Hz. Peygamber; Güneş'in doğup batması, Ay ve Güneş tutulması, kar ve yağmurun yağması gibi tabiat olaylarını Allah'tan (cc) başka bir sebebe bağlamayı kesinlikle yasaklamıştır. Bu çerçevede sahabiler de kendilerine sorulan "Rabb'iniz ne buyurdu, bilir misiniz?" sorusunu "Allah ve resulü en doğrusunu bilir." şeklinde cevaplamıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Allah'ın (cc) şöyle buyurduğunu açıklamıştır: "Kullarımdan bazısı bana iman ederek, bazısı da beni inkâr ederek sabahladı. 'Allah'ın fazlı ve rahmetiyle yağmura kavuştuk.' diyenler bana iman etmiş ve yıldızların ilahi bir güce sahip olduğunu inkâr etmiştir. 'Şu ve şu yıldızların doğması veya batması sayesinde yağmura kavuştuk.' diyenler ise beni inkâr etmiş ve yıldızlara iman etmiştir.'" Ayrıca Allah Resulü, insanların tabiat olaylarına olduğundan farklı anlamlar yüklenmesinin önüne geçmek için bazı dinlere mensup kişilerin güneşe secde ettiği zaman dilimlerinde namaz kılınmasını uygun görmemiştir.

(bk. Mehmet Emin Özafşar vd., Hadislerle İslam, C 1, s. 514.)

Günümüzde büyük ilerleme kaydeden astronomi, matematik, astrofizik gibi bilim dallarıyla ilgili çalışmalar, yeniden ivme kazanan Kur'an araştırmaları için de önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Özellikle bu alanlarda çalışan bilim insanlarının, kâinat kitabının ihtişamı karşısındaki hayranlıklarını gizleyemeyip onun arkasındaki kudrete dikkat çekmesi, bu araştırmaların niçin devam etmesi gerektiğine dair çok önemli bir işarettir.[29]

28 Neml suresi, 86-88. ayetler.
29 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 4, s. 490-496.

AYETLERDEN MESAJLAR: HZ. YUSUF KISSASI

Kur'an'da anlatılan peygamber kıssaları, sizce insan hayatına nasıl etki eder?

Yusuf suresi, Mekke'de indirilmiştir ve yüz on bir ayettir. Kur'an'da baştan sona kadar aynı kıssanın anlatıldığı tek sure, Yusuf suresidir. Bu surede anlatılan Yusuf kıssası, bizzat Kur'an tarafından en güzel kıssa olarak nitelendirilmiştir.[30] Hz. Yusuf'un hayatı boyunca yaşadığı sıkıntıların ve bunlara nasıl sabrettiğinin anlatıldığı bu surede inanan insanlara yönelik önemli mesajlar yer almaktadır.

BİR HADİS

Ebu Hüreyre (ra) anlatıyor: "Resulullah'a 'Ey Resulullah, insanların en üstünü kimdir?' diye soruldu. O da '(Günahtan) en çok sakınandır.' diye cevap verdi. 'Biz sana bunu sormamıştık.' dediler. Bunun üzerine Resulullah, 'Öyleyse Allah'ın peygamberi Yusuf'tur.' buyurdu."

(Buhari, Menakıb, 1.)

Kur'an'a göre Hz. Yusuf'un hayatı; çocukluk, kuyu, kölelik, saray, gençlik, zindan ve saray olmak üzere yedi devreye ayrılır. Yusuf suresinde de onun bu devrelerde yaşadığı olaylar kronolojik sırayla anlatılır. Kur'an'da bu kıssaya yer verilmesinin nedeni, insanların Hz. Yusuf'un hayatından çıkarabileceği pek çok dersin olmasıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Ant olsun ki Yusuf ve kardeşlerinde hakikati arayıp soranlar için ibretler vardır."**[31]

BİLGİ NOTU

Yusuf kıssası, Hz. Yusuf'un Allah Teala'ya yaptığı şu münacatla son bulur: "Ey Rabb'im! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da ahirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!"

(Yusuf suresi, 101. ayet.)

Yusuf kıssası; Hz. Yusuf'un, babası Hz. Yakup'a gördüğü bir rüyayı anlatmasıyla başlar. Bu rüya ve Hz. Yakup'un onunla ilgili yorumu şöyledir: **"Bir gün Yusuf babasına demişti ki: 'Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla Güneş'i ve Ay'ı bana secde ederken gördüm.' Babası, 'Yavrucuğum!' dedi, 'Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır. Anlaşılan böylece Rabb'in seni seçecek, sana rüyada görülenlerin yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakup soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Kuşkusuz ki Rabb'in çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.'"**[32] Hz. Yusuf'un rüyası, Allah'ın (cc) onu peygamberlik görevine hazırladığına dair bir işarettir. Nitekim bu rüyayı yorumlayan Hz. Yakup da oğlunun ileride büyük bir makama getirileceği sonucuna varır. Ancak diğer oğullarının bu rüyadan haberdar oldukları takdirde Yusuf'u (as) kıskanmalarından ve ona kötülük etmelerinden endişe ederek Hz. Yusuf'u kardeşlerine rüyasını anlatmaması konusunda uyarır.[33]

30 bk. Yusuf suresi, 3. ayet.
31 Yusuf suresi, 7. ayet.
32 Yusuf suresi, 4-6. ayetler.
33 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 3, s. 218.

LİSTELEYİNİZ

Bir Kur'an mealinden Yusuf suresini okuyunuz ve Hz. Yusuf'un yaşam öyküsünden çıkarılabilecek mesajları listeleyiniz.

Hz. Yusuf, üstün karakter özellikleri nedeniyle küçük yaşlardan itibaren babasının özel sevgisini kazanmıştır. Ayrıca Hz. Yakup, Yusuf'tan (as) sonra doğan Bünyamin adlı oğluna da en küçük evladı olduğu için daha fazla ilgi göstermektedir. Hz. Yusuf'un başka anneden doğan diğer on kardeşi ise babalarının bu iki çocuğa gösterdiği özel ilgi ve sevgi yüzünden kıskançlık duyguları içindedir.[34] Öyle ki bu kıskançlığın etkisiyle Yusuf'u (as) ortadan kaldırıp tövbe ederlerse yeniden iyi insan olabileceklerini ve babalarının ilgisini kazanabileceklerini düşünürler.[35] Bir süre plan yapan on kardeş, sonunda aralarından birinin teklifiyle Yusuf'un (as) uzak bir yere götürülerek orada bir kuyuya bırakılmasına karar verirler. Bu planı hayata geçirmek için babaları Hz. Yakup'a giderler ve "... Ey babamız! Niçin Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun? Oysa biz onun iyiliğini isteyen kimseleriz. Yarın onu bizimle beraber kıra gönder de bol bol yesin içsin, oynasın. Biz onu mutlaka koruruz."[36] derler. Hz. Yakup oğullarına güvenmemektedir fakat bunu açıkça söylemek yerine Yusuf'la (as) ilgili endişelerini şöyle dile getirir: "Doğrusu onu götürmeniz beni endişelendiriyor. Farkında olmadığınız bir sırada onu kurt yer diye korkuyorum."[37] Hz. Yakup'u bir şekilde ikna eden kardeşler, Yusuf'u (as) yanlarına alarak kırsal bir alana giderler ve daha önceki planları doğrultusunda onu oradaki bir kuyuya bırakırlar.[38]

Hz. Yusuf, kuyudan vezirliğe uzanan yaşam öyküsü boyunca ibret verici birçok olay yaşar. Kıssaya göre Yusuf'un (as) atıldığı kuyunun yanından geçen bir kervan, onu oradan çıkarır ve köle olarak Mısır ülkesindeki bir vezirin eşine satar. Ancak saraydaki kadınlar onun güzelliğinden etkilendiği için Hz. Yusuf bir iftiraya uğrar ve zindana atılır.[39] Hz. Yusuf kendisiyle birlikte zindanda olan iki gencin rüyasını, birinin suçlu bulunup idam edileceği, diğerinin de saraydaki şerbetçilik görevine iade edileceği yönünde yorumlar ve bu yorumlarında haklı çıkar. Bu arada zindandayken arkadaşlarına Allah'ı (cc) anlatır ve O'nun emirlerini tebliğ eder.[40]

SORU-YORUM

"Böylece Yusuf'a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik. Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz. Güzel davrananların mükâfatını zayi etmeyiz. İman edip de sakınanlar için ahiret mükâfatı daha hayırlıdır."

(Yusuf suresi, 56-57. ayetler.)

Bu ayetlerden çıkarılması gereken mesajlar nelerdir? Yorumlayınız.

34 bk. Yusuf suresi, 8. ayet.
35 bk. Zemahşeri, Keşşâf, C 3, s. 538.
36 Yusuf suresi, 11-12. ayetler.
37 Yusuf suresi, 13. ayet.
38 bk. Yusuf suresi, 15. ayet.
39 bk. İbni Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, C 5, s. 539.
40 bk. Yusuf suresi, 23-42. ayetler.

Hz. Yusuf'un zindandan çıkışı da bir rüya vesilesiyle olur. Bu rüyanın anlatıldığı ayet şöyledir: "Kral dedi ki: 'Rüyamda yedi arık ineğin yedi semiz ineği yediğini gördüm. Ayrıca yedi yeşil ve bir o kadar da kuru başak gördüm. Efendiler! Eğer rüya yorumluyorsanız bu rüyamı da bana yorumlayın.'"[41] Ayette bahsi geçen kral, çevresindekiler bu rüyayı yorumlayamayınca şerbetçisinden duyduğu Hz. Yusuf'u zindandan çıkarır ve rüyasını ona yorumlatır. Konuyla ilgili ayetlerin devamında Hz. Yusuf'un bu rüya yorumunda da isabet ettiği, sonrasında gelişen bazı olaylar neticesinde masumiyetinin kanıtlandığı ve Mısır ülkesinin veziri olduğu anlatılır.[42]

Görsel 2.8: "... Yusuf'a vahyettik ki, 'Onlara bu yaptıklarını elbet bir gün anlatacağız.'" (Yusuf suresi, 15. ayet.)

Kıssaya göre Hz. Yusuf, kralın rüyasını yorumlarken Mısır'da yedi yıl boyunca büyük bir bolluk yaşanacağını, hemen ardından yine yedi yıl süren büyük bir kıtlığın başlayacağını söyler. Kral, bunun üzerine Hz. Yusuf'u vezir olarak görevlendirir. Yedi yıllık bolluk döneminde kıtlık dönemi için gerekli tedbirleri alan Hz. Yusuf, ülkedeki tüm depoları erzakla doldurur. Kıtlık dönemi başladığında çevre ülkelerden Mısır'a erzak istemeye gelenler arasında Hz. Yusuf'un kardeşleri de vardır. Kardeşler, vezir olarak karşılarında oturan Yusuf'u (as) başlangıçta tanıyamazlar ancak Hz. Yusuf kendini tanıttıktan sonra büyük bir pişmanlıkla ondan özür dilerler. Bu özür ve Hz. Yusuf'un cevabı surenin 91 ve 92. ayetlerinde şöyle anlatılmıştır: "Dediler ki: 'Allah'a ant olsun ki hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz.' Yusuf şöyle dedi: 'Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak. Allah sizi affetsin. O, merhametlilerin en merhametlisidir.'" Hz. Yusuf, bu olaydan sonra kardeşlerinin özrünü kabul ederek babası Hz. Yakup'u ve annesini de getirtir ve kardeşleriyle birlikte Mısır'a yerleştirir.

"Hz. Yusuf" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

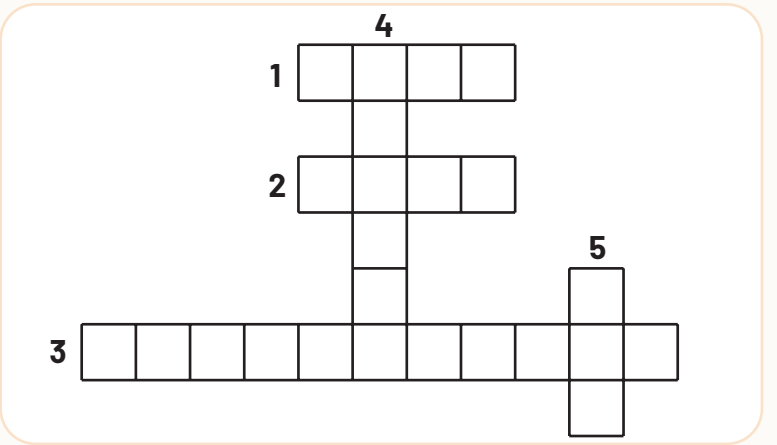
ARA DEĞERLENDİRME-6

1. **Zorluklarla dolu bir hayat yaşayan veya çeşitli olumsuzluklara maruz kalan kişiler nasıl düşünmeli ve davranmalıdır? Yusuf kıssasından hareketle yorumlayınız.**

2. "Anne babasını makamına çıkardı. Hepsi onun huzurunda yere kapandılar. Yusuf dedi ki: 'Babacığım! İşte daha önce gördüğüm rüyanın manası buymuş. Rabb'im onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabb'im bana lütuflarda bulundu: Beni zindandan çıkardı, sizi çölden (çıkarıp buraya) getirdi; üstelik şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra. Şüphesiz Rabb'im dilediğine çok lütufkârdır. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.'" (Yusuf suresi, 100. ayet.)
Bu ayete göre Hz. Yusuf, yaşadığı olaylardan sonra hangi çıkarıma ulaşmıştır?

41 Yusuf suresi, 43. ayet.
42 bk. Yusuf suresi, 54-55. ayetler.

A. Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

Soldan Sağa

1. Allah'ın (cc) ahiret hayatını başlatmak üzere insanları yeniden diriltmesi

2. Allah'ın (cc) her türlü sıfat ve fiilinde başka ortakları olduğunu kabul etmek

3. Allah'ın (cc) kâinatı yarattıktan sonra bu ilahi düzeni korumak amacıyla koyduğu kanunlar

Yukarıdan Aşağıya

4. Kıyamet koptuktan sonra başlayacak olan sonsuz hayat

5. Allah'ın (cc) "yaratılanların durumunu iyileştiren ve geliştiren" anlamına gelen ismi

B. Aşağıda Allah'a (cc) iman eden kişilerin bazı özellikleri ve bu konularla ilgili ayetler verilmiştir. Ayetlerin başındaki parantezlerin içine ilgili özelliğin başındaki harfi yazınız. (Parantezlerin içine birden fazla harf yazabilirsiniz.)

a) Davranışlarına çekidüzen verirler.

b) İyi ve güzel işler yaparlar.

c) Hayatlarını Allah'ın (cc) isteklerine göre düzenlerler.

6. (....) "İşte Kitap; onda asla şüphe yoktur. O, günahtan sakınanlar için bir rehberdir. (Onlar) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar." (Bakara suresi, 2-3. ayetler.)

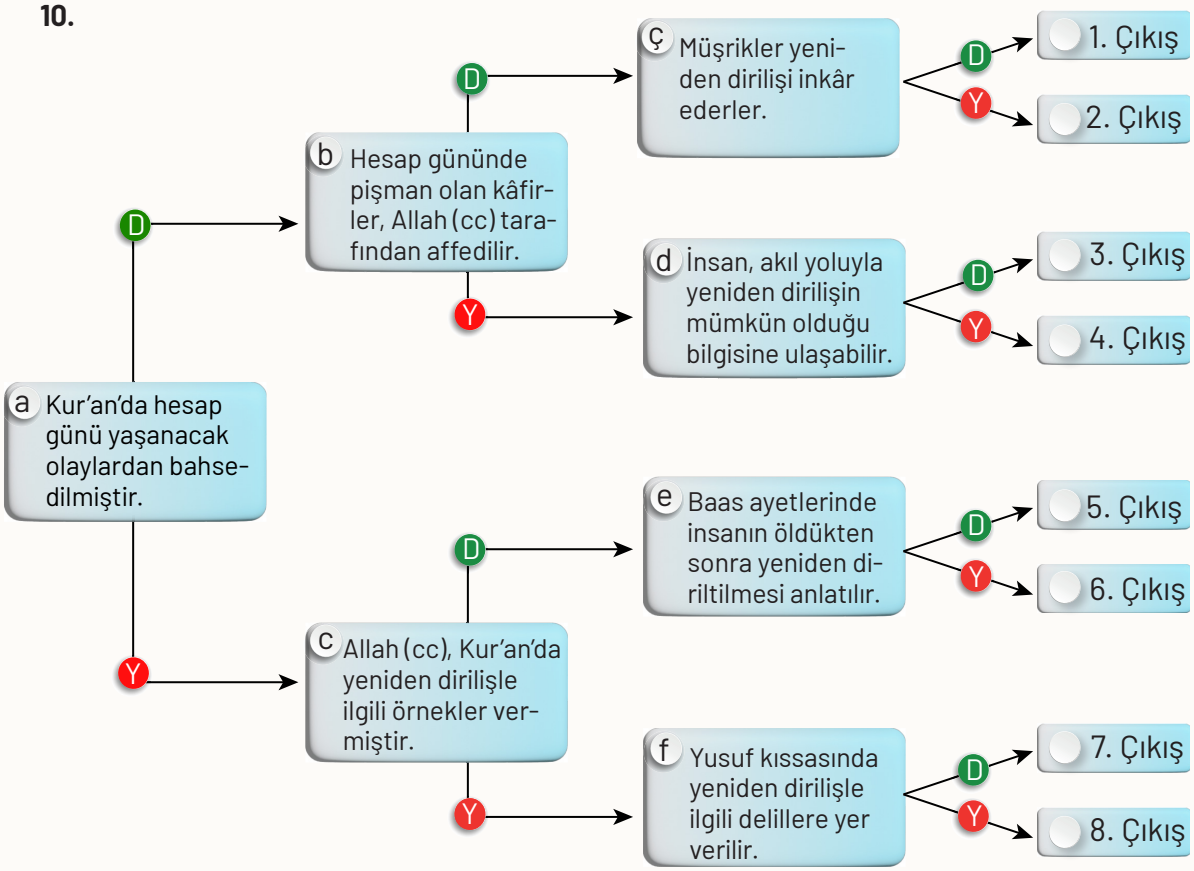
7. (....) "... Namaz kılanlar ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rab'leri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler." (Bakara suresi, 277. ayet.)

8. (....) "Kendilerine Rab'lerinin ayetleri hatırlatıldığında o ayetler karşısında körler ve sağırlar gibi bilinçsizce davranmazlar." (Furkan suresi, 73. ayet.)

9. (....) "... İyiliği emir ve tavsiye eder, kötülüklerin önünü almaya çalışırlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, Allah'a ve resulüne itaat ederler..." (Tevbe suresi, 71. ayet.)

C. Aşağıda ahiret hayatı ve yeniden diriliş ile ilgili bazı cümleler verilmiştir. Bu cümlelerin doğruluğunu (D) ya da yanlışlığını (Y) belirleyerek yönlendirici okları takip ediniz ve ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

10.

Ç. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanları işaretleyiniz.

11. Allah'a (cc) iman edenler, ibadetlerini her an O'nu görüyormuş gibi yerine getirirler.

12. Allah'a (cc) iman eden kişinin sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir.

13. Allah (cc), toplumsal huzurun sağlanması için bazı kurallar koymuştur.

14. İnsanoğlunun Allah'ın (cc) halifesi olması, günah işleyebileceğine bir delildir.

15. Kur'an'daki bazı emir ve yasaklar, toplumlara ve çağlara göre değişiklik gösterebilir.

D. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında bırakılan boşluklara yazınız.

16. İnsanoğlunun yaratıldıktan sonra dünyaya gönderilmesindeki temel amaç nedir?

17. Hz. Peygamber, Cibril hadisinde ihsan kavramını şöyle açıklamıştır: "İhsan, Allah'ı görür gibi ibadet etmendir. Çünkü sen O'nu görmesen de O seni görmektedir." (Müslim, İman, 1.)

Bu hadise göre müminler, dünya hayatlarını nasıl şekillendirmelidir?

18. "Ant olsun ki Yusuf ve kardeşlerinde, hakikati arayıp soranlar için ibretler vardır." (Yusuf suresi, 7. ayet.)

Bu ayete göre Kur'an'da bazı kıssalara yer verilmesinin sebepleri nelerdir?

E. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

19. "Allah (ki) O'ndan başka ilah yoktur. O diridir ve her şeyin varlığı O'na bağlıdır. (O'nun) Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'nun izni olmadıkça katında hiç kimse şefaat edemez. İnsanların yaptıklarını ve yapacaklarını O bilir. O'nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse (kendi) bilgisi içine sığdıramaz. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür." (Bakara suresi, 255. ayet.)

Bu ayetten yararlanarak

I. Allah (cc) her şeyi bilir.

II. Her şeyin varlığı Allah'a (cc) bağlıdır.

III. Allah'tan (cc) başka ilah yoktur.

IV. Müminler, her zaman Allah'ı (cc) anar.

ifadelerinden hangilerine ulaşılır?

A) Yalnız I B) I ve II C) I ve III D) II ve IV E) I, II ve III

20. Uğradığı bir iftira nedeniyle zindana atılan Hz. Yusuf, o zindanda insanları Allah'ın (cc) varlığı ve birliğine davet eder. Böylece zindan, Hz. Yusuf için bir tebliğ merkezine dönüşür.

Buna göre

I. Her işte bir hayır vardır.

II. Dua etmek önemlidir.

III. Hz. Yusuf kendisine kötülük yapanları bağışlamıştır.

ifadelerinden hangileri söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I ve III

21. Aşağıda Enam suresinin 151-152. ayetleri verilmiştir.

"De ki: Gelin, Rabb'inizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya iyilik edin. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Biz, sizin de onların da rızkını veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın... İşte bunları Allah size emretti; umulur ki düşünüp anlarsınız. Rüştüne erişinceye kadar yetimin malına -onun iyiliğine olmadıkça- el sürmeyin. Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız hakkında bile olsa, adaletli olun. Allah'a verdiğiniz sözü eksiksiz yerine getirin. İşte düşünüp öğüt alasınız diye Allah size bunları emretti."

I. Adaletli olmak	II. İnfakta bulunmak	III. Allah'a (cc) şirk koşmamak
IV. Dedikodu yapmamak	V. Rızık kaygısı taşımak	VI. Yetim malı yememek

Bu ayetler yukarıda verilen konulardan hangilerine örnek olarak gösterilemez?

A) I ve II B) II ve III C) II ve IV D) IV ve V E) V ve VI

22. I. "Allah için şahitlik eden kimselerden olun. (İnsanlar) zengin olsunlar yoksul olsunlar, Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın." (Nisa suresi, 135. ayet.)

II. "Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, onun yararına olmadıkça el sürmeyin. Ahde vefa gösterin, çünkü ahit sorumluluk doğurur." (İsra suresi, 34. ayet.)

III. "Ama onlar, Allah'ı bırakıp kendilerine ne faydası ne de zararı dokunan şeylere kulluk ediyorlar. Zaten inkârcı kişi, Rabb'ine karşı inkârcıya arka çıkar." (Furkan suresi, 55. ayet.)

IV. "Onlar, 'Eğer tanrılarımıza kararlılıkla bağlı kalmasaydık neredeyse bizi onlardan koparacaktı.' derler. Ama azabı gördüklerinde yolunu büsbütün şaşırmışların kimler olduğunu anlayacaklar." (Furkan suresi, 42. ayet.)

Numaralandırılmış ayetlerden hangileri güzel ahlak ile ilgili değildir?

A) Yalnız I B) I ve III C) I ve IV D) III ve IV E) II, III ve IV

Bu karekod üzerinden üniteyle ilgili daha fazla soruya ulaşabilirsiniz.

Bu karekod üzerinden öz değerlendirme formuna ulaşabilirsiniz.

3. ÜNİTE

KUR'AN-I KERİM'E GÖRE ERDEMLİ İNSAN

ÜNİTENİN KAVRAMLARI

• Hamt • İman • Salih Amel • Şükür • Takva • Tefekkür

Bu Ünitede Neler Öğreneceksiniz?

- İmanın ve salih amelin önemi
- Düşünmenin ve akıl etmenin Kur'an'daki önemi
- Kâinattaki işleyiş ve düzenin iman ile ilişkisi
- Doğru bilgiye ulaşmanın önemi
- Kur'an-ı Kerim'de çalışmaya ve üretmeye verilen değer
- Kur'an-ı Kerim'e göre hamt ve şükür
- İnsan-Allah (cc) ilişkisinde takvanın önemi
- Hz. Âdem'in yaratılış sürecini anlatan ayetlerde verilmek istenen mesaj

Hazırlık Çalışmaları

1. İyi ve güzel bir iş yaptığınızda ne hissediyorsunuz?
2. "Aklı doğru kullanmak" ifadesinden neler anlıyorsunuz?
3. Kâinatın akılalmaz büyüklüğü ve düzenine dair düşünmek sizde hangi duyguları uyandırıyor?
4. Önemli bir haber aldığınızda o haberin doğruluğunu teyit etmek için ne yaparsınız?
5. Sizce çalışan ve üreten toplumlar hangi özellikleri taşımaktadır?
6. Şükretmeyi bilen kişilerin hayat görüşünde ne gibi değişiklikler meydana gelir?
7. Allah'tan (cc) gereğince sakınan bir kişi sizce hangi hassasiyetlere sahiptir?
8. İnsanın yaratılış sürecine dair bilgileri hangi kaynaklardan öğrenebilirsiniz?

Bu karekodla ünitenin PDF dosyasına ulaşabilirsiniz.

Bu karekod üzerinden ünite özetine ulaşabilirsiniz.

İMAN VE SALİH AMELİN ÖNEMİ

İyi ve güzel işler yapmaları için arkadaşlarınıza neler tavsiye edersiniz?

İman, kişinin temel inanç esaslarını kalbiyle tasdik edip diliyle ikrar etmesidir. Kalp ile tasdik, kişideki iç kabulün gerçekleşmesi; dil ile ikrar ise bu kabulün söylenmesidir.[1] Kur'an'da birr, hasene, ihsan, hayır, maruf gibi terimlerle ifade edilen **salih amel** ise her türlü iyi ve güzel davranış demektir.[2] Bir başka deyişle sevap kazanmaya vesile olan hayırlı ve değer yüklü her eylem, salih amel kapsamında yer almaktadır. İslam dini de inanan insanların sözlerinde ve amellerinde iyi ve güzel olanı tercih etmesini tavsiye eder.[3]

BİR HADİS

"... Allah'ım, beni amellerin en güzeline ve ahlakın en güzeline kavuştur. Onların en güzeline ancak sen ulaştırırsın. Beni kötü işlerden ve kötü ahlaktan muhafaza et. Bunlardan ancak sen koruyabilirsin."

(Nesai, İftitah, 16.)

"İman ve Salih Amel" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde samimi bir şekilde iman etmeye ve bu imanı içselleştirmeye vurgu yapılmıştır.[4] Bu ayetlere göre bir insanın sadece iman etmesi yeterli değildir, amellerinin de salih olması gerekir.[5] Çünkü salih amel işlemek, Allah'a iman etmenin göstergesidir; Allah'a (cc) inanan kişi, salih amel işlemek suretiyle bu imanı hayata geçirir. Bu hususta Enfal suresinin 3-4. ayetlerinde şöyle buyrulmuştur: **"Namazlarını özenle kılarlar, kendilerine verdiğimiz şeylerden bir kısmını Allah yolunda harcarlar. Gerçek müminler işte onlardır. Rab'leri katında onlar için yüksek mevkiler, bağışlanma ve değerli rızık vardır."** Bu ayetlerde gerçek müminler; Allah'ın (cc) adı anıldığında yürekleri titreyen, sadece Rab'lerine güvenen, namazların kılan ve servetlerinden Allah (cc) yolunda harcayan kimseler olarak tanımlanmıştır.[6] Oruç, zekât, hac gibi ibadetleri yerine getirmek de salih amel kapsamında değerlendirilmiştir.

Yüce Allah; Müslümanları her fırsatta iyi ve güzel işler yapmaya teşvik etmiş, iman ve salih amel kavramlarını birlikte zikrederek salih amelin önemini vurgulamıştır.[7] İnancın meyvesi olan salih ameller hususunda Beyyine suresinin 7-8. ayetlerinde şöyle buyrulmuştur: **"İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara gelince, halkın en hayırlısı da onlardır. Onların Rab'leri katındaki ödülleri; altlarında ırmaklar akan, içinde devamlı kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır..."**

SORU-YORUM

"Müslüman, dilinden ve elinden gelebilecek şeyler karşısında diğer insanların güvende olduğu kişidir. Mümin ise canları ve mallarına zarar vermeyeceğine dair diğer insanların emin olduğu kişidir."

(Tirmizi, İman, 12.)

Verilen hadisin temel mesajı nedir? Yorumlayınız.

1 bk. Cağfer Karadaş, İslam'a Giriş, s. 141.
2 Muhsin Demirci, Kur"an'ın Ana Konuları, s. 256; Bakara suresi, 44, 177. ayetler; Al-i İmran 92. ayet; Nisa suresi, 128. ayet.
3 Kehf suresi, 30. ayet.
4 Hucurat suresi, 14. ayet; Maide suresi, 41. ayet.
5 bk. Bakara suresi, 2-5. ayetler; Rad suresi, 29. ayet.
6 bk. Enfal suresi, 2-4. ayetler.
7 Nisa suresi, 122. ayet; Hac suresi, 14. ayet.

Tevhit inancı şirki haram kılmakla kalmaz, bireysel ve toplumsal hayatı da bu inanca göre düzenler. Allah'a (cc) iman eden kişilerin iyi insan olma vasfını da kazanmış olmaları gerekir. İnançları ve davranışları arasında tutarsızlık bulunan kişiler, Yüce Allah'ın istediği şekilde kendilerini geliştirememiş demektir. Bu nedenle her mümin; Allah'ın (cc) belirlediği esaslara göre hareket etmeli, O'nun uygun görmediği her türlü iş ve davranıştan uzak durmalıdır. Kur'an'da iman ve salih amel kavramlarının birlikte zikredilmesi, bu iki unsurun ayrılmaz bir bütün olduğunu göstermektedir. **"Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyandadır. Ancak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler başkadır."**[8] ayetleri de bu hususa örnektir.

Grafik Bilgi 3.1: Kur'an'da salih amel olarak zikredilen bazı davranışlar

Kur'an'da insanın, yaptığı amellere göre değer kazandığı belirtilmiştir. Allah (cc), salih amel işleyen kişileri sadece bu amelleri nedeniyle bile kıymetli bir varlık olarak nitelendirmiştir. Allah (cc), salih amel işleyen kişilerin kıymetini Ankebut suresinin 9. ayetinde şu şekilde ifade etmiştir: **"İman edip dünya ve ahirete yararlı işler yapanlara gelince onları, katımızda mutlaka iyiler arasına alacağız."**

Salih amel işlemek pek çok ayette övülmüş, peygamberler de salih amel işleyenlerden olmak için Allah'a (cc) dua etmiştir. Hz. İbrahim'in **"Rabb'im! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat."**[9] sözü, bu dualara örnektir. Yüce Allah, peygamberlerin salih insanlardan olduklarını birçok ayette vurgulamıştır.[10]

8 Asr suresi, 1-3. ayetler.
9 Şuara suresi, 83. ayet.
10 bk. Kasas suresi, 27. ayet; Al-i İmran suresi, 114. ayet.

Görsel 3.1: İnsanlara yardım etmek, Allah'ın (cc) sevdiği salih amellerden biridir.

Salih amel işlemek, hem bireylerin hem de toplumların hayatlarını değiştirip dönüştürmesi bakımından önemli bir davranıştır. Kur'an-ı Kerim'e göre toplumsal dönüşümün gerçekleşmesi için öncelikle bireylerin insani özelliklerinin güçlendirilmesi gerekir. Bu amaçla Kur'an'da insanlar arası iletişimin geliştirilmesi, dargın kimselerin barıştırılması, grup çatışmalarının çözümlenmesi, ahlaklı bireylerin yetiştirilmesi gibi pek çok hususta insanlara tavsiyeler verilmiştir.[11]

Yüce Allah, salih amel işlemeyi teşvik ederek insanların yanlış davranışlarını değiştirmeyi hedeflemiştir. Salih amel işleyen kişiler, temel ahlaki değerleri benimsemiş demektir. Allah'ın (cc) emrettiği salih ameller, bireysel gelişmeyi sağlamanın yanı sıra toplumun gelişmesi acısından ulaşılmak istenen hedeflere ulaşılmasına da yardımcı olur. Salih amel işlemeyi eylem hâline getiren insanlar sayesinde toplumsal huzur sağlanacak ve ideal toplum olma hedefine ulaşılacaktır.

SIRA SİZDE

Farklı Kur'an meallerinden, iman ve salih amel kavramlarının birlikte zikredildiği üç ayet araştırınız. Bulduğunuz ayetlerle ilgili çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

ARA DEĞERLENDİRME-1

Aşağıda iman ve salih amel ile ilgili bazı ayetler verilmiştir.

"Şüphe yok ki ben, tövbe edip inanan ve salih ameller işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece affediciyim."
(Taha suresi, 82. ayet.)

"İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt onlar içindir."
(Rad suresi, 29. ayet.)

"Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış bir insan olarak dünya ve ahirete yararlı işler yaparsa kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatacağız ve böylelerinin ecirlerini de muhakkak surette yapmış olduklarının daha güzeliyle vereceğiz."
(Nahl suresi, 97. ayet.)

"Şüphe yok ki iman edip dünya ve ahiret için yararlı şeyler yapanlar, namaz kılanlar ve zekât verenlerin Rab'leri katında ecirleri vardır; onlar ne korku içindedir ne de üzülecektir."
(Bakara suresi, 277. ayet.)

Bu ayetlerden yararlanarak aşağıdaki çıkarımlardan hangilerine ulaşılabilir? İşaretleyiniz.

- I. İman edip salih amel işleyenler için ahirette cennet vadedilmiştir.
- II. Cennete gitmek için iman etmek yeterlidir.
- III. Salih amelin karşılığı sadece ahirette verilecektir.
- IV. Allah Teala, iman edip salih amel işleyenlere karşı çok merhametlidir.
- V. Salih amel hem dünya hem de ahiret hayatının güzelleşmesine vesile olur.

11 bk. Nisa suresi, 35, 114. ayetler; Hucurat suresi, 9 ayet; Bakara suresi, 220. ayet.

DÜŞÜNMEK VE AKLETMEK

Kur'an-ı Kerim'e göre insanın yaptıklarına anlam kazandıran ve ilahi emirler karşısında sorumluluk almasını sağlayan en önemli unsur akıldır. Dinî literatürde akıl, "bilgi edinmeye yarayan güç ve bu güç sayesinde edinilen bilgi" şeklinde tanımlanır.[12] Akıl yoluyla bilgi edinmenin ve bu bilgiden anlamlı bir sonuç çıkarmanın önemi şu ayette vurgulanmıştır: **"Gece ile gündüzün yer değiştirmesinde, Allah'ın gökten indirdiği yağmurda -ki onunla öldükten sonra yere yeniden hayat vermektedir- rüzgârları çeşitli yönlerden estirmesinde düşünenler için alınacak dersler vardır."**[13]

SIRA SİZDE

"Kalbin şükrü inanmak, azaların şükrü Allah'a (cc) itaat etmek, aklın şükrü tefekkür etmek, hayatın şükrü ise onu Allah yolunda geçirmektir."

(Mehmet Emin Özafşar vd., Hadislerle İslam, C 1, s. 188.)

Verilen metindeki altı çizili ifadelerle ne kastedilmektedir? Açıklayınız.

Akıl kelimesine yakın anlamda kullanılan aklıselim kavramı, "doğru ve akla uygun yargılar verme yeteneği" olarak tanımlanır. Bir başka deyişle aklıselim, kişinin doğru düşünme mekanizmasını ifade eder. Kur'an'da insanın aklıselim sahibi olarak yaratıldığı ve bu hâli koruması gerektiği belirtilir.[14] Al-i İmran suresinin 190. ayetinde kişilerin aklıselim sayesinde doğru bilgiye ulaşabileceği konusunda şöyle buyrulmuştur: **"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda aklıselim sahipleri için elbette ibretler vardır."** Bu ayette kişilerin aklıselime uygun şekilde düşünmeleri ile çevrelerinde süregelen her şeyden ibretler çıkarabilecekleri vurgulanmıştır.

Görsel 3.2: Kur'an, aklını kullanması konusunda insanı teşvik eder.

İnsanoğlu, aklını kullanma eylemini en genel anlamda "düşünerek" gerçekleştirir. Kur'an'da düşünme eylemini ifade etmek için birçok kelime kullanılmıştır. Bunların başında "bir şey hakkında ayrıntılı düşünmek" anlamına gelen **tefekkür** kelimesi gelir.[15] Sad suresinin 29. ayetinde **"Bu bir mübarek kitaptır ki onu sana; insanlar ayetleri üzerinde iyice düşünsünler, akıl izan sahipleri ondan dersler ve öğütler alsınlar diye indirdik."** buyrularak insanların tefekkür etmesi öğütlenmiştir. Yüce Allah, insanı düşünme yeteneğine sahip bir varlık olarak yarattığı için birçok ayette doğru düşünmenin önemi üzerinde durmuştur.[16]

12 bk. Süleyman Hayri Bolay, "Akıl", DİA, C 2, s. 238.
13 Casiye suresi, 5. ayet.
14 bk. Rum suresi, 30. ayet.
15 bk. İlhan Kutluer, "Düşünme", DİA, C 10, s. 53-57.
16 bk. Zemahşeri, Keşşâf, C 5, s. 838.

SORU-YORUM

"Yeryüzünü enine boyuna uzatan, onda sabit dağlar ve ırmaklar meydana getiren, orada meyvelerin her birinden çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O bürüyüp örtüyor. Düşünen insanlar için şüphesiz bütün bunlarda ibretler vardır."

(Rad suresi, 3. ayet.)

Verilen ayette tefekkürle ilgili hangi husus vurgulanmaktadır? Yorumlayınız.

"Düşünmek ve Aklet-mek" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Yüce Allah; Ankebut suresinin 43. ayetinde ancak bilen kimselerin akıl edebileceğini, kendilerine verilen bilgiyi kullanmayan inkârcıların ise ayetleri duydukları hâlde hakikati anlamamakta ısrar ettiklerini belirtmiştir.[17] Aynı şekilde **"... O, akıllarını kullanmayanları inkâr bataklığında bırakır."**[18] ayetiyle de bütün insanları akıl etmeleri konusunda uyarmıştır. Zümer suresinin 17-18. ayetlerinde ise akıllarını doğru kullanan kişiler Allah (cc) tarafından şöyle müjdelenmiş ve övülmüştür: **"Sahte tanrılara kulluk etmekten kaçınan, yüzünü ve özünü Allah'a çevirenlere müjdeler olsun! Söylenenleri dinleyip de en güzeline uyan kullarımı müjdele! İşte Allah'ın doğru yolu buldurduğu kimseler onlardır, asıl akıl izan sahipleri de onlardır."** Bu ayette insanların işittikleri bilginin doğru ya da yanlışlığını ancak akıl sayesinde ayırt edebileceği belirtilmektedir. **"Aklınızı kullanasınız diye Allah size ayetlerini işte böyle açıklıyor."**[19] ayetiyle de aklın bu fonksiyonuna işaret edilmiştir. Kur'an'da insanoğlunun ilahi hakikatleri sezip anlama ve bu hakikatler üzerinde düşünüp çıkarımda bulunma becerisine akıl sayesinde sahip olduğu vurgulanmaktadır.[20]

SORU-YORUM

"Hz. Peygamber, Muaz bin Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderirken aralarında şöyle bir konuşma geçmişti:

— Sana bir dava geldiğinde nasıl hüküm vereceksin?
— Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğim.
— O konuda Allah'ın kitabında hüküm bulamazsan ne yapacaksın?
— Resulullah'ın sünneti ile karar vereceğim.
— Resulullah'ın sünnetinde de yoksa ne yapacaksın?
— Kendi görüşümle bir karara varacak ve ona göre hüküm vereceğim.

Bunun üzerine Hz. Peygamber, 'Resulünün elçisini muvaffak kılan Allah'a hamdolsun!' buyurmuştur."

(Tirmizi, Ahkam, 3.)

Verilen hadiste Hz. Peygamber'in hamdetmesine vesile olan durumu yorumlayınız.

17 bk. Bakara suresi, 171. ayet.
18 Yunus suresi, 100. ayet.
19 Bakara suresi, 242. ayet.
20 bk. Nahl suresi, 12. ayet.

Kur'an'da evrensel nizamın işleyişinden en küçük varlığın yaratılışına ya da geçmiş milletlerin başından geçenlerden ahirette yaşanacak durumlara kadar pek çok konuda uzun uzun tefekkür edilmesi gerektiği vurgulanır. Al-i İmran suresinin 137. ayetinde geçmiş toplulukların hatalarından ders alma ve aynı hataları tekrar etmeme hususunda şöyle buyrulmuştur: **"Sizden önceki milletlerin başından nice olaylar geçmiştir. Yeryüzünde gezin de yalanlayanların sonunun ne olduğuna bir bakın."**

Kur'an, nasıl ve niçin düşünmeleri gerektiği konusunda insanlara yol göstermiştir. Kur'an ayetlerine bakıldığında düşünmenin çok önemli bir kulluk görevi olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an odaklı düşünmek; Allah (cc) ile âlem, âlem ile insan ve Allah (cc) ile insan arasındaki ilişkilere dair ayrıntılı bir tefekkürü gerektirir. Bu tefekkür sayesinde insanın bu dünyadaki yaşantısı anlamlı hâle gelir. Tefekkür etmek, insanı Allah'a (cc) ve doğru bilgiye ulaştırdığı gibi ona daha güzel bir dünyanın kapılarını da açar.[21]

KÂİNATTAKİ İŞARETLERİ OKUMAK

"İnsan, küçük bir âlemdir." sözüyle anlatılmak istenen nedir?

Kâinat, Allah'ın (cc) yarattığı tüm varlıkları kapsayan bir kavramdır. Kur'an-ı Kerim'de kâinat kavramı, "âlem" kelimesiyle ifade edilmiştir. Ayrıca gökler ve yeryüzü kelimelerinin birlikte kullanıldığı ayetlerde de âlem kastedilmektedir.[22] Birçok ayette geçen ve "âlemlerin Rabb'i" anlamına gelen "rabbilâlemîn"[23] ifadesi, kâinatın yaratıcısının Allah (cc) olduğuna işaret etmektedir. Âlemin Allah (cc) tarafından sonradan yaratılması hakkında Kur'an'da şöyle buyrulmuştur: **"Göğü kudretimizle biz kurduk ve şüphesiz biz genişletmekteyiz. Yeri de biz döşedik, güzel de yaptık. Her şeyden çift çift yarattık, inceden inceye düşünesiniz diye."**[24]

BİLGİ NOTU

Kur'an'ı Kerim'in ilk suresi olan Fatiha suresinin ikinci ayetinde şöyle buyrulmuştur: "Hamt âlemlerin Rabb'i olan Allah'a mahsustur." Bu ayette Allah'ın (cc) görünen ve görünmeyen tüm varlıkların, bir başka deyişle kâinatın yaratıcısı olduğuna dikkat çekilir.

Kur'an'da âlem ve mahiyeti ile ilgili birçok ayet vardır. Bu ayetlerde âlemin insana Allah'ı (cc) gösterdiğine işaret edilmiştir. Yüce Allah insanoğluna kendi kudretini göstermek ve insanoğlu tarafından tanınmak istemiştir. Kur'an'da âleme ve âlemin mahiyetine dair birçok ayette Allah'ın (cc), kendi kudretini göstermek amacıyla âlemi yarattığı ve âlem vasıtasıyla tezahür ettiği belirtilmiştir. Kâinattaki eşsiz düzeni gözlemleyip tefekkür eden her insan, Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini idrak edebilir.[25] Vahiyle hiç karşılaşmamış insanlar bile kâinatı yaratan üstün bir varlığın olması gerektiğini kavrayabilir. Çünkü O'nun yarattığı kâinat, O'nun varlığının en büyük delilidir. Bu husus, Bakara suresinin 164. ayetinde şöyle açıklanmıştır: **"Kuşkusuz; göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü hâldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleten bir topluluk için elbette nice deliller vardır."**

21 bk. "Tefekkür", Temel İslam Ansiklopedisi, C 8, s. 50.
22 bk. Rum suresi, 22. ayet; Meryem suresi, 65. ayet; Taha suresi, 6. ayet.
23 bk. Fatiha suresi, 2. ayet; Şuara suresi, 192. ayet; Vakıa suresi, 80. ayet.
24 Zariyat suresi, 47-49. ayetler.
25 Ahmet Saim Kılavuz, İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş, s. 80.

SIRA SİZDE

Verilen görsellerdeki eşsiz düzeni ifade eden iki ayet bulunuz.

"Sağlam düşünce ve inanç sahipleri için yeryüzünde açık kanıtlar vardır. Hatta kendinizde de. Hiç görmüyor musunuz?"[26] ayetinde de belirtildiği gibi Yüce Allah, insanoğlunu içinde yaşadığı kâinattaki işaretleri okumaya ve kanıtları görmeye davet etmiştir. Allah (cc), âlemi yarattıktan sonra onu kendi hâlinde bırakmamıştır. Dolayısıyla âlemdeki her olay, O'nun izni ve ilmi dâhilinde gerçekleşmektedir. Nitekim Bakara suresinin 107. ayetinde şöyle buyurulmuştur: "Yine bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkiyeti ve hükümranlığı yalnız Allah'ındır..."

SORU-YORUM

"Geceleyin uyumanız ve gündüzün O'nun lütfundan istemeniz de O'nun kanıtlarındandır. Dinleyen kimseler için elbette dersler vardır."

(Rum suresi, 23. ayet.)

Verilen ayetteki altı çizili ifade ile ne anlatılmak istenmiştir? Yorumlayınız.

Kur'an ayetleri, insana kâinattaki yerini ve sınırlarını bildirir. Sınırlarını bilen insan da tüm hayatını bu bilinç doğrultusunda şekillendirir. Kur'an'ın esas amacı, görünen âlemin ardındaki hakikati öğretmektir. Düşünen her insan, bu âlemin sebepsizce yaratılmadığını fark eder. İnananlar ve basiret sahibi olanlar için kâinat, insanı hakikate ulaştıran bir rehber niteliğindedir. Nitekim Allah Teala Al-i İmran suresinin 191. ayetinde "Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler ve şöyle derler: "Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru." buyurarak bu gerçeğe işaret etmiştir. Tefekkür etmek ve içinde yaşanılan âlemden ibret almaya çalışmak Kur'an'ın bir emridir.

26 Zariyat suresi, 20-21. ayetler.

Kâinat, incelenip okumaya değer ilahi bir mucizedir.[27] Uçsuz bucaksız bir genişliğe sahip olan kâinatta aklıselim sahipleri için alınacak ibretler vardır. Yüce Allah, Rum suresinin 24. ayetinde şöyle buyurmuştur: **"Yine O'nun kanıtlarındandır ki korku ve ümit vermek üzere size şimşeği gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından yeryüzünü onunla canlandırıyor. Gerçekten bunda aklını kullanan kimseler için ibretler vardır."** Gök cisimlerinin yaratılışını, uzay boşluğunda hareket etmelerini sağlayan kozmik sistemi ya da gece ile gündüzün yer değiştirmesini düşünen akıl, tüm bunları yaratan sonsuz bir gücün varlığını kabul eder. Bu güç karşısında aciz olduğunu anlayan kişi de büyük bir hayranlık ve saygıyla o gücün önünde eğilir.[28]

SIRA SİZDE

Kur'an mealinden kâinat ile ilgili ayetleri araştırınız. Bulduğunuz ayetlerle ilgili çıkarımlarınızı sunum olarak hazırlayıp arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kâinatı gözlemlemek, insanın Allah'ın (cc) varlığına olan inancını pekiştirir. Âlemdeki varlıklar, Allah'ın (cc) sonsuz merhametinin göstergesidir. Allah (cc) yeryüzündeki bütün nimetleri insanın hizmetine sunmuştur.[29] Âlemdeki her varlık, kendi varlığının ötesinde bir hakikate işaret eder. Kâinatı gözlemledikçe insanın tevhit inancı güçlenir. Bu nedenle kâinat, aklını ve kalbini Kur'an'ın emrettiği şekilde kullanan insanların imanını güçlendiren bir işaretler alanıdır.

ARA DEĞERLENDİRME-2

Aşağıdaki ayetlerde ele alınan konuları ilgili alanlara yazınız.

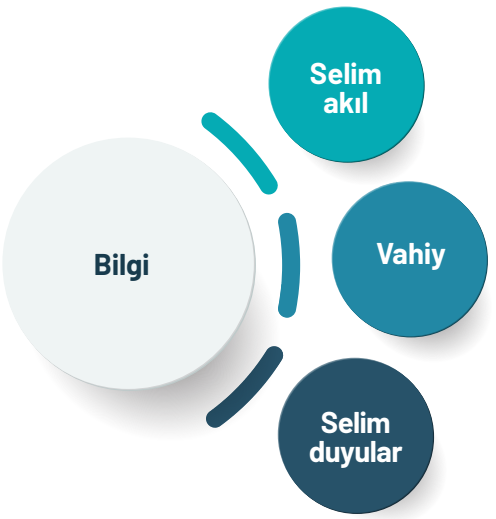
Ayetler	Ayetlerin Konusu
1. "Gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri şüphesiz yerli yerince ve belli bir süre için yarattık..." (Ahkaf suresi, 3. ayet.)	
2. "Düşünmediler mi ki yıllarca beraber oldukları o peygamberde delilikten eser yoktur, o ancak kesin bir uyarıcıdır." (Araf suresi, 184. ayet.)	
3. "Göğü O yükseltti, denge ve ölçüyü O koydu ki dengeden sapmayasınız." (Rahman suresi, 7-8. ayetler.)	
4. "De ki: 'Size tek bir öğüt vereceğim: Allah için başkalarıyla birlikte veya tek başınıza şöyle bir durup düşünün...'" (Sebe suresi, 46. ayet.)	
5. "Yedi göğü ve bir o kadar yeri yaratan Allah'tır. Allah'ın gücünün her şeye yettiğini ve yine Allah'ın ilminin her şeyi kuşattığını bilesiniz diye O'nun buyruğu, bunlar arasında sürekli gerçekleşir." (Talak suresi, 12. ayet.)	

27 bk. Casiye suresi, 3. ayet.
28 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 1, s. 738-741.
29 Casiye suresi, 13. ayet.

DOĞRU BİLGİNİN PEŞİNE DÜŞMEK

Herhangi bir konuda bilgi sahibi olmak istediğinizde hangi kaynaklara başvurursunuz?

Bilgi, en genel anlamıyla "bilen varlığın bilinen varlık hakkında elde ettiği zihinsel farkındalık" demektir.[30] İnsanoğlu, sahip olduğu akıl sayesinde bilgiyi elde etme ve kullanma yeteneğiyle diğer canlılardan ayrılır. Bu sebeple bilgi, insanın ayrılmaz bir parçasıdır. "Ancak edinilen bilgilerin insanın hayatı ve davranışlarına olumlu etkilerinin olması gerekir."

Grafik Bilgi 3.2: İslam'da doğru bilginin kaynakları

Yüce Allah, insanların doğru bilgiye ulaşması hususuna büyük önem vermiştir. Bu nedenle Kur'an'da doğru bilgi kaynakları olarak kimi zaman selim duyular ve selim akıl birlikte zikredilmiş,[31] kimi zaman da duyuların yanına kalp eklenmiştir.[32] Doğru bilgiye ulaşmanın en önemli şartlarından biri, yeni öğrenilen bilgi ve haberleri araştırmaktır. Hucurat suresinin 6. ayetinde bu konuyla ilgili şöyle buyrulmuştur: "Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın." Bu ayette Yüce Allah; yanlış yolda olan ve sözleriyle davranışları arasında tutarsızlık bulunan kişilerin getirdiği haberleri, üzerinde araştırma yapmadan doğru kabul etmenin uygun olmadığını bildirmiştir. Bu ayet; sosyal ve hukuki düzeni korumak, toplumdaki haksızlık ve huzursuzlukları engellemek açısından da son derece önemlidir. Hz. Peygamber Dönemi'nde fasık biri; zekât vermek için yola çıkan bir toplulukla ilgili aslında zekât vermeye değil, savaşmaya geldikleri yönünde yalan bir haber ortaya atmış. Müslümanların bu haberden tedirgin olması üzerine de bu ayet nazil olmuştur. Fasık kişinin getirdiği bu bilgi araştırıldığında ise haberin gerçek olmadığı kanıtlanmış, böylece olası bir kargaşa ve huzursuzluk önlenmiştir.[33] Kur'an, fasık kişilerin verdiği haberlerin araştırılması gerektiğini vurgulayarak her zaman geçerliliğini koruyacak bir ilke ortaya koymuştur.

KAVRAM DAĞARCIĞI

Fasık

Dinin emirlerine ve yasaklarına aykırı her türlü davranışı işleyen, Allah'ın (cc) emirlerini terk ederek itaat sınırlarından çıkan kişiye fasık denir.

(bk. Zemahşeri, Keşşâf, C 1, s. 326.)

SIRA SİZDE

Kur'an mealinden doğru bilginin önemi ile ilgili üç ayet araştırınız. Bulduğunuz ayetlerle ilgili çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

30 bk. Kadir Çüçen, Bilgi Felsefesi, s. 75.
31 bk. Al-i İmran suresi, 191. ayet.
32 bk. Araf suresi, 179. ayet.
33 bk. Kurtubi, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân, C 14, s. 296.

Kur'an'a göre kişinin bilgi sahibi olmadığı hususlarda konuşmaması ve hüküm vermemesi gerekir. Müslümanlar, başkaları hakkında ileri geri konuşmaktan, yalancı şahitlik yapmaktan, iftira atmaktan, insanların maddi veya manevi zarara uğramasına yol açacak sözler söylemekten menedilmiştir.[34] Bu hususla ilgili Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül bunların hepsi ondan sorumludur."**[35]

BİLGİ NOTU

"Allah Resulü, doğru bilginin aktarılmasını ve bu bilginin herkese ulaştırılmasını emretmiştir. 'Benden bir ayet bile olsa başkalarına ulaştırınız.' buyuran Hz. Peygamber; Müslümanları bildiklerini öğretmeye, en azından diğer insanlara aktarmaya teşvik etmiştir. Ayrıca bu konuda sorumluluk üstlenen kişileri övmüş ve 'Allah onların yüzünü ak etsin.' diyerek onlar için dua etmiştir. Sahabeden Ebudderda ise Hz. Peygamber'den işittiği şu hadisi aktarmıştır: 'Allah, bizden işittiği bir sözü değiştirmeden başkasına ulaştıran kişinin yüzünü ak etsin. Kendisine bilgi ulaştırılan nice kimseler vardır ki onu işiten ve kendisine aktaran kimseden daha kavrayışlıdır.'"

(bk. Mehmet Emin Özafşar vd., Hadislerle İslam, C 1, s. 66.)

İnsan; aklını, vicdanını ve duyularını kullanarak davranışlarına yön verir. Edindiği bilgileri de duyumlarına, gözlemlerine ve fikirlerine dayandırır. Yüce Allah, Kur'an'da bu bilgi kaynaklarının doğru kullanılması gerektiğini belirtmiş ve insanların eksik bilgiler üzerinden birbirleri hakkında yorum yapmamasını istemiştir. Bununla birlikte bilimsel ve fikrî konularda tahmin yürütmek, görüş alışverişi yapmak ve içtihatta bulunmak Müslümanlar için serbest bırakılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber de herhangi bir sorunla ilgili Kur'an ve sünnette hüküm bulunamaması durumunda aklın ve kişisel görüşlerin esas alınabileceği ilkesini onaylamıştır.[36]

KAVRAM DAĞARCIĞI

İçtihat

İslam'da temel kaynaklardan bilgi elde etme çabasına içtihat denir.

(bk. Hacı Yunus Apaydın, "İctihad", DİA, C 21, s. 432.)

İnsanların sahip oldukları bilgiler çerçevesinde fikir beyan etmeleri, Kur'an-ı Kerim tarafından desteklenmiştir. Ancak Yüce Allah, bilgi sahibi olunmayan hususlarda herhangi bir iddia ortaya atılmasını doğru bulmamıştır. Al-i İmran suresinin 66. ayetinde şöyle buyurulmuştur: **"İşte siz böylesiniz! Hadi hakkında bilginiz olan konuda tartıştınız fakat hiç bilgi sahibi olmadığınız bir konuda niçin tartışıyorsunuz? Oysa Allah bilir, siz bilmezsiniz."** Bu ayet, Hristiyan ve Yahudi toplulukların Hz. Peygamber'in huzurunda tartışması üzerine indirilmiştir. O dönemde Yahudiler; Hz. İbrahim'in Yahudi olduğunu, Hristiyanlar ise Hristiyan olduğunu iddia ediyordu.[37] Ancak İslam'a göre Hz. İbrahim'in Yahudilik veya Hristiyanlık üzerinden tanımlanması mümkün değildi. Çünkü Hz. Musa ve Hz. İsa, Hz. İbrahim'den sonra gönderilmiştir. Bu nedenle Allah (cc); bu ayette insanların bilmedikleri hususlarda fikir beyan etmemesi gerektiğini belirtmiş,

34 Ahzab suresi, 58. ayet; Nur suresi, 12. ayet.
35 İsra suresi, 36. ayet.
36 bk. Tirmizi, Ahkâm, 3.
37 bk. İbni Hişam, Sîret, C 2, s. 246.

tartışmalı bir konuda doğru bilgiye ulaşmak için güvenilir kaynaklardan yararlanılması gerektiğini vurgulamıştır. Eksik bilgiye dayanan ve kişisel değerlendirmeler içeren haberlere itibar etmemek İslam'ın ilkelerinden biridir.

SORU-YORUM

"Allah buyurdu ki: 'Ey Nuh! O senin ailenden değildir. Çünkü o, kötü bir iş yapmıştır. Sakın hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi benden isteme. Ben cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum.' Nuh dedi ki: 'Ey Rabb'im! Ben, senden hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten yine sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen kaybedenlerden olurum.'"

(Hud suresi, 46-47. ayetler.)

Verilen ayetlerdeki altı çizili ifadelerle anlatılmak istenen nedir? Yorumlayınız.

"Doğru Bilginin Peşine Düşmek" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kur'an'a göre doğru bilgiye ulaşmayı engelleyen unsurlardan biri de zandır. Zan kelimesi, "yeteri kadar bilgi sahibi olmadan ulaşılan kanaatler, fikirler" anlamına gelir. Kur'an'da da "bir kimseyle ilgili iyi veya kötü kanaat beslemek" anlamında kullanılır. İslam âlimleri, bir insanın başka bir insan hakkında kesin bir bilgiye sahip olmadan iyi kanaatler beslemesini hüsnüzan, kötü düşüncelere ve kanaatlere sahip olmasını ise suizan şeklinde adlandırmıştır.[38] Yüce Allah, müminlerin birbirleri hakkında iyi zanda bulunmaları gerektiğini bildirmiş[39] ve zannın gerçek bilgi karşısında değersiz olduğunu ifade etmiştir. Bu hususta Yunus suresinin 36. ayetinde şöyle buyurmuştur: **"... Oysa zan hiçbir şekilde kesin bilginin yerini tutamaz..."** Yüce Allah, bu ayette evrensel bir ahlak ilkesi ortaya koymuş; Müslümanların hem inançlarını hem de hayatlarını her türlü zandan ve temelsiz inançtan arındırarak hakiki bilgi üzerine inşa etmesi gerektiğini belirtmiştir. Hucurat suresinin 12. ayetinde geçen **"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının, çünkü bazı zanlar günahtır..."** ifadesiyle de Müslümanların suizandan kaçınması gerektiğini vurgulamıştır.

BİR HADİS

"Zandan sakının çünkü zan yalanın ta kendisidir. Birbirinizin konuştuğuna kulak kabartmayın, birbirinizin özel hâllerini araştırmayın, birbirinize karşı üstünlük yarışı içine girmeyin, birbirinize haset etmeyin, kin beslemeyin ve sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun!"

(Müslim, Birr, 28.)

İslam'a göre -Müslüman olsun ya da olmasın- tüm insanlara hüsnüzanla yaklaşmak gerekir. İnsanların iç dünyalarını Allah'tan (cc) başka kimse bilemeyeceği için iyiye yorulması mümkün olmayan kötülük kanıtları görülmedikçe hiç kimse hakkında kötü kanaat beslenmemelidir.

38 bk. "Zan", Temel İslam Ansiklopedisi, C 8, s. 448.
39 bk. Nur suresi, 12. ayet.

ÇALIŞMAK VE ÜRETMEK

Bir toplumun üretkenlik seviyesi ile ekonomik gelişimi arasında sizce nasıl bir ilişki vardır?

Çalışmak; insanın kazanmak ve üretmek için fiziksel, zihinsel ve duygusal açıdan çaba harcamasıdır.[40] İnsan; beslenme, barınma, giyinme gibi en temel ihtiyaçlarını karşılamak, bireysel yeteneklerini ortaya çıkarmak ve fikir üretmek için çalışmak zorundadır. Huzurlu ve onurlu bir hayat sürdürmek ve dünya nimetlerinden yararlanmak ancak çalışarak mümkündür.

Çalışmak, insanoğlu için hem önemli bir sorumluluk hem de temel bir haktır. Çalışma imkânlarının ortadan kaldırılması; yoksulluk, geri kalmışlık, huzursuzluk, kargaşa gibi birçok toplumsal soruna yol açar. Her insan; meşru bir işte çalışma, meşru yollardan gelir elde etme ve kazandığı birikimi meşru bir şekilde değerlendirme hakkına sahiptir. Bu hakları herhangi bir şekilde kısıtlamak, istismar etmek ya da engellemek, bireysel ve toplumsal huzurun bozulmasına sebep olur.

Görsel 3.3: Çalışmak ve üretmek vatan sevgisinin göstergesidir.

Çalışmaktan kaçınan insanlar miskinleşir ve başkalarına muhtaç duruma düşer. Bundan dolayı İslam'da çalışmaya büyük önem verilmiştir. Yüce Allah, çalışmayı değerli bir uğraş olarak tanımlamış ve Necm suresinin 39-41. ayetlerinde insanoğlunun tüm emeklerinin karşılığını alacağını belirtmiştir: **"İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder. Ve bu çabasının karşılığı ileride mutlaka görülecektir. Sonra çalışmasının karşılığı kendisine tastamam verilecektir."** Çalışmak ve alın teriyle helal kazanç elde etmek İslam'ın temel esaslarından biridir. Müslümanlara göre rızkın sahibi Allah'tır (cc) ve insanlar o rızkı elde etmek için gayret göstermek zorundadır. Yüce Allah, bazı ayetlerde çalışma eyleminin anlamını hem dünya hem de ahiret hayatını kapsayacak şeklinde genişletmiş ve çalışmak için gayret gösteren insanları övmüştür.[41] Bununla birlikte İslam'daki tevekkül anlayışının insanları tembelliğe sevk edeceğini düşünmek büyük bir hatadır. Tevekkülde aslolan, insanın gerçekleştirmek istediği iş için gereken çabayı gösterdikten sonra sonucu Allah'tan (cc) beklemesidir. İnsanın kendisine lütfedilen dünya nimetlerine erişmek için elinden geleni yapması, o nimetlere sahip olmanın öncelikli şartıdır.

KAVRAM DAĞARCIĞI

Rızık

"Allah'ın canlılara verdiği maddi ve manevi nimetlere rızık denir."

(Şerafettin Gölcük, "Rızık", DİA, C 35, s. 73.)

Dünya hayatında herkes için farklı miktar ve nitelikte rızık belirlenmiştir. Rızık, her insana özel olarak bahşedilen bir nasiptir. Nisa suresinin 32. ayetinde bu husus şöyle ifade edilmiştir: **"Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri iç çekerek arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından**

40 bk. Süleyman Uludağ, İslam'a Giriş, s. 372.
41 bk. Al-i İmran suresi, 195. ayet; Kehf suresi, 30. ayet.

nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'ın lütfundan isteyin. Şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir." Bu ayette Müslümanların, çalışıp gayret gösterdikten sonra Yüce Allah'ın kendileri için takdir ettiği rızka razı olması öğütlenmektedir. İnsanoğlu, fıtratı gereği tüm dünya nimetlerinden yararlanmak isteyebilir. Ancak ona yakışan; dinî ve ahlaki ilkelere dikkat ederek başkasının nasibine göz dikmemek, iyi niyetli bir şekilde Allah'ın (cc) lütfundan istemektir.

İslam'da Allah'ın (cc) takdirine razı olmamak, O'na itiraz etmek ve bu takdire karşı çıkacak faaliyetlerde bulunmak hoş görülmez. Çünkü Allah'ın (cc) takdir gücünü ve yetkisini reddetmek, insanın imanını ve çalışma gayretini zayıflatır. Toplumdaki huzur bozucu gasp, hırsızlık, kumar gibi faaliyetlerin yaygınlaşmasının başlıca sebebi de budur. İnsanoğlu hem suç hem günah niteliği taşıyan bu gibi eylemlerden uzak durmalı, helal yollardan kazanç elde etmek için çaba sarf etmeli ve Allah'ın (cc) hazinesinde olanı yine O'ndan istemelidir.

SIRA SİZDE

"Namaz kılındı mı artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasip arayın..."

(Cuma suresi, 10. ayet.)

Verilen ayetteki altı çizili kelimelerle ilgili iki ayet araştırınız. Bulduğunuz ayetlerle ilgili çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an-ı Kerim'de dünya hayatı için ahireti, ahiret hayatı için de dünyayı ihmal etmek hoş karşılanmamıştır. Kasas suresinin 77. ayetinde "Allah'ın sana verdiğinden ahiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma..." buyrularak Müslümanların iki dünya arasında denge kurması gerektiği ve dünya nimetlerinden meşru şekilde yararlanabileceği belirtilmiştir. İnsanın çalışıp çabalamasının karşılığını alacağı vurgulanan bazı ayetlerde ise[42] ahiret hayatına hazırlanmanın, bununla birlikte dünya hayatında başarılı olmak için de çalışıp üretmenin gerektiğine dikkat çekilmiştir.

SORU-YORUM

"İnsanın yediği şeylerin en güzeli, kendi elinin emeğidir."

(Ebu Davud, Büyu' (İcare), 77.)

Verilen hadisin ana düşüncesini yorumlayınız.

Bir toplumun kalkınması için o toplumu oluşturan her ferdin çalışması ve gayret göstermesi gerekir. Çalışmaya gücü yetmeyen ya da çalıştığı hâlde kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalan kişilere yardım etmek ise diğer insanların ortak sorumluluğudur. Bireylerin ve toplumların kalkınması ancak bu dayanışma sayesinde mümkündür.

42 bk. Necm suresi, 39-40. ayetler.

Yüce Allah birçok ayette evrensel bir mesele olan yoksulluktan ve buna çözüm olarak önerilen cömertlik ve dayanışmadan söz etmiştir. Leyl suresinin 4-7. ayetlerinde şöyle buyrulmuştur: **"Çabalarınız elbette farklı farklıdır. Artık kim cömert davranırsa, günah işlemekten sakınırsa, bunların güzel karşılığına da inanırsa biz ona iyilik yollarını kolaylaştırırız."** Bu ayetlere göre insanoğlu, yoksulluk sorununa çözüm bulmak için Allah'ın (cc) verdiği nimetleri paylaşma esasına dayalı bir toplum düzeni kurmak zorundadır.[43]

SORU-YORUM

"Bir sahabi birkaç kez Hz. Peygamber'e gelerek ihtiyaç sahibi olduğunu dile getirmiş ve her defasında Hz. Peygamber'den çeşitli ikramlar alarak evine dönmüştü. Bir gün yine bir şey istemeye geldiğinde Allah Resulü, 'Evinde hiçbir şeyin yok mu?' diye sordu. Sahabi 'Hayır, evimde sadece bir örtü, bir de su içtiğimiz bir bardak var.' diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber 'Onları bana getir.' diyerek onu evine gönderdi. Sahabi hemen evine giderek bahsettiği eşyaları getirdi. Resulullah da onun getirdiği eşyaları alarak orada bulunan diğer kişilere sattı. Daha sonra da bu satıştan kazanılan iki dirhemi adama vererek 'Bu dirhemlerin birisiyle yiyecek satın al ve ailene götür. Diğer dirhemle de bir balta satın al ve bununla odun keserek sat.' dedi. Sahabi, Hz. Peygamber'in bu öğüdü üzerine hemen çalışmaya koyuldu. Günlerce odun toplayıp sattıktan sonra ailesinin ihtiyaçlarını karşılamış ve ayrıca on dirhem biriktirmiş olarak yeniden Hz. Peygamber'in huzuruna geldi. On beş gün önce muhtaç bir hâlde yanına gelen ve ailesini geçindirmekte yetersiz kalan bu sahabinin çalışmaya başladığını görmek Resulullah'ı çok memnun etti ve şöyle buyurdu: 'Bu şekilde çalışman ve başkalarına muhtaç olmadan geçinmen, kıyamet günü geldiğinde yüzünde dilencilik lekesiye Allah'ın önüne çıkmandan daha hayırlıdır.'"

(İbni Mace, Ticaret, 25.)

Bu hadiste verilen mesajları yorumlayınız.

Çalışıp üreten toplumların bu faaliyetleri sürekli hâle getirmesi gerekir. Toplumsal gelişmenin sürdürülebilirliği çalışmanın devamıyla mümkündür.[44] Bu konuda Kur'an'da Müslümanlara şöyle buyrulmuştur: **"O hâlde bir işi bitirince hemen diğerine koyul. Ancak Rabb'ine yönel."**[45] Yüce Allah; insanların çalışma, üretme, yardımlaşma, dayanışma gibi dünyevi faaliyetlerin yanı sıra ibadet etmek, dua etmek gibi dinî yükümlülükleri de yerine getirmelerini istemiştir. Müslümanlar; dünya hayatının kısa ve geçici olduğunu unutmamalı, dünya hayatının gereklerini yerine getirirken bir yandan da ahiret hayatına hazırlanmalıdır.

43 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 5, s. 633; İmam Kurtubi, el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân, C 19, s. 150-153.
44 bk. Hayreddin Karaman vd., İlmihal, C 2, s. 540.
45 İnşirah suresi, 7-8. ayetler.

ŞÜKRETMEK

Şükretmek insanların hayatına ne tür güzellikler getirir?

İnsanlar için bir rahmet ve yol gösterici olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim, besmeleden sonra Allah'a (cc) hamt ayeti ile başlar.[46] Fatiha suresindeki besmelenin hemen ardından **"Hamt, âlemlerin Rabb'i olan Allah'a mahsustur."** anlamına gelen **"Elhamdülillahi rabbilâlemîn"** ayeti gelmektedir. Kur'an'da pek çok kez tekrarlanan hamt kelimesi, Allah'a (cc) duyulan şükrü ve minneti ifade etmek için kullanılır. Kur'an'a göre insanın sahip olduğu her türlü iyilik ve güzelliğin sebebi Yüce Allah'tır.[47]

Hamt ve şükür kelimeleri yakın anlamlı olmakla birlikte aralarında mahiyet açısından fark vardır. **Şükür** kelimesi, Allah'ın (cc) verdiği nimetlerden dolayı O'na teşekkür etmeyi ifade ederken **hamt** -bir nimet verilsin ya da verilmesin- her zaman ve durumda Allah'ı (cc) yüceltmek anlamına gelir.[48] Hamt kelimesi hem şükürden hem de diğer övgü ve saygı ifadelerinden daha kapsamlıdır. Nitekim **"Hamt; göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allah'a mahsustur, ahirette de yalnız O'na özgüdür. Hikmetle yöneten, her şeyden haberdar olan O'dur."**[49] ayetiyle de hamdetmenin, gerçek övgü ve yüceltmenin sadece Allah'a (cc) mahsus olduğu vurgulanmaktadır.

KAVRAM DAĞARCIĞI

Hamid

Yüce Allah'ın esmayıhüsnasından biri olan Hamid, "övülen, övgüye layık" olan anlamındadır.

(bk. Zemahşeri, Keşşâf, C 1, s. 824.)

Hamt, Yüce Allah'a karşı şükran ve minnet duyan bütün Müslümanların ortak ifadesidir. Hz. Peygamber, **"Allah'ın verdiği nimet karşısında kulun "elhamdülillah" diyerek hamdetmesi, o nimetten daha da değerlidir."** buyurmuştur. Başka hadislerde de hem yapılan ibadetlerin Allah'a (cc) teşekkür vesilesi olduğu hem de o ibadetleri yerine getirecek güç ve idraki verdiği için Allah'a (cc) şükretmek gerektiği belirtilmiştir.[50]

Hamt kavramı, tüm övgüleri içine alan çok kapsamlı bir bağlılığı tanımladığı için hem verilen nimetlere şükretmeyi hem de maruz kalınan sıkıntılara sabretmeyi kapsar. Bu nedenle hamt, "nimete şükür, belaya sabır" ifadesiyle de özetlenir. Yüce Allah, insanları bazen nimetlerle bazen de musibetlerle imtihan edebilir. **"... Yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol."**[51] ayetinde de belirtildiği gibi ilahi bir nimete nail olduğunda şükreden, bir sıkıntıyla karşılaştığında ise sabreden kişiler; hamdin hakikatini kavramış demektir.

İnsanlık tarihinin örnek ve seçilmiş şahsiyetleri olan peygamberler, her zaman ve durumda Rab'lerine şükretmişlerdir. Yaşlandığı hâlde kendisine evlat verilen Hz. İbrahim'in ve kendilerine ilim verilen Hz. Davud ve

46 Fatiha suresi, 2. ayet.
47 Muminun suresi, 12-14. ayetler.
48 bk. Mehmet Bahçekapılı, Mehmet Dağ, Kur'an-ı Kerim'i Anlamak, s. 111.
49 Sebe suresi, 1. ayet.
50 bk. Tirmizi, Deavât, 55; İbni Mace, Edeb, 55.
51 Zümer suresi, 66. ayet.

Hz. Süleyman'ın Allah'a (cc) şükretmesi bu duruma örnektir. Ayrıca Kur'an'da ideal müminlerin nitelikleri sıralanırken onların şükredenler olduğu vurgulanmaktadır.[52] Cennet ehlinin nasıl şükrettiği Fatır suresinin 34. ayetinde şöyle bildirilmiştir: **"Onlar 'Hamt, bizden hüznü gideren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabb'imiz çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir.' derler."**

Şükrün hakikatini kavrayabilmek için öncelikle insana sayısız nimet verildiğini ve bu nimetlerin Allah (cc) tarafından lütfedildiğini bilmek gerekir. Casiye suresinin 12. ayetinde şöyle buyrulmuştur: **"Buyruğu ile içinde gemiler yüzsün, lütfettiği nimetleri elde edin ve şükredin diye denizi istifadenize veren Allah'tır."** Bu ayete göre şükredenler, kendilerine bahşedilen nimetlerin dünyevi sebeplerden değil, sadece Allah'tan (cc) geldiğini idrak eden kimselerdir. İnsanlara sunduğu nimetler sebebiyle Allah'a (cc) şükretmek Kur'an ahlakının bir parçasıdır.

Nimeti vereni hatırlayıp O'na teşekkür etmek, nimetin artmasını ve bereketlenmesini sağlar. İbrahim suresinin 7. ayetinde bu husus şöyle açıklanmıştır: **"... Eğer şükrederseniz size nimetimi daha çok vereceğim ama nankörlük ederseniz hiç şüphesiz ki azabım pek şiddetlidir."** Bu ayette şükrün, Allah'a (cc) kulluğun gereklerinden biri olduğu vurgulanmış; O'nun nimetlerine mazhar olduğu hâlde şükretmeyenlerin ise azaba uğrayacağı çeşitli ayetlerde belirtilmiştir.[53] Yüce Allah bu ayette olduğu gibi başka ayetlerde de şükrünü yerine getirenlere daha fazla nimet vereceğini vadetmiştir.[54]

LİSTELEYİNİZ

Hz. Peygamber, bir gece namaz kılarken ağlamaya başladı. Öyle ki gözyaşları göğsüne, sakalına ve secde ettiği yere kadar aktı. Sabah ezanı okunana kadar bu şekilde ibadete devam etti. Sabah ezanını okumaya gelen Bilal Habeşi, Allah Resulü'nün ağladığını görünce "Ya Resulullah! Allah, geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affettiği hâlde niçin ağlıyorsun?" dedi. Allah Resulü ona şu cevabı verdi: "Ben Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı?"

(Buhari, Teheccüd, 6.)

Bu hadisten şükür konusuyla ilgili çıkarılması gereken mesajları listeleyiniz.

BİLGİ NOTU

Hz. Peygamber hutbeye başlarken, uyanırken ve yemeklerden sonra Allah'a (cc) Müminleri de güzel bir rüya gördükleri veya aksırdıkları zaman hamdetmeye teşvik ederdi. "Allah Teala, kulunun bir şey yedikten ve içtikten sonra hamdetmesinden hoşnut olur." buyurur, yemek yediği zaman da "Hamt, bizi yediren, içiren ve Müslüman kılan Allah'a mahsustur." derdi. Yeni bir elbise giydiğinde ise "Rabb'im, hamt sanadır; onu bana sen giydirdin. Senden onun hayırlı olmasını ve güzel işlerde kullanılmasını istiyorum. Onun şerrinden ve kötü işlerde kullanılmasından da sana sığınıyorum." diye dua ederdi. Hatta yemek yiyen veya yeni bir elbise giyen bir kişinin şükretmesinin geçmiş günahlarının bağışlanmasına vesile olacağını da belirtirdi. Ayrıca namazlardan sonra yapılan tesbihatta da otuz üç defa "elhamdülillah" denmesini tavsiye ederdi.

(İbni Hanbel, Müsned, C 3, s. 371; Buhari, Deavat, 8.)

52 bk. İbrahim suresi, 39. ayet; Neml suresi, 15. ayet; Tevbe suresi, 112. ayet.
53 bk. Araf suresi, 10. ayet; Nahl suresi, 78. ayet.
54 bk. Al-i İmran suresi, 144-145. ayetler; Zümer suresi, 7. ayet.

BİR HADİS

"Allah Resulü yatağına yattığı zaman şöyle dua ederdi. 'Bana yeten, beni barındıran, beni yediren ve içiren, bana iyilik edip iyiliğini arttıran, bana nimet verip nimetini bollaştıran Allah'a hamdolsun. Her hâl ve durumda Allah'a hamdolsun. Her şeyin Rabb'i, hükümdarı ve ilahı olan Allah'ım! Cehennemden sana sığınırım.'"

(Ebu Davud, Edeb, 97, 98.)

Allah'a (cc) inanan bir insanın, kendisine verilen nimetlerin değerini bilmesi ve bunların şükrünü yerine getirmesi kulluğun bir gereğidir. Nahl suresinin 114. ayetinde **"Allah'ın size verdiği helal ve güzel rızıktan yiyip için ve eğer yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'nun nimetine de şükredin."** buyrulur. Yaratılışındaki temiz fıtratını koruyabilen bir insan, nasıl ki küçük bir iyilik karşısında bile teşekkür etme gereği duyuyorsa kendisine sayısız nimet ikram eden yaratanına karşı da şükür duygusu içinde olur. Nitekim Müminun suresinin 78. ayetinde **"Sizi kulaklar, gözler ve akıllarla donatan O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz!"** buyrularak insanoğluna lütfedilen bazı nimetler hatırlatılmış, bu nimetlerden dolayı Allah'a (cc) şükretmek gerektiği vurgulanmıştır.

SORU-YORUM

"Beni yediren ve içirendir. Hastalandığım zaman bana şifa verendir. Canımı alacak olan, sonra beni yeniden diriltecek olandır. Hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum yine O'dur. Rabb'im! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat."

(Şuara suresi, 79-83. ayetler.)

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in duası olarak verilen bu ayetlerden çıkarılması gereken mesajı yorumlayınız.

Görsel 3.4: Hz. Peygamber, sevindirici bir haber aldığında Allah'a (cc) şükretmek için secdeye kapanırdı. (bk. Ebu Davud, Cihad, 162.)

İnsan, sadece sözle değil gönülden inanarak ve bu nimetleri O'nun rızasına uygun şekilde kullanarak şükretmelidir. Servetin şükrü, muhtaçlara yardım etmek; ilmin şükrü, bilgiyi insanların yararına kullanmak; sağlığın şükrü ise Allah'a (cc) kulluk etmek ve insanlığa fayda sağlamaktır. Hz. Peygamber yaptığı tüm ibadetleri, Allah'ın (cc) verdiği nimetlere karşılık bir şükran ifadesi olarak nitelendirmiştir.[55]

Şükür, insanı yaratılış gayesinden uzaklaşma tehlikesine karşı korur. Çünkü insanoğlu, belli bir zenginliğe ya da güce eriştiğinde o nimetleri kendisine veren yaratıcıyı unutma eğilimindedir. Hatta elindeki imkânları Allah'ın (cc) lütfu olarak görmeyip sadece kendi çabasıyla kazandığını zannederek kibre kapılabilir ve diğer insanlara karşı merhametsizce davranabilir. İnsan , hamt ve şükür sayesinde kadirşinas ve anlayışlı biri hâline gelir.

55 bk. Buhari, Teheccüd, 6; Müslim, Münafikün, 79-81.

ARA DEĞERLENDİRME-3

Aşağıda verilen tablodaki boş bırakılan alanlara uygun kelime ya da tanımları yazınız.

1.	_ _ _ _	Bir nimet verilsin ya da verilmesin, her zaman ve durumda Allah'ı (cc) övmek ve yüceltmek
2.	Bilgi	_ _ _ _

Görsel 3.5: Takva, insanı günahtan koruyan bir kalkan gibidir.

Yüce Allah, Kur'an'da sık sık takvadan bahsederek bu konunun önemini vurgulamıştır. Enfal suresinin 29. ayetinde takvayla ilgili şöyle buyrulmuştur: "Ey iman edenler! Allah'a saygıda -takvada- kusur etmezseniz O size bir temyiz kabiliyeti verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah, büyük bir lütuf sahibidir." Bu ayette takva sahibi kimselere verilecek bazı nimetlerden söz edilmektedir. Buna göre müttakiler; doğruyu yanlıştan ayırmak için gerekli olan temyiz kabiliyetiyle, işledikleri günahların örtülmesiyle ve Allah Teala'nın affıyla ödüllendirilecektir.

Takva sahibi kişiler, diğer insanlarla kurdukları ilişkilerde doğruluk, dürüstlük, sözünde durma gibi erdemleriyle öne çıkarlar.[58] Al-i İmran suresinin 76. ayetinde bu durum şöyle anlatılmıştır: "Hayır, öyle değil! Her kim ahdine vefa gösterir ve günah işlemekten sakınırsa bilsin ki Allah o sakınanları sever." Bu ayette geçen ve Allah'a (cc) uzak düşmekten sakınan kişileri ifade eden müttakiler, yaptıkları her işte ve söyledikleri her sözde Allah'ın (cc) rızasını kazanmayı amaçlar ve bu bilinçle daima kendilerini Allah'a (cc) yaklaştıracak iyiliklerin peşinde koşar.

LİSTELEYİNİZ

"Hz. Peygamber şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Şunu iyi biliniz ki Rabb'iniz birdir, atanız birdir. Arap'ın başka ırka, başka ırkın Arap'a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza -dindarlık ve ahlaki üstünlük dışında- bir üstünlüğü yoktur. Ben bu ilahi gerçeği size tebliğ ettim mi?' O sırada onu dinleyenler bir ağızdan 'Evet!' dediler. Hz. Peygamber de 'Öyleyse burada olanlar olmayanlara bildirsin.' buyurdu." (İbni Hanbel, Müsned, C 5, 411.)

Bu hadisten çıkarılması gereken mesajları listeleyiniz.

Takva sahibi kişi; kul hakkını gözetme hususunda büyük bir titizlik gösterir ve bütün işlerinde ihlaslı olmaya çalışır. Takva, onun bu dünyadaki en hayırlı yol arkadaşlarından biridir.[59] İyiyi kötüden ayırabilen ve yanlış bir iş yaptığında bunun farkına varabilen takva sahiplerine Hz. Peygamber'in tavsiyesi şöyledir: "Nerede olursan ol, Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde ol! Kötülüğün peşinden iyi bir şey yap ki onu yok etsin. İnsanlara da güzel ahlaka uygun biçimde davran!"[60]

Takva, hem imanla ilgili hususları hem de imanın duygu dünyasındaki yansımalarını kapsayan bir kavramdır. Yüce Allah, Kur'an'da, "... Eğer mümin iseniz Allah'a karşı takva sahibi olunuz."[61] buyurarak takva ile iman arasındaki ilişkiye işaret etmiştir. Bütün müminler takva sahibi olmakla yükümlüdür. Hac suresinin 32. ayetinde kalp ile takva arasındaki ilişki şu şekilde vurgulanmıştır: "... Kim Allah'a ait nişanelere saygılı davranırsa bu kalplerin takvalı olması sebebiyledir." Takva üzere yaşamak, Allah (cc) katında üstünlük vesilesi olduğu gibi O'nun yardımına da sebeptir. Kur'an'da takva, dünyevi problemlerin çözümü için insanların yolunu aydınlatan bir nur olarak tanımlanmıştır.[62]

58 bk. Bakara suresi, 177. ayet.
59 bk. Bakara suresi, 197. ayet.
60 Tirmizi, Birr, 55.
61 Maide suresi, 57. ayet.
62 bk. Hadid suresi, 28. ayet; Talak suresi, 2-3. ayetler.

Kur'an'a göre Allah (cc) katında en değerli kimseler takva sahipleridir.[63] Bu hususla ilgili Al-i İmran suresinin 102. ayetinde **"Ey iman edenler! Allah'a karşı gereği gibi saygılı olun ve ancak Müslüman olarak can verin."** buyrularak takvanın ahiret hayatında müminlerin kurtuluşuna vesile olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca başka ayetlerde de Allah'ın (cc) müttakileri sevdiği, onlarla beraber olduğu, ahiret yurdunda onlar için güzel bir gelecek hazırlandığı ve cennetteki her türlü nimetin onların hizmetine sunulacağı bildirilmiştir.[64]

BİR HADİS

"Hz. Peygamber şöyle dua ederdi: 'Allah'ım, senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum.'"

(Müslim, Zikir, 72.)

Kur'an'da vurgulanan hususlardan biri de takvanın insanlar arasında bir değer ölçütü olarak belirlenmesidir. İslam'a göre bütün insanlar aynı özden yaratılmıştır. Dolayısıyla insanlar arasında yaratılıştan kaynaklanan bir üstünlük söz konusu değildir. Benzer şartlar altında yaratılan ve yaşayan insanlar, zamanla çeşitli milletlere ve gruplara ayrılmış; bu gruplar da ortak özelliklerine göre çeşitli toplumsal yapılar oluşturmuştur. Bu yapılar arasındaki en belirleyici unsur dindir. İnanan kişiler, birbirlerini kardeş olarak kabul ederler. Kardeşlik kavramı üzerine kurulan ilahi dinlerde insanlara ahlaklı ve takva sahibi olmaları tavsiye edilir. Bu değerler, kişinin hem kendi toplumundaki hem de diğer toplumlar arasındaki üstünlüğünü belirler. Bu husus, Hucurat suresinin 13. ayetinde şöyle ifade edilmiştir: **"Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız takvada en ileri olanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır."**

SORU-YORUM

"Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: 'Kişiyi halk nazarında yücelten nitelik malıdır, kişiyi Allah katında yücelten nitelik ise takvadır.'"

(Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 49.)

Verilen hadisteki altı çizili ifade ile anlatılmak istenen nedir? Yorumlayınız.

Kur'an'da takva üç mertebede ele alınmıştır. İlk mertebe inanç düzeyindedir ve küfrün her türünden sakınarak tek Allah'a (cc) inanmayı kapsar. Bir başka ifadeyle iman sahibi olmak, takvanın temelidir. İkinci mertebe; gücü yettiğince Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına, Hz. Peygamber'in sünnetine uymak ve günahlardan kaçınmaktır.[65] Bu ifade, takva sahiplerinin hiç

63 bk. Hucurat suresi, 13. ayet.
64 bk. Al-i İmran suresi, 76. ayet; Bakara suresi, 194. ayet; Sad suresi, 49. ayet.
65 bk. Bakara suresi, 177. ayet.

günah işlemeyeceği anlamına gelmez. Ancak Allah'a (cc) iman eden kişiler; büyük günahlardan uzak durur, küçük günahları da tekrarlamamaya çalışır. Nitekim Talak suresinin 5. ayetinde geçen **"... Kim Allah'a saygısızlıktan sakınırsa Allah onun kötülüklerini örter ve ona büyük bir karşılık verir."** ifadesi buna işaret etmektedir. Takvanın üçüncü mertebesi ise kalbi Allah (cc) sevgisinden uzaklaştıran her şeyden sakınmak ve tam olarak O'na yönelmektir.[66]

Takva, kişinin hem davranışlarını hem de iç dünyasını kuşatan bir hayat görüşüdür. Takva sahibi insanlar hayatlarını düzenlerken iyiliği, doğruluğu ve ihlası esas alır. Böylece Allah (cc) ile ilişkileri de sağlam bir zemine oturmuş olur. Müminler; takva sahibi olmak için dinî hükümlere, bir başka deyişle Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uymaya gayret eder. Ahlaklı bireylerin yetişmesi, dolayısıyla toplumsal erdemin muhafaza edilmesi ancak bu şekilde davranmakla mümkün olur. Bu yönüyle takva hem bireysel hem de toplumsal hayatı kapsayan bir değerler bütünüdür.

ARA DEĞERLENDİRME-4

Allah Resulü'nün yaşadığı dönemde, Arap toplumunda kayıtsız şartsız kabileye itaat ırkçılık düşüncesinin ilk hâlini oluşturuyordu. Modern dönemlerde kabilecilik ve asabiyet düşüncelerinin yerini daha geniş ve ileri boyutta olan ırkçılık düşüncesi aldı. Irkçılık; tarih boyunca insanların huzurunu, birlik ve beraberliğini bozan, parçalanma ve bölünmelere, zulüm ve sömürüye sebep olan bir hastalıktır. Geçmişte ve günümüzde meydana gelen ırka veya ten rengine dayalı gruplaşmaların insanlık için ne tür felâketlere yol açtığı bilinmektedir. Zira bir ırkın üstünlük davası, başka ırkın da aynı davayı gütmesine yol açmakta ve önü alınamayan çatışmalar kaçınılmaz hâle gelmektedir. İslâm dininin en önemli özelliklerinden biri, insanın insana, bir ırkın başka bir ırka, bir grubun veya topluluğun başka bir grup veya topluluğa, bireyin topluma, toplumun bireye tahakküm etmesini ortadan kaldırmış olmasıdır. Tahakküm anlayışı zulmün temelidir. İslam bu anlayışı bütün unsurlarıyla reddeder. Kur'an'da toplumların birbirine eşit olduğu, eğer aralarında bir üstünlük olacaksa bu üstünlüğün ne olacağı şu şekilde ifade edilmiştir: _ _ _ _

(Mehmet Emin Özafşar vd.,Hadislerle İslam, C 5, s. 397.)

Bu metnin devamında bulunması gerektiğini düşündüğünüz ayet aşağıdakilerden hangisidir? Tablodaki ilgili parantezi işaretleyiniz.

(....) "... Kim Allah'a saygısızlıktan sakınırsa Allah onun kötülüklerini örter ve ona büyük bir karşılık verir."
(Talak suresi, 5. ayet.)

(....) "Ey iman edenler! Allah'a karşı gereği gibi saygılı olun ve ancak Müslüman olarak can verin."
(Al-i İmran suresi, 102. ayet.)

(....) "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız takvada en ileri olanınızdır..."
(Hucurat suresi, 13. ayet.)

(....) "Allah'ın size verdiği helal ve güzel rızıktan yiyip için ve eğer yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'nun nimetine de şükredin."
(Nahl suresi, 114. ayet.)

66 bk. Muhsin Demirci, Kur'ân'ın Ana Konuları, s. 248.

AYETLERDEN MESAJLAR: SAD SURESİ, 71-85. AYETLER

İnsanın yaratılış gayesi ile ilgili neler biliyorsunuz?

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'deki farklı ayetlerde insanın yaratılış sürecini kısa ve veciz ifadelerle anlatmıştır. Kur'an'a göre ilk insan ve ilk peygamber olan Âdem'in (as) yaratılışı, üç aşamada meydana gelmiştir:

1. Âdem'in (as) maddesel olarak topraktan yaratılması
2. Topraktan yaratılan bedene en güzel şeklin verilmesi (tesviye)
3. Âdem'in (as) bedenine ruh üflenmesi

Kur'an'a göre insanın hayat serüveni, Allah'ın (cc) bir insan yaratma konusundaki iradesini meleklere haber vermesiyle başlamıştır. Bu hususta Sad suresinin 71-72. ayetlerinde şöyle buyrulmuştur: **"Hani Rabb'in meleklere demişti ki: 'Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Ona tam şeklini verip ruhumdan da üflediğim vakit hemen onun için secdeye kapanın.'"** Bu ayetlere göre insan, sadece maddi boyuttan ibaret bir varlık değildir; ruh adı verilen bir varlığa da sahiptir. Dolayısıyla hem maddi hem de manevi anlamda değer taşımaktadır. Ayetin sonunda meleklere hitaben söylenen "Secdeye kapanın." emri de Allah'ın (cc) insana verdiği bu değere işaret etmektedir.

Yüce Allah'ın emrine muhatap olan bütün melekler O'na itaat edip secde etmiş; ancak iblis bu emre uymamıştır. Bu olay Sad suresinin 73-74. ayetlerinde şöyle anlatılmıştır: **"Bunun üzerine meleklerin hepsi secde ettiler. Yalnız iblis hariç. O, kibir duygusuna kapılıp kâfirlerden oldu."** Bu ayetlere göre iblisin itaatsizliğinin nedeni, Hz. Âdem karşısında kibre kapılmasıdır. Yüce Allah ile iblis arasındaki konuşma, Sad suresinin 75-78. ayetlerinde şöyle ifade edilmiştir: **"Allah, 'Ey iblis!' dedi, 'Kendi ellerimle yarattığım şu varlığın önünde secde etmekten seni alıkoyan nedir? Büyüklük mü taslıyorsun, yoksa ululardan mısın?' İblis, 'Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.' diye cevap verdi. Allah; 'O hâlde çık oradan!' dedi, 'Sen artık kovuldun! Kıyamet gününe kadar rahmetimden uzak kalacaksın!'"**

İblisin kibir duygusuna kapılarak üstünlük iddiasında bulunmasının nedeni; kendisinin ateşten, Hz. Âdem'in ise topraktan yaratılmış olmasıydı. Ona göre ateşten yaratılan bir varlık topraktan yaratılan bir varlıktan üstündü ve ona secde edilemezdi. Oysaki üstünlük, yaratılış elementine göre olsaydı nurdan yaratılan melekler de Hz. Âdem'e secde etmeyi reddederdi. Ancak melekler, Allah'ın (cc) insana verdiği değeri görerek herhangi bir üstünlük iddiasında bulunmamış ve O'nun emrine itaat ederek Hz. Âdem'e secde etmiştir.

ŞİİR DİLİYLE

(...)
Çalap Âdem cismini topraktan var eyledi
Şeytan geldi Âdem'e tapmağa âr eyledi

Aydır ben oddan nûrdan ol bir avuç topraktan
Bilmedi kim Âdem'ün için gevher eyledi

Zâhir gördü Âdem'in bâtınına bakmadı
Bilmedi kim Âdem'i halka server eyledi
(...)

(Abdülbâki Gölpınarlı, Yunus Emre (Hayatı ve Bütün Şiirleri), s. 254.)

âr eylemek: Utanmak
bâtın : Bir şeyin gizli, görünmeyen içyüzü
Çalap : Allah (cc)
gevher : Cevher
od : Ateş
server : Bir topluluğun ileri geleni, önder
zâhir : Bir şeyin görünen dış yüzü

"Hz. Âdem" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

İlk insanın yaratılış sürecinde Allah (cc) ile melekler arasında geçen konuşma, Bakara suresinin 30-33. ayetlerinde şöyle ifade edilmiştir: "Hani Rabb'in meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' demişti. Onlar, 'Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?' dediler. Allah 'Şüphe yok ki ben sizin bilmediklerinizi bilirim.' buyurdu. Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip 'Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin.' dedi. Melekler de 'Seni tenzih ederiz. Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin.' cevabını verdiler. Allah, 'Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir.' dedi. Onlara bunların isimlerini bildirince de 'Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim, sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim demedim mi!' buyurdu." Bu ayetlere göre Allah (cc) bir insan yaratma iradesini açıkladığında melekler önce tereddüt etmiş ve dünyada bozgunculuk yapma ya da kan dökme olasılığı olan bir varlığa neden halifelik gibi kutsal bir görevin verildiğini sorgulamıştır. Bu sorgulama aşamasından sonra melekler, kendilerine verilen bilme ve bilgi üretme kabiliyetinin Hz. Âdem'e verilenden farklı olduğunu, bu sebeple halifelik görev ve sorumluluğunun ona verildiğini kavrayarak emri yerine getirmiş ve Hz. Âdem'e secde etmiştir.[67]

SORU-YORUM

"... İblis, 'Ben, çamurdan yarattığın kimseye secde eder miyim!' dedi ve ekledi: 'Şu benden üstün kıldığına bak! Yemin ederim ki eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, az bir kısmı dışında, onun neslini peşime takacağım!' Allah şöyle buyurdu: 'Git! Onlardan kim sana uyarsa cezanız eksiksiz bir ceza olarak cehennem olacaktır. Haydi, onlardan gücünün yettiklerini çağrınla ayart! Süvarilerinle, yayalarınla onlara karşı ordu topla; mallarına, evlatlarına ortak ol; kendilerine vaatte bulun. Zaten şeytan insanlara aldatmadan başka bir şey vadetmez.'"

(İsra suresi, 61-64. ayetler.)

Verilen ayetlerden çıkarılması gereken mesajlar nelerdir? Yorumlayınız.

Melekler; Allah'ın (cc) emri karşısında kibre kapılmamış, durumu anlamak için sorular sormuş ve O'nun verdiği cevaplar sonrasında mutmain olarak emre itaat etmiştir. Ancak iblisin, insandan üstün olduğu iddiasını devam ettirmesi üzerine Allah (cc) onu huzurundan kovmuştur. İblisin bu inkârını derinleştirdiği sözler ve Yüce Allah'ın cevabı, Sad suresinin 79-85. ayetlerinde şöyle ifade edilmiştir: "Rabb'im! Öyleyse insanların yeniden diriltileceği güne kadar bana mühlet ver.' dedi. Allah, 'Malum vakte kadar mühlet verilmiş olanlar arasındasın.' buyurdu. İblis, 'Senin kudretine ant olsun ki Rabb'im, içlerinden samimi kulların hariç, insanların topunu kesinlikle yoldan çıkaracağım.' dedi. Allah buyurdu: 'O zaman gerçek -ki ben hep gerçeği söylerim- şudur: Kesinlikle ben cehennemi, sen ve bütün sana uyanlarla dolduracağım!'" Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere iblis, üstünlük

67 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, C 1, s. 104-105.

iddiasından çok emindir ve insanları yoldan çıkarmak için kıyamet gününe kadar Allah'ın (cc) kendisine ömür vermesini istemiştir. İblise bu ömrü ve izni veren Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de bu süreci anlatarak iblisin kuracağı tuzaklar karşında insanları uyarmıştır.

BİR HADİS

"Âdemoğluna şeytan da melek de yaklaşır. Şeytanın yaklaşması, kötülüğe yönlendirmek ve hakkı yalanlatmak şeklindedir. Meleğin yaklaşması ise iyiliğe yönlendirmek ve hakkı doğrulatmak şeklindedir. Kim meleğin telkinini hissederse bunun Allah'tan olduğunu bilsin ve O'na hamdetsin. Kim de şeytanın vesvesesini hissederse taşlanmış ve kovulmuş şeytandan Allah'a sığınsın."

(Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 2.)

ARA DEĞERLENDİRME-5

Aşağıda insanın yaratılış süreciyle ilgili bazı ayetler verilmiştir.

- "Hani Rabb'in meleklere demişti ki: 'Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Ona tam şeklini verip ruhumdan da üflediğim vakit hemen onun için secdeye kapanın.'" (Sad suresi, 71-72. ayetler.)
- "Bunun üzerine meleklerin hepsi secde ettiler. Yalnız iblis hariç. O, kibir duygusuna kapılıp kâfirlerden oldu." (Sad suresi, 73-74. ayetler.)
- "'Rabb'im! Öyleyse insanların yeniden diriltileceği güne kadar bana mühlet ver.' dedi. Allah, 'Malum vakte kadar mühlet verilmiş olanlar arasındasın.' buyurdu. İblis, 'Senin kudretine ant olsun ki Rabb'im, içlerinden samimi kulların hariç, insanların topunu kesinlikle yoldan çıkaracağım.' dedi. (Sad suresi, 79-83. ayetler.)

Bu ayetlerden yararlanarak aşağıdaki çıkarımlardan hangilerine ulaşılabilir? İşaretleyiniz.

I. Ateşten yaratılan bir varlık, topraktan yaratılan bir varlıktan üstündür.

II. İblis, insandan üstün olduğu iddiasından çok emindir.

III. Melekler, Hz. Âdem'e hemen secde etmemiştir.

IV. İblisin itaatsizliğinin nedeni, Hz. Âdem karşısında kibre kapılmasıdır.

V. İnsanın hayat serüveni, Allah'ın (cc) bir insan yaratma konusundaki iradesini meleklere haber vermesiyle başlamıştır.

A. Aşağıdaki tabloda verilen kelimelerin numaralarını ilgili soruların altındaki boşluklara yazarak soruları cevaplayınız. (Bir numarayı birden fazla cevap için kullanabilirsiniz.)

1. Fasık	**2.** Hamt	**3.** İçtihat
4. İman	**5.** Kâinat	**6.** Salih amel
7. Şükür	**8.** Takva	**9.** Zan

1. Âlem kelimesinin eş anlamlısı hangisidir?

2. "Her zaman ve durumda Allah'ı (cc) övmek ve yüceltmek" anlamına gelen isim hangisidir?

3. "İslam'da temel kaynaklardan bilgi elde etme çabası" anlamına gelen kelime hangisidir?

4. "Her türlü iyi ve faydalı iş" anlamına gelen kelime hangisidir?

5. Verilen kelimelerden hangi ikisi yakın anlamlıdır?

6. Verilen kelimelerden hangileri Kur'an'da genellikle birlikte zikredilmiştir?

B. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında bırakılan boşluklara yazınız.

7. "Elinizde bir ağaç filizi varsa ve dikecek kadar zaman bulursanız kıyamet kopmaya başlasa bile onu mutlaka dikin." (Buhari, el-Edebü'l-Müfred, 168.)

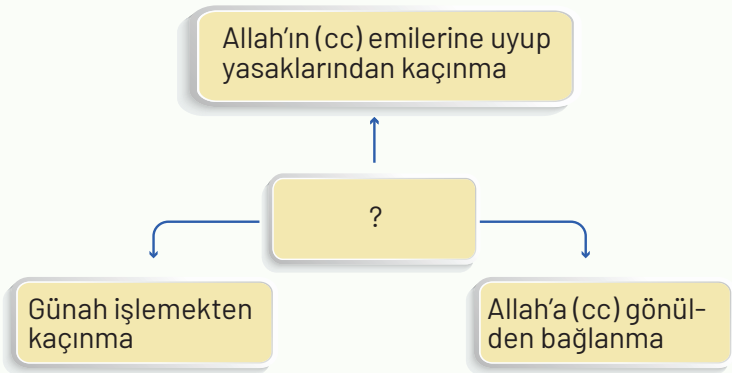
Bu hadisi çalışmanın ve üretmenin önemi bağlamında yorumlayınız.

8. Müminler, Allah'ın (cc) verdiği nimetlere nasıl şükretmelidir? Açıklayınız.

9. "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez." (Tirmizi, Birr, 35.)

Bu hadisi hamt ve şükür kavramları bağlamında yorumlayınız.

10. Aşağıda bir kavramla ilgili bazı özellikler verilmiştir.

Buna göre soru işaretiyle belirtilen kutucuğa hangi kavram yazılmalıdır?

11-12. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

11. Takvayı erişilemez bir dindarlık hâli olarak görüp olması gereken ile yaşanan arasında ayrım yapmak sıkça karşılaşılan bir yanılgıdır. Takva, Müslümanların tabii hâli olmakla birlikte sahip oldukları güzel özellikleri ve istikameti ifade eder. Elbette takvanın dereceleri vardır ancak takvayı en üst derecesiyle sınırlandırmak yanlıştır. Bu noktada asgari düzeyde olması gerekenin sınırını çizen "fetva" kavramı; dine, dolayısıyla takvaya uygun olanı gösterir. Objektif şartların gözetilmesini gerektiren bazı hususlarda fetva ile ihtiyatın birbirinden ayrışması gerekir ki bu da istisnai bir durumdur. Allah'a (cc) layık bir takva üzere olmak, takvanın en mükemmel hâlidir fakat her müminin böyle bir takvayı gerçekleştirmeye gücü yetmeyebilir. Bu sebeple Allah Teala şöyle buyurmuştur: "Gücünüz yettiği kadar takva sahibi olun..." (Tegabün suresi, 16. ayet.)

(bk. "Takva", Temel İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 518.)

Bu metinde insanların takvaya dair ön kabulleriyle ilgili eleştirilen tutum nedir?

12. Bu metinde verilen ayetin ifade ettiği manayı yorumlayınız.

13. Aşağıdaki ayette altı çizilen kelimenin anlamını bırakılan boşluğa yazınız.

"O kitap (Kur'an), onda asla şüphe yoktur. O, muttakiler için bir yol göstericidir." (Bakara suresi, 2. ayet.)

C. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

14. Bir öğretmen bahçeye büyük bir taş koyarak öğrencilerini gözlemlemeye başlar. Öğrencilerin çoğu taşın oradaki varlığından rahatsız olur ancak herhangi bir müdahalede bulunmaz. Ahmet ise kimsenin ayağı takılmasın diye yerdeki taşı kaldırır ve kenara koyar.

Buna göre Ahmet'in davranışıyla ilgili

I. Yanlış anlamalara engel olmuştur.

II. İnsanlara iyilik yapmıştır.

III. Salih bir amel işlemiştir.

ifadelerinden hangileri söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) II ve III

15. Aşağıda Kur'an-ı Kerim'de zikredilen bazı davranışlar verilmiştir.

- Adil olmak
- Ana babaya saygılı olmak
- Emaneti korumak
- Cömert ve yardımsever olmak
- İyi işlere aracılık etmek

Aşağıdaki ayetlerden hangisinde bu davranışlara işaret edilmiştir?

A) "İman edip dünya ve ahirete yararlı işler yapanlara gelince onları katımızda mutlaka iyiler arasına alacağız." (Ankebut suresi, 9. ayet.)

B) "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda aklıselim sahipleri için elbette ibretler vardır." (Al-i İmran suresi, 190. ayet.)

C) "Ant olsun ki Kur'an'ı düşünülsün diye kolaylaştırdık. Düşünecek yok mu?" (Kamer suresi, 17. ayet.)

D) "Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler..." (Al-i İmran suresi, 191. ayet.)

E) "Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme..." (İsra suresi, 36. ayet.)

16. "Allah'ın iman edip dünya ve ahirete faydalı işler yapan kullarına verdiği müjde işte bu! De ki: 'Sizden akrabalık sevgisinden başka bir karşılık istemiyorum.' Kim çaba harcayıp bir iyiliği gerçekleştirirse bu konuda ona daha büyük güzellikler bahşederiz. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır ve iyiliği asla karşılıksız bırakmaz." (Şûra suresi, 23. ayet.)

Bu ayetten aşağıdaki ifadelerden hangisi çıkarılamaz?

A) Allah (cc), iyilik yapmak için çaba gösterenleri övmüştür.

B) Allah (cc), yapılan iyiliklerin herkese duyurulmasını istemiştir.

C) Allah (cc), iman edip salih amel işleyenleri müjdelemiştir.

D) Allah (cc), dünyada yapılan her iyiliğin karşılığını verecektir.

E) Allah (cc), dilerse tüm günahları bağışlayabilir.

17. Akıl kelimesine yakın bir anlamda kullanılan (I) _ _ _ _, "doğru ve akla uygun yargılar verme yeteneği" olarak tanımlanır. Bu kavramın bir diğer anlamı da "kişinin doğru ile yanlışı ayırt edebilme gücü"dür. Allah'ın (cc) emir ve yasaklarının muhatabı olan insanoğlu, aklını kullanma eylemini en genel anlamda "düşünerek" gerçekleştirir. Kur'an'da düşünme eylemi, "bir şey hakkında ayrıntılı olarak düşünmek" anlamına gelen (II) _ _ _ _ kelimesiyle karşılanmıştır.

Bu metindeki numaralandırılmış boşluklara aşağıdaki kavramlardan hangileri getirilmelidir?

	I	II
A)	aklıselim	tefekkür
B)	fikir	münazara
C)	hamt	şükür
D)	idrak	gözlem
E)	takva	ihsan

18. Okulda kalemi kaybolan bir öğrenci, herhangi bir kanıtı olmadığı hâlde sınıf arkadaşlarından birini hırsızlıkla suçlamıştır. Ancak bir süre sonra kalemin çantasında olduğunu fark edince bu ithamından dolayı büyük bir üzüntü ve mahcubiyet duymuştur.

Aşağıdaki ayetlerden hangisinde bu metinde bahsedilen tutum eleştirilmektedir?

A) "... Söylenenleri dinleyip de en güzeline uyan kullarımı müjdele..." (Zümer suresi, 18. ayet.)

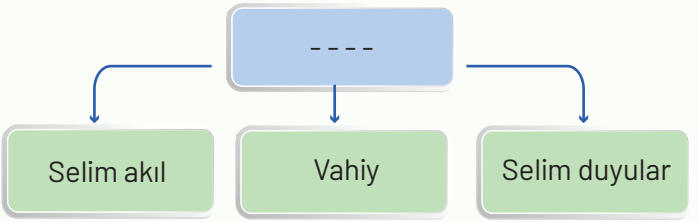
B) "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder. Ve bu çabasının karşılığı ileride mutlaka görülecektir." (Necm suresi, 39. ayet.)

C) "... Oysa zan hiçbir şekilde gerçek ve kesin bilginin yerini tutamaz..." (Yunus suresi, 36. ayet.)

D) "Bu bir mübarek kitaptır ki onu sana; insanlar ayetleri üzerinde iyice düşünsünler, akıl izan sahipleri ondan dersler ve öğütler alsınlar diye indirdik." (Sad suresi, 29. ayet.)

E) "Allah'ın sana verdiğinden ahiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma..." (Kasas suresi, 77. ayet.)

19.

Bu şemada boş bırakılan kutucuğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) İçtihat Kaynakları

B) İslam'a Göre Doğru Bilginin Kaynakları

C) Salih Amellerden Bazıları

D) Tabiattaki Akli Deliller

E) Takva Ehlinin Özellikleri

20. _ _ _ _, maddi ve manevi sebeplerin tamamına başvurduktan ve alınması gereken bütün tedbirleri alıp yapacak başka bir şey kalmadıktan sonra Allah'a (cc) güvenmek ve takdiri O'na bırakmak demektir. Allah Teala'nın takdir ettiği sebepleri elde etmek için çalışmak, bu kavramın ifade ettiği durumla çelişmez. Sebeplere başvurmadan "Kader ne ise o olur." tarzında bir anlayış geliştirmek, tembellikten ya da tedbirsizlikten başka bir şey değildir. Böyle düşünmenin İslam'daki kader anlayışıyla ilgisi yoktur.

Bu metinde boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Hamt B) İçtihat C) Şükür D) Takva E) Tevekkül

21. "Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir. Asıl erdemli kişi Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir. Böyleleri anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar ve takva sahipleri bunlardır." (Bakara suresi, 177. ayet.)

I. Güvenilir olmak	II. İbadet etmek	III. Rızık kaygısı taşımak
IV. Şükretmek	V. Yardımsever olmak	VI. Zorluklara katlanmak

Verilen ayete göre tablodaki özelliklerden hangileri takva sahipleriyle ilgili değildir?

A) I ve II B) II ve V C) II ve VI D) III ve IV E) V ve VI

22. Zavallı milletin idraki tarumar olalı:

Muhit–i ilme giren yok, diyâr–ı fen kapalı;
Sanayiin adı batmış, ticaret öylesine,
Ziraat olsa da... Âdem nebi usûlü yine!
Hülâsa, hepsi çalışmak, yorulmak istiyecek.
Fakat çalışmak için önce şart olan: İstek.
O yoksa, hangi vesileyle biz ilerleyelim?
(...)

(Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s. 617.)

hülâsa: Özet, kısaca
tarumar: Darmadağın

Bu şiire göre

I. Başarı ancak çalışıp yorulmakla mümkün olur.
II. İnsan, daima çabalamak zorundadır.
III. Bir iş bittiğinde başka işe başlanmalıdır.

ifadelerinden hangileri doğrudur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) II ve III

23. Aşağıdaki tabloda bazı kavramlar ve bu kavramların tanımları verilmiştir.

Kavramlar	Tanımı
I. Rızık	Allah'ın (cc) canlılara verdiği maddi ve manevi nimetler
II. Hamt	Allah'ı (cc) en güzel sıfatlarıyla övmek
III. Tefekkür	Bilgi edinmeye yarayan güç ve bu güç sayesinde edinilen bilgi
IV. Akıl	Bir şey hakkında ayrıntılı olarak düşünmek

Buna göre hangi kavramlar yanlış tanımlanmıştır?

A) I ve II B) I ve III C) I ve IV D) II ve III E) III ve IV

Bu karekod üzerinden üniteyle ilgili daha fazla soruya ulaşabilirsiniz.

Bu karekod üzerinden öz değerlendirme formuna ulaşabilirsiniz.

4. ÜNİTE

KUR'AN-I KERİM'DE İNSANIN BİREYSEL VE TOPLUMSAL SORUMLULUKLARI

ÜNİTENİN KAVRAMLARI

• Ahde Vefa • Birr • Cihat • Emir Bilmaruf Nehiy Anilmünker
• Hak • Haram • Helal • İnfak • İstişare • Sadaka • Şehit

Bu Ünitede Neler Öğreneceksiniz?

- Ayetler bağlamında yardımlaşma ve paylaşmanın önemi
- Ayetler bağlamında iyiliği emredip kötülükten sakındırmanın önemi
- Ayetler bağlamında emanete riayet etmenin önemi
- Ayetler bağlamında cihat ve şehitlik kavramları
- İstişare ayetleri çerçevesinde iş birliğine dayalı çözüm üretmenin toplumsal yararı
- Kul hakkına riayet etmenin önemi
- Temiz ve helal kazanç için gerekli ilkeler
- Karun kıssasından çıkarılması gereken mesajlar

Hazırlık Çalışmaları

1. Birine yardım ettiğinizde neler hissediyorsunuz?
2. Kötülüklere engel olmak neden önemlidir?
3. Bir insana güvenmeniz için o kişinin hangi özelliklere sahip olması gerekir?
4. Şehitlik ve cihat kavramları ile ilgili neler biliyorsunuz?
5. Hangi durumlarda başkalarından fikir almaya gerek duyarsınız?
6. Sizce hangi tutum ve davranışlar kul hakkı ihlaline girer?
7. Müsriflik ya da cimriliğin bireysel sonuçları neler olabilir?
8. "Karun gibi" ifadesi size neler çağrıştırmaktadır?

Bu karekodla ünitenin PDF dosyasına ulaşabilirsiniz.

Bu karekod üzerinden ünite özetine ulaşabilirsiniz.

YARDIMLAŞMA VE PAYLAŞMA

"Yardımlaşma ve Paylaşma" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Günlük hayatta yardımlaşma ve paylaşma neden önemlidir?

Yüce Allah, toplumda sevgi ve kardeşlik temellerine dayalı bir düzen kurulmasını istemiştir. Bu nedenle İslam; zenginlerin fakirlere, güçlülerin zayıflara yardım ettiği ve Müslümanların birbirleriyle dayanışma içinde olduğu bir dünya tasavvuru üzerine inşa edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde yardımlaşmanın ve paylaşmanın önemi vurgulanmıştır.[1] İslam'ın temel hükümlerinden olan zekât ibadeti sayesinde yardımlaşma bilinci geliştirilmeye, böylece farklı gelir grupları arasındaki maddi eşitsizlikler giderilmeye çalışılmıştır.[2] Ayrıca "gönüllü olarak veya dinî bir görevi yerine getirmek üzere ihtiyaç sahiplerine yapılan maddi yardım" anlamına gelen **sadaka** yoluyla da paylaşma ve dayanışma ruhu güçlendirilmiştir.[3]

Görsel 4.1: Müslümanlar, sahip oldukları nimetleri ihtiyaç sahipleriyle paylaşmalıdır.

Bakara suresinin 3. ayetinde müminlerin bazı özellikleri şöyle ifade edilmiştir: "Onlar gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar." Bu ayetteki "gayba iman etmek" ve "namaz kılmak" ifadeleriyle İslam'ın bireysel yönüne, "verilen rızkı Allah (cc) yolunda harcamak" ifadesiyle de İslam'ın toplumsal yönüne işaret edilmektedir.

Kur'an'da paylaşma ve yardımlaşmanın önemi anlatılırken en sık kullanılan kavramlardan biri infaktır. **İnfak** kelimesi, "Allah'ın (cc) hoşnutluğunu elde etmek amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara yardım etmesi" anlamına gelir.[4] İnsana faydası olan tüm harcamalar infak olarak adlandırılır. İnfak denildiğinde akla ilk olarak malın ve servetin paylaşılması gelse de her türlü imkân ve nimetin başkalarıyla paylaşılması da bu kapsamda değerlendirilir. Bu nedenle Müslümanlar, sahip oldukları bütün nimetlerin aslında Allah'a (cc) ait olduğu bilinciyle hareket etmeli ve kendilerine emanet olarak verilen servetleri iyi ve güzel işler için harcamalıdır.[5]

SIRA SİZDE

Zimem defteri uygulamasıyla ilgili araştırma yapınız ve elde ettiğiniz bulgulardan hareketle bu yöntemin günümüzde uygulanıp uygulanamayacağı hakkında arkadaşlarınızla tartışınız.

İnfak ibadeti, yapan kişinin tutumuna göre ikiye ayrılır. Bunlardan ilki, Allah Resulü'nün ifadesiyle "... Sağ elinin verdiği sadakayı sol bilmeyecek derecede gizli tutan..."[6] kişilerin yaptığı, kibir ve gösterişten uzak infaktır. İkincisi ise başkalarını özendirip teşvik etmek gayesiyle yapılan kamuya açık infaktır. Allah (cc) katında her iki infak da değerlidir. Bu konuda Bakara suresinin 274. ayetinde şöyle buyurulmuştur: "Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rab'leri ka-

1 bk. Bakara suresi, 254, 261. ayetler.
2 bk. Mustafa Çağrıcı, "Yardımlaşma", DİA, C 43, s. 334.
3 Ali Duman, "Sadaka", DİA, C 35, s. 383.
4 Mustafa Çağrıcı, "İnfak", DİA, C 22, s. 289.
5 bk. Hadid suresi, 7. ayet.
6 Buhari, Zekat, 16.

tında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir." Yüce Allah; bu ayette mallarından infak eden ve başkalarına iyilik yapan kullarını övmüş, insanların yardıma en çok ihtiyaç duyacakları kıyamet günü geldiğinde hayattayken böyle davranan insanları mükâfatlandıracağını bildirmiştir.[7]

SORU-YORUM

"Kim bir Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa Allah da onu kıyamet günü bir sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslümanın kusurunu örterse Allah da kıyamet günü onun bir kusurunu örter."

(Buhari, Mezalim, 3.)

Verilen hadisi yardımlaşma ve paylaşmanın önemi bağlamında yorumlayınız.

Müminler, zor durumda olduklarında bile başka insanların ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarına tercih ederler. Yüce Allah bu konuda "Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever."[8] buyurmuştur. İnsan; kendi için istediği mutluluğu, başarıyı ya da maddi kazancı başkaları için de istediği zaman gerçek mutluluğa ulaşır. Yardımlaşma ve paylaşma, insanlar arasındaki sevgi ve muhabbeti artırır. Yaşanan zorluklar ve başa gelen musibetler, başka insanların yardımıyla daha kolay atlatılır.

Müslümanlar; sırasıyla yakın çevrelerine, din kardeşlerine ve tüm insanlara yardım etmekle sorumludur. Bu yardımın kapsamı sadece ihtiyaç sahipleriyle sınırlı değildir, zulme ve haksızlığa maruz kalan ya da Müslüman olduğu hâlde başkalarına haksızlık yapan kişilere de yardım edilmesi gerekir. Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmuştur: "Kişi, zalim ya da mazlum olan din kardeşine yardım etsin. Zalim olan kardeşlerinin yaptığı zulmü engellesin. Çünkü onun zulmüne engel olmak da ona yapılacak bir yardımdır. Kişi, mazlumlara da yardımda bulunsun."[9]

Müslümanlar birbirlerine yardım ederken öncelikle sevdikleri mallardan infak etmelidir. Kendi sevdiği malları başkalarıyla paylaşan insan; cimrilik hastalığından kurtulur, Allah'ın (cc) övdüğü bir özellik olan cömertlik vasfını kazanır, erdemli bir hayat sürer ve cennetle ödüllendirilir. Yüce Allah bu konuda "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir."[10] buyurmaktadır. Zengin bir Medineli olan Ebu Talha; bu ayetin nüzulünden sonra çok sevdiği Beyruha isimli hurma bahçesini infak etmiş, bu davranışıyla tüm Müslümanlara örnek olmuştur.[11] Yüce Allah (cc); başka bir ayette de -miktarına bakılmaksızın- O'nun rızasını kazanmak için infakta bulunan herkesin, yaptığı yardımlar karşılığında misliyle ödüllendirileceğini bildirmiştir.[12]

7 bk. İbni Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, C 2, s. 315.
8 Al-i İmran suresi, 134. ayet.
9 Müslim, Birr ve Sıla, 62.
10 Al-i İmran suresi, 92. ayet.
11 bk. Mehmet Emin Özafşar vd., Hadislerle İslam, C 5, s. 64-65.
12 bk. Tevbe suresi, 121. ayet.

SIRA SİZDE

Çevrenizdeki insanlara "Duyduğunuz ya da tanık olduğunuz hangi yardım faaliyeti sizi çok etkilemişti?" sorusunu yönelterek bir röportaj yapınız ve bu röportaj kaydından yararlanarak hazırladığınız sunumu arkadaşlarınızla paylaşınız.

"Yardımlaşma ve Paylaşma" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Başkalarına yardım edilirken dikkat edilmesi gereken hususlar Bakara suresinin 262. ayetinde şöyle belirtilmiştir: **"Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakıp incitmeyenler için Rab'lerinin katında özel karşılık vardır. Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir."** Bu ayete göre ihtiyaç sahiplerine yardım etmek isteyen kişiler, öncelikle Allah (cc) rızasını kazanmayı hedeflemeli; daha sonra hiçbir menfaat gözetmeden, yardım edilen kişiyi incitmeden ve minnet altında bırakmadan insanların ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Bu ilkeleri gözeterek yapılan yardımlar, yapan kişilerin de kazancını bereketlendirir.Aksi takdirde kişi hem malından olur hem de alacağı sevaptan mahrum kalır.[13]

ARA DEĞERLENDİRME-1

Aşağıdaki tabloda boş bırakılan yerleri uygun ifadelerle doldurunuz.

YardımlaşmanınToplumsal Faydaları	Yardımlaşmanın Bireysel Faydaları

EMİR BİLMARUF NEHİY ANİLMÜNKER

Toplumda iyiliklerin yaygınlaşması ve kötülüklerin azalması için hangi değerlerin ön plana çıkması gerekir?

Maruf, "Allah'a (cc) yaklaşmayı sağlayan ve dinî açıdan değer taşıyan güzel davranışlar"dır. Müslümanlar, hayatları boyunca güzel sözler söyleyip güzel davranışlarda bulunur ve başka insanların iyiliği için uğraşır. Münker de "insanı İslam dininin getirdiği inanç ve yaşam ilkelerinden uzaklaştıran kötü davranışlar" demektir.[14] Bu iki kelimenin birlikte kullanıldığı bir kavram olan **emir bilmaruf nehiy anilmünker** ise "iyiliği emretmek, kötülükten vazgeçirmeye çalışmak" anlamına gelir.[15]

Erdemli bir toplum oluşturmak için iyiliği yaygınlaştırmak ve kötülüğü önlemek gerekir. Yüce Allah, Müslümanların hak ve hakikati söyleyen, iyiliği

13 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu, C 1, s. 421.
14 "Emir Bi'l Ma'ruf Nehiy Ani'l-Münker", Temel İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 441.
15 Mustafa Çağrıcı, "Emir Bi'l Ma'ruf Nehiy Ani'l-Münker", DİA, C 11, s. 138.

emredip kötülükten sakındıran ve İslam'ın yayılması için öncülük eden kişiler olmalarını istemiştir. Emir bilmaruf nehiy anilmünker ilkesi, her Müslümanın kendi konumu, kapasitesi ve kişisel özellikleri ölçüsünde yerine getirmesi gereken bir yükümlülüktür. Kur'an, bazı Müslümanların toplum hayatında bu yükümlülüğü yerine getirmesini gerekli görür.[16] Yüce Allah, Al-i İmran suresinin 104. ayetinde şöyle buyurmuştur: **"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."**

SORU-YORUM

"Sizden her kim bir kötülük veya çirkin bir şey görürse onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse diliyle değiştirmeye çalışsın. Buna da gücü yetmiyorsa o meseleyi hoş görmesin ve kabullenmesin. Bu sonuncusu, imanın en zayıf derecesidir."

(Müslim, İman, 78.)

Verilen hadisi toplumsal fayda açısından yorumlayınız.

Müslümanların diğer insanlara örnek olması ve onlara iyiliği tavsiye etmesi, Al-i İmran suresinin 110. ayetinde şöyle açıklanmıştır: **"Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah'a inanırsınız..."** Bu ayete göre müminler, önce Allah'a (cc) iman etmekle daha sonra da bu imanın gereği olarak iyiliği emredip kötülükten sakındırmakla yükümlüdür. En hayırlı topluluk olan Hz. Muhammed (sav) ümmetinin bu özelliklere sahip olması gerekmektedir. Müslümanlar, bu özellikleri nedeniyle Yüce Allah'ın övgüsünü hak etmiş ve kendilerinden önceki milletlerin yaptığı hatalara düşmemiştir.[17]

SIRA SİZDE

Günlük hayatta karşılaşılabilecek kötü söz ve davranışları engellemek için ne gibi önlemler alınabilir? Bu konuyla ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İnsanları iyiliğe davet edip kötülüklerden meneden bir kişi, öncelikle kendi sorumluluklarını yerine getirmelidir. Söylemler ve davranışlar arasında tutarsızlık olduğunda söylenen sözlerin muhatabı etkilemesi mümkün değildir. Müslümanlar, emir bilmaruf nehiy anilmünker görevini yerine getirirken yumuşak bir üslup kullanmalı ve hiçbir maddi beklenti taşımamalıdır. Yüce Allah, bu görevin nasıl yerine getirilmesi gerektiğiyle ilgili olarak Fussilet suresinin 34. ayetinde şöyle buyurmuştur: **"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel olan davranışla sav. O zaman bir de göreceksin ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!"**

16 bk. İbni Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, C 2, s. 480.
17 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu, C 1, s. 651-652.

Müslümanlar, çevrelerinde meydana gelen her türlü olumsuzluğa karşı duyarlı olmalı ve kötülüğü engellemek için gayret göstermelidir. Ancak bunu yaparken insanlar üzerinde baskı kurmak veya onların yaşamlarını araştırarak kusurlarını ortaya dökmek gibi yanlışlardan kaçınılmalı; İslam'ın temel amacının toplumsal huzuru sağlamak olduğu unutulmamalıdır. Hz. Peygamber de emir bilmaruf nehiy anilmünker görevini yerine getirirken insanlar üzerinde baskı kurmamış, sadece onlara doğru ve yanlışın ne olduğunu tebliğ etmiştir.[18]

BİR HADİS

"İyilik, gönlü huzura kavuşturur ve içe siner. Kötülük ise insanlar sana fetva verseler de gönlü huzursuz eder ve içinde kuşku bırakır."

(Darimi, Büyu' , 2.)

Bir insan, herhangi bir kötülüğe tanık olduğunda o durumu değiştirmek için çaba göstermez ve sessiz kalırsa bir süre sonra o kötülük normalleşir ve tüm topluma yayılır. Bu nedenle Müslümanların kötülük işleyenlere karşı toplumsal bir tavır alması gerekir. Allah Resulü bu konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: **"Aman dikkat edin! Allah'a ant olsun sizler de ya iyiliği emredip kötülükten sakındırır ve zalime zulmünden vazgeçinceye kadar baskı yaparsınız ya da Allah sizin de kalplerinizi birbirine benzetir..."**[19] Allah Teala da iyiliğe sevk edip kötülükten sakındırma eylemini, müminler ile münafıkları ayırt etmek için belirlediği bir gösterge olarak zikretmiştir.[20]

Görsel 4.2: Küçük görünen bir hasar nasıl ki bir gemiyi batırabilirse küçük görünen bir kötülük de tüm topluma zarar verebilir.

Emir bilmaruf nehiy anilmünker ilkesiyle ilgili kavramlardan biri de **birr**dir. Birr, "iman, ibadet ve ahlak konularıyla ilgili iyilikler" demektir. Bu kelime Kur'an'da "iyilik, ihsan, itaat, doğruluk, günahsızlık" gibi anlamlarda kullanılır.[21] Örnek bir İslam toplumu oluşturmak ve toplumsal huzuru sağlamak için insanların birbirini adalete ve hayra teşvik etmesi gerekir. Yüce Allah; emir bilmaruf nehiy anilmünker ilkelerinden olan hakkı ve sabrı tavsiye etme eylemini, insanı hüsrandan kurtaracak davranışlar olarak zikretmiştir.[22]

Müminler; insanları iyiliğe davet edip kötülükten sakındırmaya çalışırken Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uygun bir tavır içinde olmalı, O'nun rızasını dilemelidir.[23] Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: **"Bir sadaka vermeyi, yahut iyilik yapmayı, yahut da insanların arasını düzeltmeyi emredenlerin konuşmaları hariç onların aralarındaki gizli konuşmaların çoğunda bir hayır yoktur. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için bunu yaparsa biz ona ileride büyük bir karşılık vereceğiz."**[24] Müminler, başka insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla iyilik yaparken ortaya çıkabilecek toplumsal zararları da engellemiş olur. Bu ayette zikredilen sadaka, maddi ihtiyaca; marufa yönlendirme ise manevi ihtiyaca

18 bk. Maide suresi, 99. ayet, Gaşiye suresi, 21-22. ayetler.
19 Tirmizi, Tefsir, 6.
20 bk. Tevbe suresi, 67, 71. ayetler.
21 Ali Toksarı, "Birr", DİA, C 6, s. 204.
22 Asr suresi, 1-3. ayetler.
23 bk. Zemahşeri, Keşşâf, C 2, s. 266.
24 Nisa suresi, 114. ayet.

işaret etmektedir. İnsanlar arasındaki sorunlarda ara buluculuk yapmak ise toplumsal zararı engellemeye yönelik davranışlar arasındadır. Ayrıca Yüce Allah, bu ayette müminlerin gizli görüşmelerden kaçınması gerektiğini de vurgulamıştır.[25]

EMİN OLMA

Güvenilir bir insan olmanın toplumsal ilişkilere etkileri nelerdir?

Müslümanların en belirgin özelliklerinden biri, emin kimseler olmalarıdır. Emin kelimesi, "kendisine güvenilen, güveni kötüye kullanmayan, sözünde duran," anlamlarına gelir.[26] Müslüman, hayatın her alanında güvenilir olan ve başkalarına zarar verebilecek davranışlardan kaçınan kişidir. Allah Resulü, bu hususta **"Müslüman, elinden ve dilinden emin olunan kimsedir."**[27] buyurmuştur.

Görsel 4.3: Allah'ın (cc) esmayıhüsnasından el-Mümin, "güven veren, vaadine güvenilen" anlamına gelir.

Bir toplumda huzurun sağlanması için o toplumu oluşturan fertler arasında karşılıklı güven esasına dayalı bir ilişki kurulmalıdır. Bu güven ilişkisinin oluşması için de insanların kendilerine verilen emanetlere riayet etmesi ve verdikleri sözleri tutması gerekir. Nitekim Mearic suresinin 32. ayetinde müminler, **"Onlar, emanetlerini ve verdikleri sözü gözeten kimselerdir."** şeklinde tanımlanmış, bu niteliklere sahip kişilerin cennetle mükâfatlandırılacakları bildirilmiştir.

BİLGİ NOTU

Hz. Muhammed'in (sav) ahlaki özelliklerinin başında emin bir insan olması gelmektedir. O; sözünde duran, doğru sözlü ve güvenilir biri olduğu için halk arasında "Muhammedülemin" lakabıyla tanınmış; hatta yirmi beş yaşlarındayken Mekke'de sadece "Emin" olarak anılmıştır.

(İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 79-80.)

Emin ile aynı kökten gelen emanet kelimesi, sözlükte "bir kişiye koruması için geçici olarak bırakılan şey" şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca bu kelimenin "güvenilir olmak" ve "insana verilmiş sorumluluk" şeklinde farklı tanımları da vardır.[28] İnsanoğlunun sorumluluk alanı içinde olan her şey, ona emanet olarak verilmiştir. Ahit ise "insanların birbirlerine verdikleri söz ve taahhütler, aralarında yaptıkları antlaşmalar" demektir. Ahit kelimesi hem yemin etme hem de söz verme eylemlerini kapsar. Buradaki yemin etme eylemi ahdin dinî yönüne, söz verme eylemi ise ahlaki yönüne işaret eder.[29] **Ahde vefa** kavramı ise insanın Allah'a (cc) ve insanlara karşı duyduğu sorumluluğu yerine getirmesi ile ilgilidir.[30] Allah Resulü kendisine verilen emanetlere ve verdiği ahitlere riayet etmiş, Müslümanları da bu hususa özen göstermeleri konusunda uyarmıştır.

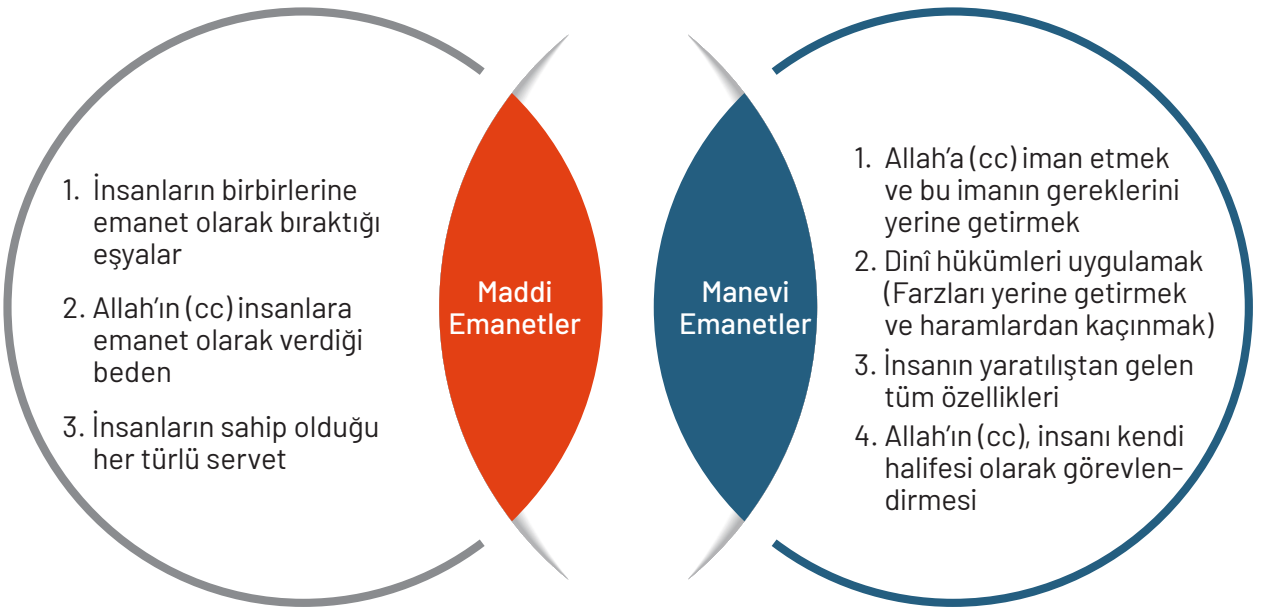
25 bk. İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyân, C 4, s. 251.
26 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 72.
27 Müslim, Îman, 65.
28 bk. Ali Toksarı, "Emanet", DİA, C 11, s. 81.
29 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 8.
30 bk. "Ahit", Temel İslam Ansiklopedisi, C 1, s. 150-152.

Yüce Allah da pek çok ayette emanete sahip çıkma ve ahde vefa gösterme eylemlerini birlikte zikrederek[31] insanları karşılıklı güven esasına dayalı bir toplum kurmaya teşvik etmiştir.

SIRA SİZDE

Ebu Cendel, Hudeybiye Antlaşması sırasında hapsedildiği yerden kaçarak Müslüman olduğunu açıkladı ve Hz. Peygamber'den kendisini himaye etmesini istedi. Müşriklerin temsilcisi olan Süheyl ise Ebu Cendel'in kendi oğlu olduğunu belirterek antlaşma maddeleri gereğince oğlunun kendisine iade edilmesi gerektiğini söyledi. Bu durum karşısında Hz. Peygamber, antlaşmanın henüz imzalanmadığını öne sürerek Ebu Cendel'i babasına vermek istemedi. Ancak Süheyl'in bunu kabul etmemesi üzerine Hz. Peygamber, -Müslümanların tüm itirazlarına rağmen- antlaşmanın şartlarını yerine getirerek Ebu Cendel'i müşriklere geri verdi. (Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 259.)

Verilen metinde anlatılan olay, Hz. Peygamber'in hangi özelliğine işaret etmektedir? Açıklayınız.

Grafik Bilgi 4.1: Kur'an'a göre emanetler

İslam'da bir başkasının hakkını gasbetmek kesin olarak yasaklanmıştır. Allah Resulü, bir hadisinde günahkârlar dâhil tüm emanet sahiplerinin haklarının kendilerine verilmesi gerektiğini bildirmiştir.[32] Hz. Peygamber'in; Medine'ye hicret edeceği zaman Mekkelilerin kendisine emanet ettiği malları Hz. Ali'ye vermesi ve ondan bu emanetleri sahiplerine iade etmesini istemesi, bu konuya gösterilen hassasiyetin en güzel örnekle-

31 bk. Müminun suresi, 8. ayet; Mearic suresi, 32. ayet.
32 bk. Ebu Davud, Menâsik, 54.

rindendir.[33] Müslümanlar, başkalarının hakkını gasbetmez. Bu husus, Müslümanlar için hem dinî bir sorumluluktur hem de tutum davranışlarıyla tüm insanlığa örnek olma vazifesinin bir gereğidir.

"Ehlikitap'tan öylesi vardır ki ona yüklerle mal emanet etsen onu sana noksansız öder, içlerinden öylesi de vardır ki ona bir dinar emanet etsen tepesine dikilip durmadıkça onu sana ödemez..."[34] Bu ayette Müslüman olmayan kişilerin emaneti sahibine geri verme hususunda farklı davranışlar sergileyebildiği belirtilmiş ve emanete hıyanet edenler açıkça kınanmıştır. Ayrıca emin bir insan olmanın sadece Müslümanlara değil, tüm insanlara özgü bir değer olduğu vurgulanmıştır.

Görsel 4.4: Müslümanlar, hayatın her alanında güvenilen insanlar olmalıdır.

İnsanoğlu; Allah'ın (cc) emirlerine uyarak ve sadece O'na kulluk ederek din emanetini, canını ve sağlığını koruyarak beden emanetini, insanlara karşı sorumluluklarını yerine getirerek ve çevreyi temiz tutarak da toplumsal emanetini korumuş olur. Müminler, Allah'ın (cc) ve insanların verdiği emanetleri muhafaza etmekle yükümlüdür. Allah Resulü emanete hıyanet etmeyi münafıklık alametlerinden biri olarak zikretmiştir.[35]

"Emin Olma" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

ARA DEĞERLENDİRME-2

Aşağıdaki tabloda verilen ayetlerin hangi kavramla ilişkili olduğunu belirleyerek ilgili alanları işaretleyiniz.

Ayetler	Emir Bilmaruf Nehiy Anilmünker	Emanet
1. "... Ahde vefa gösterin çünkü ahit sorumluluk doğurur." (İsra suresi, 34. ayet.)		
2. "... Sen kötülüğü en güzel olan davranışla sav. O zaman bir de göreceksin ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!" (Fusillet suresi, 34. ayet.)		
3. "İşledikleri kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmıyorlardı. Yaptıkları ne fena idi!" (Maide suresi, 79. ayet.)		
4. "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir." (Nisa suresi, 58. ayet.)		

33 bk. İbni Sad, Tabakât, C 3, s. 15.
34 Al-i İmran suresi, 75. ayet.
35 bk. Buhari, İman, 24.

ŞEHİTLİK

Şehitlik kavramı İslam dininde neden önemlidir?

Sözlükte "bir olaya şahit olmak, bildiğini söyleyip tanıklık etmek" şeklinde tanımlanan **şehit** kelimesi, dinî literatürde "Allah (cc) yolunda ölen veya öldürülen Müslüman" anlamında kullanılır. İslam'a göre Allah (cc) için savaşırken imanlarını koruyarak vefat edenlere tüm Müslümanlar ve melekler şahitlik edecek ve bu kimseler cennetle ödüllendirilecektir. Kur'an'a göre şehitler ölü olarak kabul edilmez, aksine Allah (cc) katında her zaman diridirler. Şehitlik, peygamberlik makamından sonra gelen en yüce makamdır. Allah (cc) için savaşan ve bu savaştan sağ çıkan kişilere ise gazi denir.[36] Gazilik de şehitlik gibi çok yüce bir mertebedir.

BİLGİ NOTU

İslam'ın getirdiği bütün dinî ve dünyevi hükümlerin, emir ve yasakların temel amacı din, can, mal, akıl ve nesil güvenliğinin sağlanmasıdır. İnsanın yeryüzünde insanca yaşaması ve varlığını sürdürebilmesi, bu beş temel değerin korunmasına bağlıdır.

Şehit, Allah (cc) yolunda cihat ederken şehitlik makamına ulaşan kimsedir. **Cihat** kelimesi, dinî literatürde "İslam'ın emirlerini öğrenip yaşamak ve onu başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek" anlamlarına gelir. Diğer bir ifadeyle cihat; Allah'ın (cc) rızasını kazanmaya çalışma, İslam'ı tebliğ etme, vatan topraklarını savunma gibi birçok konuda Müslümanların daima gayret göstermesidir.[37] Kur'an-ı Kerim'de cihatla ilgili pek çok ayet vardır. Bu ayetlerin bir kısmında Müslüman olmayan topluluklarla savaşmaktan bahsedilirken bir kısmında ise Allah'ın (cc) rızasına uygun bir yaşam sürmekten söz edilmiştir.[38] Müslümanlar, Allah'ın (cc) dinini korumak için gerektiğinde canlarını ve mallarını feda etmeli, sözleriyle de bu mücadeleye destek vermelidir. Allah Resulü "Kim onlarla eliyle cihat ederse o mümindir; kim onlarla diliyle cihat ederse o, mümindir, kim onlarla kalbiyle cihat ederse o mümindir."[39] buyurmuştur.

SIRA SİZDE

Farklı Kur'an meallerinden şehitlik kavramıyla ilgili üç ayet araştırınız. Bulduğunuz ayetlerle ilgili çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yüce Allah, dünya hayatında kimlerin daha iyi işler yapacağı konusunda insanları imtihan etmek için hayatı ve ölümü yaratmıştır.[40] Ölüm, insan için kaçınılmaz bir sondur. Ancak şehitler için bu durum farklıdır. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilakis onlar diridirler; Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir hâlde Rab'leri katında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini

36 bk. MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 106, 338-339.
37 bk. Ahmet Özel, "Cihad", DİA, C 7, s.527.
38 bk. Ankebut suresi, 69. ayet; Tevbe suresi, 41, 44. ayetler.
39 Müslim, Îman, 80.
40 bk. Mülk suresi, 2. ayet.

duymaktadırlar. Onlar Allah'tan gelen bir nimet, bir lütuf sebebiyle ve Allah'ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceği müjdesiyle de sevinç içerisindedirler."[41] Bu ayetler, münafıkların Uhud Savaşı'nda şehit olan müminler hakkında "Onlar savaşa katıldıkları için öldüler." şeklinde bir yorum yapması üzerine nazil olmuştur. Oysa ölüm, Allah'ın (cc) takdiri neticesinde meydana gelir. Ölümden korktuğu için cihat etmekten vazgeçen kimselerin geçici dünya nimetlerine ulaşıp ulaşamayacağı belli değildir. Ancak şehitler, ebedî olan ahiret nimetleriyle müjdelenmiştir.[42]

Yüce Allah, Müslümanları kendilerine ahiret mutluluğunu kazandıracak bazı iş ve davranışları yapmakla yükümlü kılmıştır. Tevbe suresinin 111. ayetinde Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu; Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah'tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O hâlde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur."** Bu ayette Allah (cc) için yapılan cihat, bir tür alışveriş ve ticaret olarak nitelendirilmiştir. Müslümanlar, bu ticaretten kârlı çıkmak için O'nun rızasına uygun davranarak malları ve canlarıyla cihat etmelidir. Bu cihat sonunda elde edilecek mükâfatlar, Saf suresinin 12. ayetinde şöyle bildirilmiştir: **"O sizin günahlarınızı bağışlar; sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetleri içindeki güzel köşklere koyar. İşte büyük kurtuluş budur."**

ŞİİR DİLİYLE

(...)
Artık gidiyor: Hakk'a varan bir yolu tutmuş,
Allâh'a bakan gözleri dünyayı unutmuş.
Cûş eyleyedursun geriden nevha-i hüsran...
Yâdında onun şimdi ne matem, ne de hicran!
Yâdında değil lânesinin hüzn-ü elîmi!
Yâdında değil yavrusunun tavr-ı yetîmi;
Yâdında değil doğduğu, ter döktüğü toprak;
Yâdında kalan hatıra bir şey, o da ancak:
Gökten ona "yüksel!" diyen ecdad-ı şehîdi!
Artık o da yükseldi fakat yerde ümidi:
Bir böyle şehidin ki mükâfâtı zaferdir,
Vermezsen İlâhî dökülen hûn-u hederdir!

(Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s. 658.)

cûş eylemek : Coşmak, coşup taşmak.
hüzn-ü elîm : Acı verici hüzün.
hûn-u heder : Boş yere akan kan.
lâne : Yuva.
nevha-i hüsran: Acı dolu ağlayış.

SIRA SİZDE

İslam'ın ilk kadın şehidi olan Hz. Sümeyye'nin yaşam öyküsünü araştırınız ve elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

İmkânı olmasına rağmen cihat etmekten kaçınan bir kişi ile İslam için malıyla ve canıyla cihada katılan bir kişinin değeri aynı değildir. Allah (cc) yolunda malını harcayan ve canını ortaya koyan kişiler, O'nun katında daha yüksek bir dereceye sahiptir. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: **"Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturup kalanlar, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihat etmekte olanlara eşit olamazlar. Allah, derece bakımından malları ve canlarıyla cihat edenleri oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah bütün müminlere o güzel geleceği vadetmiştir; ama mücahitleri kendilerine çok büyük bir karşılık vererek oturanlardan üstün kılmıştır."**[43] Bu ayette Allah (cc), cihada katılan

Görsel 4.5: Millî ve manevi değerleri koruyup yaşatmak için topyekûn mücadele etmek gerekir. (57. Piyade Alayı Şehitliği, Çanakkale)

41 Al-i İmran suresi, 169-171. ayetler.
42 bk. Fahreddin Razi, Mefâtîhu'l-Gayb, C 7, s. 197.
43 Nisa suresi, 95. ayet.

LİSTELEYİNİZ

"Rab'leri onların dualarına şöyle karşılık verir: 'Şüphesiz ben, erkek olsun kadın olsun -ki birbirinizden meydana gelmişsinizdir- sizden bir şey yapanın emeğini asla boşa çıkarmam. Hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, benim yolumda eziyete uğratılanların, savaşanların ve öldürülenlerin, işte onların günahlarını elbette sileceğim. Ant olsun ki Allah katından bir mükâfat olarak onları altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Şüphe yok ki nimetin güzeli Allah'ın katındadır.'" (Al-i İmran suresi, 195. ayet.)

Bu ayetten çıkarılması gereken mesajları listeleyiniz.

ve katılmayan her mümini cennetle mükâfatlandıracağını ancak cihat eden kimselerin Allah (cc) katında daha kıymetli olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla tüm müminleri derecelerini yükseltmek ve sevaplarını artırmak için cihada katılmaya teşvik etmiştir.[44] Bakara suresinin 190. ayetinde de savaş hukukundan bahsederek Müslümanların gereksiz kan dökme ya da çevreye zarar verme gibi aşırılıklardan kaçınmasını istemiştir.[45]

Kur'an-ı Kerim'de sadece Allah (cc) yolunda öldürülenler şehit olarak tanımlansa da bazı hadislerde şehitliğin farklı türleri olduğu bildirilmiştir. Hz. Peygamber'e göre boğulan, yanan, büyük felaketler ve hastalıklar nedeniyle vefat eden müminler de şehit hükmündedir. Allah Resulü bu konuda şöyle buyurmuştur: "Siz sadece Allah yolunda çarpışırken öldürülmeyi mi şehitlik sanıyorsunuz? O zaman sizin şehitleriniz gerçekten azdır. Allah yolunda savaşırken ölmek şehitliktir. İç hastalıklarından ölmek şehitliktir. Yanarak ölmek şehitliktir. Boğularak ölmek şehitliktir. Yıkıntı altında kalarak ölmek şehitliktir. Aklını kaybederek ölmek şehitliktir. Hamile iken ölen kadın da şehittir."[46] İslam âlimleri; Allah (cc) yolunda savaşırken vefat edenleri asli, bu hadiste belirtilen durumlarda vefat edenleri ise hükmi şehit olarak adlandırmıştır.

Müslümanlar, inandıkları değerler uğruna mücadele edip can verdiklerinde şehitlik mertebesine ulaşır ve ebedî olan ahiret yurdunda cennetle ödüllendirilir. Tarih boyunca birçok Müslüman; kendileri için çok kıymetli olan din, vatan, bayrak gibi değerlerini canları pahasına korumuş ve sonraki nesillere emanet etmiştir. Bu değerleri korumaya devam etmek ve gelecek nesillere bırakmak geride kalan tüm Müslümanların vazifesidir.

İSTİŞARE İLE İŞ YAPMA

İslam'da istişarenin önemine dair neler biliyorsunuz?

İstişare, "bir konuda doğru karar verebilmek için güvenilir ve yetkin kişilerle fikir alışverişinde bulunmak" anlamına gelir.[47] Bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde kullanılan bir yöntem olan istişareye İslam'da büyük bir önem verilmiştir. İstişare yapılırken görüşlerine başvurulan kişinin kendi kanaatlerini açık ve dürüst bir şekilde ifade etmesi gerekir. Ancak istişare sonucunda alınan kararların sorumluluğu danışan kişiye aittir.

44 bk. İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyân, C 4, s. 202.
45 bk. Kurtubi, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân, C 3, s. 9-11.
46 Nesai, Cihad, 48.
47 "İstişare", Temel İslam Ansiklopedisi, C 4, s. 474.

Grafik Bilgi 4.2: İstişare adabı

İnsanoğlu; pek çok güzel hasletin yanı sıra acelecilik, bencillik, kararsızlık gibi olumsuz özelliklere de sahiptir. Fıtratında var olan güzel ahlaka yeniden dönmesi gereken kişi, kendi eksiklerinin ve zaaflarının farkında olarak kusurlarından kurtulmak için çaba göstermelidir. Ehil insanlara danışarak onlarla görüş alışverişinde bulunulması, işlenen hata ve kusurların telafi edilmesine büyük fayda sağlar.

Genetik ve çevresel faktörler nedeniyle birbirinden farklı özellikler taşıyan insanlar, kendilerinde eksik gördükleri bir özelliği başka birinin bilgisi ve katkısıyla tamamlayabilir. Bu nedenle her insan, maddi ve manevi olarak her konuda danışabileceği ve fikir alışverişinde bulunabileceği insanlara ihtiyaç duyar. Yüce Allah, Yusuf suresinin 76. ayetinde şöyle buyurmuştur: **"... Her bilenin üstünde daha çok bilen biri vardır."** Ayrıca Nahl suresinin 43. ayetinde **"... Eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorun."** buyurularak dinî meseleler başta olmak üzere herhangi bir konuda yeterince bilgi sahibi olmayan kimselerin o konuyu bilen kişilere danışması ve onlarla istişare etmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca bir konu hakkında eksik ya da yetersiz bilgiye sahip kişilerin o konu hakkında görüş bildirmesi de yanlış bulunmuştur.[48]

LİSTELEYİNİZ

- "Biriniz din kardeşine danıştığı zaman danışılan kimse ona hak ve doğru bildiğini söylesin." (İbni Mace, Edeb, 37.)
- "Bir toplum istişare ettiği müddetçe yanlışa düşmez." (Zemahşeri, Keşşâf, C 3, s. 332.)
- "Her kim kardeşine bile bile yanlış bir tavsiyede bulunursa ona ihanet etmiş olur." (Ebu Davud, İlim, 8.)

Bu hadislerden çıkarılması gereken mesajları listeleyiniz.

BİLGİ NOTU

Hz. Peygamber Dönemi'nde istişare konusuna büyük önem verilmiştir. Sahabe; vahiyle ilgili tereddüt ettiği hususlarda Hz. Peygamber'e danışmış, o da vahyin içeriği ve kapsamı konusunda onlara açıklamalar yapmıştır. Vahiyle ilgili olmayan konularda ise Hz. Peygamber sahabeyle sürekli istişare içinde olmuş, dünyevi işlerle ilgili karar verirken onların görüşlerini de dikkate almıştır.

(bk. Zemahşeri, Keşşâf, C 1, s. 1112.)

48 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu, C 3, s. 400.

Görsel 4.6: Bir sorunu çözmek için başkalarından görüş almak, o sorunun çözülmesini kolaylaştırır.

İstişare etmek; hem bireysel hem de toplumsal sorunların çözümünü kolaylaştırır. Ehil kişilerle ve doğru yöntemlerle yapılan istişare, farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına ve daha isabetli kararlar alınmasına yardımcı olur. İstişare sürecinde danışan ve danışılan kişiler arasında kurulan güven ilişkisi de toplumsal dayanışma ve yardımlaşma bilincinin gelişmesine yardımcı olur.

Yüce Allah, Al-i İmran suresinin 159. ayetinde şöyle buyurmuştur: "Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış. Karar verince de Allah'a güven. Doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever." Bu ayete göre Hz. Peygamber de dâhil olmak üzere lider konumunda bulunan herkes, etrafındaki ehil kişilerle istişare ederek karar almalıdır. Ayette geçen merhamet etmek, affetmek, yumuşak davranmak gibi ilkelerle de istişare sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlar vurgulanmıştır. Hz. Peygamber birçok olayda sahabeyle istişare etmiş ve etrafındaki kişileri istişareye teşvik etmiştir. Örneğin Uhud Savaşı'nda müşriklerle şehir savaşı yapmak isteyen Hz. Peygamber, sahabenin büyük kısmı buna karşı çıkınca fikir değiştirmiş ve Medine dışında savaşmaya karar vermiştir.[49] Ayette geçen merhamet etmek, affetmek, yumuşak davranmak gibi ilkelerle de istişare sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlar vurgulanmıştır.[50]

SIRA SİZDE

İstişare | Öneri | Tartışma | Fikir

Verilen kelimeleri kullanarak danışarak iş yapma ile ilgili bir metin yazınız.

Sahabe, Hz. Peygamber'in yanında kendi fikirlerini rahatça ifade etmiştir. Allah Resulü bir karar vereceği zaman sahabeyi dikkatle dinlemiş, onların görüşlerini aldıktan sonra kendi kararını açıklamıştır. Hatta pek çok konuda kendi fikirleri yerine sahabenin görüşlerini hayata geçirmiştir. Hz. Peygamber'in sahabenin düşüncelerini dikkate alması, onlara duyduğu güvenin göstergesidir. Onun bu tavrı, sahabenin sorumluluk almasına ve öz güvenlerinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

BİLGİ NOTU

"Bedir Savaşı'nda Hz. Peygamber, İslam ordusuna Medine'ye yakın bir yerde konaklama emri verdi. Bunun üzerine sahabeden Hubab bin Münzir, Hz. Peygamber'e 'Ey Allah'ın Resulü! Burada konaklamak Allah'ın emri midir yoksa kendi görüşünüz mü?' diye sordu. Hz. Peygamber de bu kararın vahiyden kaynaklanmadığını, kendi görüşü olduğunu söyledi. Bunun üzerine Hubab, 'Ey Allah'ın Resulü! Burası konaklamak için uygun bir yer değildir, Kureyş'e yakın bir yerde konaklayalım.' dedi. Hz. Muhammed (sav) de Hubab'ın önerisini kabul etti."

(İbni Hişam, Sîret, C 2, s. 355.)

49 bk. İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 170.
50 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu, C 1, s. 742.

Müminler, hayatın her alanında istişare ile hareket etmelidir. Şûra suresinin 38. ayetinde geçen "... (Onların) işleri de aralarındaki danışma ile yürür..." ifadesiyle Müslümanların bireysel ve toplumsal konularda istişare ederek karar vermesi gerektiğine işaret edilmiştir. Kur'an'da müminlerin iman etme, namaz kılma, günahlardan kaçınma gibi vasıfları belirtildikten sonra onların işlerini istişareyle yürüttüklerinden bahsedilmesi, İslam'ın bu konuya verdiği önemi göstermektedir.[51]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabe, Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette çözüm bulamadıkları meseleleri kendi aralarında istişare ederek sonuca ulaştırmıştır. Bu yaklaşım günümüz Müslümanları için de örnek olmalı, özellikle toplumsal sorunların çözümünde ortak kararlar alabilmek için istişare uygulaması canlı tutulmalıdır.

ARA DEĞERLENDİRME-3

1. İstişare etmek, insanlar arası ilişkileri nasıl etkiler?

2. "Danışan dağı aşmış, danışmayan düz yolda şaşmış." atasözünü yorumlayınız.

KUL HAKKI YEMEME

Bir toplumda kul hakkı gözetilmediğinde ne gibi olumsuzluklar ortaya çıkabilir?

Hak kelimesi, sözlükte "gerçek, adaletli davranma, adaletin gerektirdiği şey, dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, verilmiş emekten doğan manevi yetki" şeklinde tanımlanmıştır. Dinî literatürde ise "kişinin Allah'a (cc), kendine, çevresine ve topluma karşı duyması gereken sorumluluk; üstlendiği yetki ve görev" anlamında, batıl kelimesinin zıddı olarak kullanılmıştır.[52]

KAVRAM DAĞARCIĞI

Batıl

Gerçeğe uymayan inanç, hüküm ve düşünceleri ifade eden bir kavramdır. Bu kavram, Kur'an'da "yalan, boşa çıkan amel, faydasız iş, Allah'tan (cc) başka tapınılan varlık, gerçek bilgiye dayanmayan delil" gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.

(bk. Fahrettin Olguner, "Bâtıl", DİA, C 5, s. 147.)

51 bk. Şûra suresi, 36-38. ayetler.
52 Mustafa Çağrıcı, "Hak", DİA, C 15, s. 137.

Görsel 4.7: Kur'an'a göre toplumsal düzen, hak ve adalet ilkelerinin hayata geçirilmesiyle tesis edilebilir.

LİSTELEYİNİZ

Hz. Peygamber, başkalarının haklarını ihlal eden kimseleri müflis olarak nitelendirmiş ve onların hesap günündeki durumunu şöyle açıklamıştır: "Bu kişi ahirette namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerini yerine getirmiş biri olarak Allah'ın huzuruna çıkar. Ancak bununla beraber öyle günahlar işlemiştir ki kimine sövüp saymış, kiminin kanını akıtmış, kiminin malını yemiş, kimine iftira etmiştir. Bu durum karşısında onun ibadetlerden elde ettiği sevapların bir kısmı alınır ve hak sahiplerine dağıtılır. Eğer yaptığı ibadet ve iyilikler bu hakları ödemeye yetmezse o zaman da hak sahiplerinin günahlarından alınır ve hak yiyenin günahlarına eklenir. Böylece hak yiyenin sevapları elinden gider ve günahları artar. Sonunda bu kişi müflis durumuna düşer..." (Müslim, Birr, 59.)

Bu hadisten çıkarılması gereken mesajları listeleyiniz.

İslam'a göre insanların sahip olduğu hak ve sorumluluklar, Allah (cc) hakkı ve kul hakkı şeklinde ikiye ayrılır. Allah (cc) hakkı, O'nun varlığına ve birliğine iman edip emir ve yasaklarına uymakla yerine getirilir. Kul hakkı ise insanların can ve mal emniyeti, fikir ve inanç hürriyeti gibi kişisel haklarını kapsar.[53] Allah Teala, kişinin ibadet amacıyla bile olsa başkalarının haklarını ihlal etmesine rıza göstermez.[54] Allah Resulü de Abdullah bin Amr'ın her gün oruç tutup her gece saatler boyu ibadet etmesi üzerine **"Rabb'inin senin üzerinde hakkı var. Nefsinin senin üzerinde hakkı var. Ailenin senin üzerinde hakkı var. Şu hâlde bütün hak sahiplerine haklarını ver."**[55] buyurarak insanın hem kendi bedeni üzerindeki haklarını gözetmesi hem de ailesine vakit ayırması gerektiğini vurgulamıştır.

Yüce Allah, Nisa suresinin 29. ayetinde şöyle buyurmuştur: **"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak karşılıklı rızanıza dayanan ticaret böyle değildir. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir."** Bu ayette yapılan bir ticaretin helal olabilmesi için hem alan hem de satan kişinin alışverişin sonuçlarından razı olması gerektiği belirtilmektedir. İslam'a göre bir malı üzerine kâr payı koyarak satmak helaldir ancak ayette de belirtildiği gibi bu ticaret esnasında iki taraf da kul hakkına riayet etmeli ve karşı tarafın bu alışverişten razı olduğundan emin olmalıdır. Bununla birlikte sadaka, miras gibi meşru mal elde etme yolları da Müslümanlar için helal kılınmıştır. Ancak insanların hırsızlık, rüşvet, faizcilik, dolandırıcılık gibi kötü yollarla mallarının gasbedilmesi ve haksızlığa uğratılması kesin bir dille yasaklanmıştır. [56]

Yüce Allah, yarattığı tüm varlıkların haklarını gözetmekte, insanlardan da hak sahiplerine haklarını teslim etmelerini istemektedir. İslam'da hak ihlaline neden olabilecek her türlü davranış yasaklanmıştır. Bu hakların en önemlisi kul hakkıdır. Allah Teala, Nisa suresinin 2. ayetinde şöyle buyurmuştur: **"Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Zira bu büyük bir günahtır."** Bu ayette yetimlerin mallarının korunması ve vakti geldiğinde kendilerine verilmesi emredilmektedir. **"Temizi pis olanla değişmeyin."** ifadesi, Müslümanların kendi gayretleriyle elde ettiği temiz kazançları kendilerine haram

53 Mustafa Çağrıcı, "Kul hakkı", DİA, C 26, s. 350.
54 Mehmet Emin Özafşar vd., Hadislerle İslam, C 4, s. 423.
55 bk. Buhari, Savm, 51.
56 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu, C 2, s. 50.

olan yetim malıyla değişmemesi gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla Müslümanlar; başkalarının malına tamah etmemeli, özellikle yetim ve düşkünlerin hakkını gözetmelidir.

İslam'da sadece haram yollardan gelir elde etmek değil, bu geliri kötü yollarda harcamak da yasaklanmıştır. Bu konuda Bakara suresinin 188. ayetinde şöyle buyrulmuştur: **"Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere rüşvet olarak vermeyin."** Bu ayette usulsüz mal elde etme yollarından rüşvete değinilmiş, Müslümanların maddi ya da manevi menfaat sağlamak amacıyla yetkili kişilere mal veya para vermesi yasaklanmıştır.[57]

SORU-YORUM

Ebu Hanife bir gün, verdiği borcu geri istemek üzere Mecusi bir tanıdığının evine gider. Tam kapıyı çalacağı sırada ayakkabısına bir pislik bulaştığını fark eder. Pisliği atmak için ayakkabısını silkelediğinde düşen pislik evin duvarına sıçrar. Ebu Hanife ne yapacağını şaşırır ve kendi kendine "Ne yapsam acaba? Bu pisliği duvarın üzerinde bıraksam Mecusi'nin duvarı pis kalacak. Kazısam pislikle birlikte duvarın toprağını da kazımış olacağım. İki davranış da doğru değil." diye düşünür. Bu endişelerle Mecusi'nin kapısını çalar. Mecusi kapıyı açıp da Ebu Hanife'yi karşısında görünce ondan aldığı borcu hâlâ geri ödeyemediği için özür dilemeye başlar. Ebu Hanife onu susturur ve büyük bir mahcubiyetle az önceki olayı anlatarak "Asıl özür dilemesi gereken benim. Lütfen söyle, bu duvarı nasıl temizleyebilirim?" diye sorar. Mecusi de Ebu Hanife'nin bu samimi davranışından etkilenerek Müslüman olur.

(bk. İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyân, C 2, s. 221.)

Bu metinde anlatılan olayı kul hakkı bağlamında yorumlayınız.

Kur'an-ı Kerim'de insan hak ve özgürlüklerine saygı duyulması ve kul hakkına riayet edilmesi emredilmiştir.[58] İnsanlara karşı küçümseyici tavırlar takınmak, başkalarına iftira atmak, yalan söylemek, dedikodu yapmak gibi fiiller kul hakkı kapsamına giren davranışlardır. Bu ve benzeri davranışlar hem kişiyi bu dünyada zor duruma düşürür hem de onun ahiret hayatını etkiler. Bir toplumu oluşturan tüm fertlerin barış içinde yaşaması için o toplumdaki herkesin kul hakkına riayet etmesi gerekir. Aksi takdirde hem insanlar arası ilişkiler bozulur hem de tüm topluma güvensizlik ve huzursuzluk hâkim olur.

Görsel 4.8: Başka insanların özel hayatlarını araştırmak kul hakkı ihlalidir.

Müslümanların hem Allah'a (cc) karşı sorumluluklarını yerine getirmesi hem de insanlarla iyi ilişkiler kurması gerekir. Allah'ın (cc) emirlerine uyma ya da kul hakkına riayet etme konusunda ihmalkâr davranan bir Müslüman, yaptığı ve yapmadığı tüm fiillerinden dolayı ahirette hesaba çekileceğini unutmamalıdır. Allah Resulü bilerek ya da bilmeyerek başkasına zarar veren, onun hakkını gasbeden kişilerin ahirette çok pişman olacağını dile getirmiş ve Müslümanların zarar verdikleri kişilerle dünyada helalleşmesi gerektiğini belirtmiştir.[59]

57 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu, C 1, s. 289.
58 bk. Bakara suresi, 188. ayet.
59 bk. Buhari, Rikak, 48.

ARA DEĞERLENDİRME-4

1. "Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona hainlik yapmaz, ona yalan söylemez, onu yüzüstü bırakmaz. Müslümanın Müslümana ırzı, malı ve kanı haramdır. Müslümanın Müslüman kardeşini küçük görmesi ona kötülük olarak yeter." (Tirmizi, Birr ve Sıla, 18.)

Bu hadisteki kul hakkıyla ilgili ifadeler insanlar arasındaki ilişkileri nasıl etkiler? Açıklayınız.

2. Başkalarının haklarını ihlal eden kişiler, bu durumu telafi etmek için neler yapmalıdır?

KUR'AN-I KERİM'DE İKTİSADİ İLKELER

Müsriflik ya da cimriliğin toplumsal sonuçları neler olabilir?

Müslümanlar gerek inançlarında gerekse tutum ve davranışlarında her türlü aşırılıktan uzak olmakla yükümlü kılınmıştır. İslam, hayatın bütün yönleriyle ilgilenen ve toplumsal düzenin korunması için çeşitli kurallar koyan bir dindir. Toplum hayatında iktisadın da yeri ve önemi büyüktür. Bu nedenle Yüce Allah sosyal ve iktisadi yapının sürdürülebilirliği için ticaretle ilgili bazı kurallar belirlemiştir. Kur'an'da alışveriş, tüketim, yardım etme, borç alıp verme gibi pek çok alana dair ilkeler bulunmaktadır.

İktisat, "orta yolu tutma, aşırılıklardan uzak olma, her türlü harcamada israf ve cimrilikten uzak durma" anlamlarına gelir.[60] İnsan, imanla ilgili hususlardan günlük alışkanlıklarına kadar her konuda dengeli olmak zorundadır. Allah Resulü, müminleri gereksiz harcama yapmamaları konusunda uyarmış ve şöyle buyurmuştur: **"İsraf veya kibir karışmadıkça yiyiniz, içiniz, sadaka veriniz ve giyininiz."**[61] Bu sebeple Müslümanlar; ellerinde bulunan her şeyin asıl sahibinin Allah (cc) olduğunu ve kendilerine verilen tüm nimetleri O'nun emaneti olarak görmeleri gerektiğini bilmelidir. Bu emanetleri kullanırken özenli davranmak ve israftan kaçınmak, her Müslümanın Allah'a (cc) karşı borcudur.

SORU-YORUM

"Çardaklı ve çardaksız bağları, değişik ürünleriyle hurmaları, ekinleri, birbirine benzeyen ve benzemeyen biçimlerde zeytin ve narları meydana getiren O'dur. Her biri ürün verdiğinde ürününden yiyin, hasat günü de hakkını verin. Ancak sakın israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez."

(Enam suresi, 141. ayet.)

Verilen ayeti iktisat kelimesinin anlamlarını göz önünde bulundurarak yorumlayınız.

60 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 164.
61 İbni Mace, Libas, 23.

"Yasak, yasaklanan" anlamlarına gelen **haram** kelimesi**,** Kur'an ve hadislerde "sorumluluk çağına gelenler için Allah'ın (cc) yasakladığı her türlü söz ve davranış" anlamında kullanılır. İslam'a göre yapılması ve söylenmesi bir ayet ya da mütevatir hadis aracılığıyla yasaklanan her şey haramdır. **Helal** ise haram kelimesinin zıddıdır ve "dinî açıdan kullanılmasında, yapılmasında, söylenmesinde, yenilip içilmesinde herhangi bir mahzur bulunmayan" demektir.[62]

Bakara suresinin 168. ayetinde şöyle buyurulmuştur: "Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helal ve temiz olanlarından yiyin..." Bu ayet, bazı yiyecek ve giysileri kendilerine haram kılan kimseler hakkında nazil olmuştur. Bir eylemin helal ya da haramlığını belirleme yetkisi sadece Allah'a (cc) aittir. Dolayısıyla dinen helal kılınan bir eylemi daha dindar olma iddiasıyla veya bilgisizlik sebebiyle haram kılmak, haram olan bir eylemi de menfaat sebebiyle helal saymak İslam'da yasaklanmıştır. Yüce Allah; Bakara suresinin 168. ayetinde tüm insanlara temiz ve helal rızık yemelerini emrederken 172. ayetinde sadece Müslümanlara seslenmiş, yarattığı rızıklardan helal çerçevesinde yararlanmalarını ve kendisine şükretmeleri istemiştir.

Görsel 4.9: Helal yollardan kazanmak ve helal yiyecekler almak gerekir.

Allah'ın (cc) helal kıldığı yiyecekler, insan tabiatına en uygun besinlerdir. Yüce Allah, Maide suresinin 87. ayetinde şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi ve güzel şeyleri haram saymayın, sınırı da aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez." Bu ayete göre bir eylemin helal olması için onun hakkında kısıtlayıcı bir hüküm bulunmaması yeterlidir, ayrı bir açıklamaya gerek yoktur. İnsanlar, helal dairesi içindeki her türlü nimetten faydalanmalı, kendilerini harama sevk edebilecek heves ve arzulara meyletmemelidir.[63]

SIRA SİZDE

Kur'an-ı Kerim'de haram olduğu bildirilen yiyeceklerin neler olduğunu ve bu yiyeceklerin haram kılınma sebeplerini araştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam'a göre Müslümanların helal yollardan kazanç elde etmesi ve ticaretini yaptığı ürünlerin helal olduğundan emin olması gerekir. Haram yollardan kazanç sağlamak, duaların kabulünde bile etkilidir. Allah Resulü bir gün, "Ey insanlar! Allah Teala temizdir ve ancak temiz olanı kabul eder. O, peygamberlerine emrettiği şeyleri müminlere de emretti." buyurduktan sonra şu ayetleri okumuştur: "Ey peygamberler! Temiz olan şeylerden yiyin, güzel işler yapın. Ben sizin yaptıklarınızı hakkıyla bilmekteyim.", "Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin..."[64] Sonra Resulullah uzun yolculuklar yapan, üstü başı tozlanan, saçı başı dağınık, ellerini göğe uzatarak "Ya Rab! Ya Rab!" diye yalvarıp yakaran bir adamdan söz ederek "Ama onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdı. Haram ile beslenirdi. Peki, böyle birinin duası nasıl kabul edilsin?"[65] buyurmuştur.

62 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 121-122, 131.
63 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu, C 1, s. 253.
64 Müminun suresi, 51. ayet; Bakara suresi, 172. ayet.
65 Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 2.

Huzurlu bir toplumda yaşayabilmek için o toplumda yaşayan herkesin birbirine güven duyması gerekir. Ticari aldatmacalar, bireysel ve toplumsal huzurun bozulmasına neden olur. Allah Resulü, Kur'an'da bildirilen hükümler doğrultusunda ticarette ve alışveriş yaparken dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili bazı düzenlemeler yapmış, Müslümanların bunlara uymasını istemiştir. Ticari malın kusurunun gizlenmesi ya da satılan malın eksik tartılması gibi hususlarda koyduğu kurallar bu kapsamdadır. Yüce Allah da hileli satış yapan tüccarlar hakkında şöyle buyurmuştur: **"Eksik ölçüp tartanların vay hâline! Onlar, insanlardan ölçerek bir şey aldıklarında tam ölçerler. Kendileri başkalarına vermek için ölçüp tarttıklarında ise haksızlık edip malı eksiltirler."** [66]

BİR HADİS

"Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkları sürece serbesttir. Eğer dürüst davranırlar ve malın kusurunu açıkça söylerlerse kazançları bereketlenir. Ancak kusuru gizler ve yalan söylerlerse yaptıkları alışverişin bereketi gider."

(Ebu Davud, Büyu', 51.)

İslam, insanın tüm hayatını düzenler ve ona ahlaki bir bakış açısı kazandırır. Günümüzde özellikle enerji ve gıda tüketiminin hızla artması nedeniyle küresel boyutta büyük bir israf söz konusudur. Hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Hz. Peygamber'in hadislerinde israf konusuna dikkat çekilmiş ve insanların, ihtiyaçları kadar tüketmesi emredilmiştir. Ayrıca insanlar, helal kazanç için çalışmaya ve üretmeye teşvik edilmiştir.

SIRA SİZDE

Ahilik teşkilatı ile ilgili araştırma yaparak bu teşkilat mensuplarının ticari faaliyetlerde benimsediği ilkeler hakkında bir sunum hazırlayınız. Hazırladığınız sunumu arkadaşlarınızla paylaşınız.

Tarih boyunca bütün peygamberler, insanları Allah'a (cc) iman etmeye davet ederken içinde yaşadıkları toplumların sosyoekonomik ilişkileriyle ilgili de düzenlemeler yapmıştır.[67] Örneğin Hz. Şuayb'la ilgili olarak Araf suresinin 85. ayetinde şöyle buyrulmuştur: **"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Size Rabb'inizden açık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü tam yapın, insanların mallarının değerini düşürmeyin, düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.'"** Bu ayette geçen **"Ölçüyü tam yapın."** ifadesi, alıcı haklarının; **"İnsanların mallarının değerini düşürmeyin."** ifadesi ise satıcı haklarının gözetilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bir başka deyişle ticaret esnasında iki tarafın da karşılıklı olarak birbirlerinin haklarını koruması gerektiği vurgulanmıştır.

İnsanların hem dünyada hem ahirette mutlu olmaları için Kur'an ve sünnette çeşitli ilke ve kurallar konulmuştur. İslam'ın getirdiği ahlaki ve iktisadi kurallar hem insanların hem de toplumların huzurunu sağlamaya yöneliktir. Ahlaki ve iktisadi hayatın güzelleşmesi Allah'ın (cc) emirleri doğrultusunda yaşam sürmekten geçer.

66 Mutaffifin suresi, 1-3. ayetler.
67 bk. Matüridi, Te'vîlâtü'l-Kur'ân, C 5, s. 445.

ARA DEĞERLENDİRME-5

1. "2023 Dünya Gıda Güvenliği ve Beslenme Durumu Raporu 2021'de 3,1 milyondan fazla insanın sağlıklı bir beslenme sürdüremediğine; 2022'de ise 783 milyon insanın açlıkla karşı karşıya olduğuna vurgu yapmıştır. Açlık ve gıda güvenliği sorunu devam ederken gıda israfı, dünyanın yaklaşık %13'ünde tedarik zinciri esnasında; %17'sinde ise evlerde ve gıda işletmelerinde yapılmaktadır." (https://tuketici.ticaret.gov.tr/haberler/uluslararasi-gida-israfi-farkindalik-gunu-tum-dunyada-29-eylul-2023-gunu-4-kez-kutlandi ET: 01.01.2024, ES: 13.00)

Bu araştırma sonucunu helal ve haram kavramları bağlamında yorumlayınız.

2. Ekmek israfının önlenmesi için neler yapılmalıdır? Açıklayınız.

AYETLERDEN MESAJLAR: KASAS SURESİ, 76-84. AYETLER

Kibirli insanlar hangi özellikleri taşımaktadır?

Kur'an'a göre insan; günahsız ve temiz bir fıtratla, insan olmanın gerektirdiği bütün imkân ve özelliklere sahip bir şekilde yaratılmıştır. Ancak bu temiz fıtratı koruyamayan bazı insanlar, dünya hayatındaki tüm nimetlere sahip olma arzusuyla Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına karşı çıkmıştır. Kur'an'da anlatılan bu husus, yine Kur'an'da Karun kıssasıyla çeşitli yönlerden ele alınmıştır. Kıssada adı geçen Karun; servet düşkünü, kibirli, zalim ve Allah'a (cc) isyan edip küfre yönelen bir kişidir.[68]

Görsel 4.10: İnsan, servetini Allah (cc) yolunda harcamalıdır.

Kasas suresinin 76. ayetinde Karun'la ilgili şöyle buyurulmuştur: "Karun, Musa'nın kavmindendi. O, gücüne dayanarak onlara haksızlık etmekteydi. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki sadece anahtarlarını güçlü bir ekip bile zor taşırdı..." Bu ayetten Karun'un Hz. Musa'ya iman edenlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak zamanla zenginleşen Karun, bir süre sonra Firavun ve Haman gibi davranmaya başlamış ve Hz. Musa'nın davetini etkisiz kılmaya çalışmıştır.[69] Ayette geçen ve ekip şeklinde tercüme edilen "usbe" kelimesi, söz konusu servetin büyüklüğünü tasvir etmek için kullanılmıştır.[70] Karun, serveti arttıkça daha fazla kibre kapılmış ve ilahlık iddiasında bulunarak Allah'a (cc) isyan etmiştir.

68 Ömer Faruk Harman, "Kârûn", DİA, C 24, s. 519.
69 bk. Ankebut suresi, 39. ayet.
70 Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu, C 4, s. 245.

ŞİİR DİLİYLE

(...)

Sığmaz Kârun malı onun yaban yazı,
Âlem içre meşhurdur onun sözü,
Dünyâ malını yığıp alsa doymaz gözü,
Bir avuç toprak ile doymadı mı?
Er o olur ölmeden önce malını verse,
Kârundur işte şu kişi gâfil dursa,
Yalnızca şumluğundan işte şu Îsa,
Dördüncü gökte yalnız kalmadı mı?
(...)

(Hoca Ahmed Yesevi, Divân-ı Hikmet, s. 304.)

şumluk: talihsizlik

Kur'an'a göre Karun'un gösteriş yapmasından, büyüklük taslamasından ve malıyla övünmesinden bunalan halk, ona şu tavsiyelerde bulunmuştur: **"... Sakın şımarma. Bil ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiğinden ahiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma. Şüphesiz ki Allah bozguncuları sevmez."**[71] Bu ayette mal biriktirme hırsına kapılarak servetin asıl sahibi olan Allah Teala'yı unutan inkârcılara seslenilmektedir. İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için dünya malına ihtiyaç duyar. Ancak ihtiyacından fazla para kazanma ve mal biriktirme hırsı insanı haddini aşmaya götürür. Karun'un halkı da böyle davranan kimseleri şımarık ve bozguncu olarak nitelendirmiş; Karun'u, kendisine verilen nimetleri başkalarıyla paylaşması konusunda uyarmıştır.

Tüm uyarılara rağmen inkârında ısrar eden Karun, Allah'a (cc) karşı nankörlüğünü artırmış ve Kasas suresinin 78. ayetine göre halkına şöyle cevap vermiştir: **"Karun, 'Bu serveti sahip olduğum bilgi sayesinde elde ettim.' diye karşılık verdi..."** Bu sözler, onun büyük bir kibre kapıldığının ve Allah'ın (cc) inayetini inkâr ettiğinin delilidir. Bazı İslam âlimleri, ayette geçen "bilgi"nin Tevrat bilgisi, ticaret bilgisi ya da simya bilgisi olduğunu belirtmiştir.[72] Tevrat'ı bilen ve defalarca okuyan Karun, geçmişte kendisinden çok daha zengin bazı kimselerin nankörlüklerinden dolayı helak edildiğinden haberdardır. Ancak bu bilgiye sahip olmak, onun da aynı hataları yapmasına engel olamamıştır. Bu husus, ayetin devamında şöyle anlatılmıştır: **"... Bilmiyor muydu ki Allah ondan önceki kuşaklardan, ondan daha güçlü ve daha çok servet biriktirmiş kimseleri helak etmişti. Ama suçluluğu kesinleşmiş olanlara artık günahları sorulmaz!"**

SIRA SİZDE

Kur'an meallerinden mal biriktirme ile ilgili üç ayet araştırınız. Bulduğunuz ayetlerle ilgili çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kasas suresinin 79-80. ayetlerine göre insanlar, Karun'un serveti karşısında ikiye ayrılmıştır: **"Karun, gösterişli bir şekilde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar, 'Keşke Karun'a verilenin bir benzeri bize de verilseydi! Doğrusu o çok şanslı!' dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle dediler: 'Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlar için Allah'ın mükâfatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.'"** Bu ayetler, insanların dünya malına verdiği farklı tepkileri göstermektedir. İnsanların bir kısmı Karun'un sahip olduğu servete imrenmiş ve onun yerinde olmayı istemiştir. Dünya hayatının geçici olduğunu bilen ilim sahipleri ise asıl zenginliğin ahiret yurdunda olduğu konusunda onları ikaz etmiştir. Çünkü Allah (cc), salih amel işleyip sabreden müminlere ahirette büyük mükâfatlar vereceğini müjdelemektedir.

71 Kasas suresi, 76-77. ayetler.
72 bk. Kurtubi, el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân, C 16, s. 321.

Kıssanın devamında Karun'un akıbeti ve onun yerinde olmak isteyenlerin pişmanlığı şöyle anlatılmıştır: **"Sonunda biz onu ve evini barkını yerin dibine geçirdik. Artık Allah'a karşı ona yardım edecek adamları olmadığı gibi kendi kendini kurtarabilecek durumda da değildi. Daha dün Karun'un yerinde olmak isteyenler bu defa, 'Yazıklar olsun bize! Demek ki Allah, rızkı kullarından dilediğine bol bol, dilediğine de ölçülü veriyormuş. Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı bizi de mutlaka yerin dibine geçirmişti. Vah ki vah! Demek inkârcılar iflah olmazmış!' der oldular."**[73] Bu ayetler, dünya hayatına düşkün olmanın sonucunu göstermesi bakımından ibret vericidir. Servetiyle övünen ve kibri nedeniyle Allah'ın (cc) lütfunu inkâr eden Karun, bir anda tüm varlığını kaybetmiş ve zelil duruma düşmüştür. Ona imrenen kimseler de hata ettiklerini ve Allah'ın (cc) verdiği rızka razı olmaları gerektiğini anlayarak düşüncelerinden dolayı çok pişman olmuştur.

"Karun Kıssası" ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

BİR HADİS

"Âdemoğlunun bir vadi dolusu altını olsa iki vadi olmasını ister. Onun ağzını ancak toprak doldurur."

(Buhari, Rikak, 10.)

Yüce Allah, insanlardan temiz ve helal nimetlerden faydalanmalarını ve dünya malı konusunda ölçülü davranmalarını istemiştir. O'na inananlar, dünya hayatının geçici olduğunu bilir ve kendilerini harama götüren her türlü düşünce ve davranıştan uzak durur. Müslümanlar için asıl nimetler ahiret yurdundadır. Orada gözle görülmeyen, kulakla işitilmeyen ve akla gelmeyen nice nimetler vardır.[74] Bu nimetler, yeryüzünde fesat çıkarmayıp Allah'a (cc) teslim olan kullar için hazırlanmıştır. Kasas suresinin 83. ayetinde bu hususla ilgili şöyle buyurulmuştur: **"İşte ahiret yurdu! Onu yeryüzünde haksız üstünlük kurmak ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenler için hazırlamış bulunuyoruz. İyi son, Allah'a karşı gelmekten sakınanların olacaktır."**

LİSTELEYİNİZ

Bir Kur'an mealinden Kasas suresinin 76-84. ayetlerini okuyunuz ve bu ayetlerden çıkarılması gereken mesajları listeleyiniz.

Allah Teala, Karun kıssasını anlattıktan sonra aynı surenin 84. ayetinde **"Kim bir iyilikle gelirse ona bundan daha hayırlı karşılık vardır. Kim de bir kötülükle gelirse o kötülükleri işleyenler yalnızca yaptıklarının karşılığını görürler."** buyurarak bu dünyada yapılan her davranışın ahirette karşılık bulacağını haber vermiştir. İnsanlar, bir iyilik yapmayı düşünüp bunu gerçekleştirdiklerinde misliyle mükâfatlandırılacak, bir kötülük yaptıklarında ise sadece yaptıkları kötülüğün cezasını çekeceklerdir. Bu konuda Allah Resulü şöyle buyurmuştur: **"İzzet ve celal sahibi Allah şöyle buyurdu: 'Kulum iyi bir iş yapmaya niyet eder de yapmazsa ona bir iyilik sevabı yazarım. Ama onu yaparsa on kattan yedi yüz kata kadar iyilik sevabı yazarım. Eğer (kulum) bir kötülük yapmaya niyet eder de yapmazsa onu (bir günah olarak) yazmam. Fakat onu yaparsa ona bir kötülük (günahı) yazarım.'"**[75]

73 Kasas suresi, 81-82. ayetler.
74 Hayreddin Karaman, vd., Kur'an Yolu, C 4, s. 248.
75 Müslim, Îman, 204; Buhari, Rikak, 31.

A. Aşağıdaki tabloda boş bırakılan alanları uygun kelime ve ifadelerle doldurunuz.

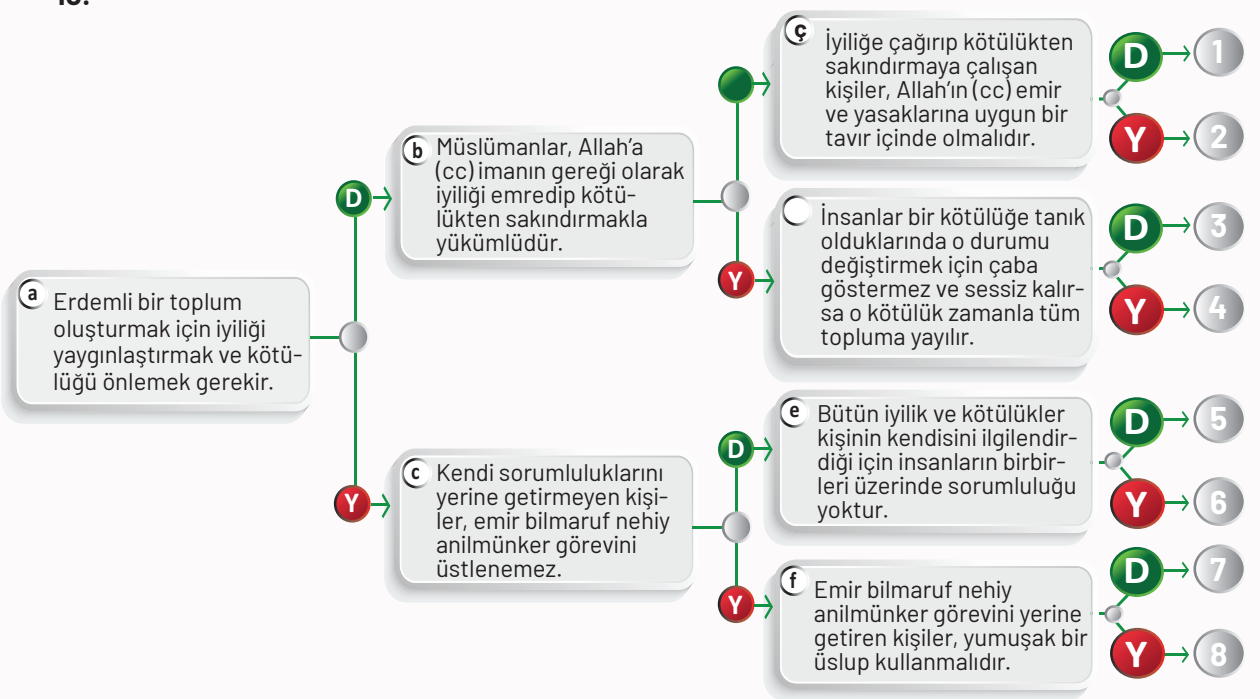
	Kavramlar	Tanımlar
1.	____	İnsanların bir konu hakkında görüş alışverişinde bulunması
2.	iktisat	_____
3.	____	Yapılması Allah (cc) tarafından yasaklanan söz ve davranış
4.	cihat	_____
5.	____	Gerçek ve doğru olmayan inanç, tutum ve davranışların tümü

B. Aşağıdaki tabloda verilen cümlelerden doğru olanları işaretleyiniz.

6. Kul hakkının ihlaliyle ilgili günahlar ancak hak sahiplerinin haklarını helal etmesiyle bağışlanabilir.
7. Müslümanlar, daima doğruları anlatmalı ve insanları yanlış davranışlardan uzaklaştırmaya çalışmalıdır.
8. İnsanların ihtiyaç sahiplerine yardım etmelerine infak denir.
9. Savurganlık, Kur'an'da yapılması tavsiye edilen davranışlar arasındadır.

C. Aşağıda verilen cümlelerin doğruluğu (D) ya da yanlışlığını (Y) belirleyerek yönlendirici okları takip ediniz ve ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

10.

Ç. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında bırakılan boşluklara yazınız.

11. Kur'an-ı Kerim'de iktisatla ilgili ilkelerin yer almasının sebepleri nelerdir?

12-13. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

"Allah Teala'nın çizdiği sınırlara riayet edenler ile etmeyenler, bir gemide yolculuk yapan insanlara benzer. Onlar gemideki yerlerini kura çekerek paylaşmıştır. Bazı yolculara geminin üst katı, bazı yolculara da alt katı düşmüştür. Alt kata yerleşenler, su almak için yukarı çıktıklarında 'Hissemize düşen yerden bir delik açsak da üst kattakileri rahatsız etmesek nasıl olur' derler. Üst kattakiler aşağıdan gelenlerin bu isteklerini yerine getirirlerse gemide bulunan herkes boğulur. Fakat onlara engel olurlarsa hem onlar hem de kendileri kurtulur." (Buhari, Şirket, 6.)

12. Bu hadisin konusu nedir?

13. Hz. Peygamber'in bu meseleyi anlatarak vermek istediği mesajı yorumlayınız.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

14. Öğretmen, bir öğrencisinin sorusunu cevaplarken şu ayeti örnek olarak göstermiştir: "Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakıp incitmeyenler için Rab'lerinin katında özel karşılık vardır. Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir." (Bakara suresi, 262. ayet.)

Buna göre öğrencinin sorduğu soru aşağıdakilerden hangisi olabilir?

A) Ne zaman yardım edilmelidir?

B) Kimlere yardım edilmelidir?

C) Yardım ederken nelere dikkat edilmelidir?

D) Yardım etmek neden önemlidir?

E) Yardım etmenin topluma ne gibi faydaları vardır?

15. Aşağıda Türkiye Diyanet Vakfı'nın genel ağ sayfasında yayımlanmış bir haber bulunmaktadır.

"Savaşlardan zarar gören mazlum ve yetimlere ulaşmak; Filistin'den Arakan'a, Endonezya'dan Yemen'e, Suriye'den Somali'ye dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan zulme sessiz kalmamak, zulüm karşısında ezilen kardeşlerimizin umudu olmak, mahzun gönülleri yalnız bırakmamak ve milletimizin gönülden paylaştığı emanetleri en yakınımızdan başlamak üzere dünyanın dört bir yanındaki ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak için "Yolun İyilik Olsun" yardım kampanyamızı başlattık."
(https://bagis.tdv.org/kriz-bolgeleri/yolun-iyilik-olsun-23, ET: 12.01.2024, ES: 13.00)

Bu haberin aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ilgili olduğu söylenebilir?

A) Ahde vefa B) Cihat C) İktisat D) İnfak E) Şehadet

16. Teneffüs zili çaldığında iki arkadaş tost almak için kantine gitmiştir. İlk çocuk çok aç olduğunu söyleyerek sipariş vermek için bekleyenlerin önüne geçmek istemiş, arkadaşı ise ona sırasını beklemesi gerektiğini hatırlatmıştır.

Buna göre ikinci çocuk hangi ilkeyi yerine getirmiştir?

A) İhlas B) İstişare C) İyiliğe çağırma
D) Kötülükten sakındırma E) Yardımlaşma

17. İnsanların birbirlerine emanet olarak bıraktığı eşyalar, Allah'ın (cc) kullarına verdiği emanetlerle aynı niteliktedir. Müminler, bu emanetlere ve verdikleri sözlere riayet etmekle yükümlüdür.

Bu metin, aşağıdaki ayetlerden hangisiyle ilgili olarak verilmiştir?

A) "Eğer onlar iman edip kendilerini kötülükten korusalardı şüphesiz Allah tarafından verilecek sevap daha hayırlı olacaktı. Keşke bunu bilselerdi!" (Bakara suresi, 103. ayet.)

B) "Anlamsız, yararsız söz ve davranışlardan uzak dururlar." (Müminun suresi, 3. ayet.)

C) "Nihayet o gün nimetlerden elbette sorguya çekileceksiniz." (Tekasür suresi, 8. ayet.)

D) "Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar." (Enam suresi, 160. ayet.)

E) "Yine o müminler emanetlerine ve ahitlerine sadakat gösterirler." (Müminun suresi, 8. ayet.)

18. İnsanlar, genetik ve çevresel faktörler nedeniyle farklı özelliklere sahiptir. Bu farklılıklar insanların hata yapma olasılığını artırabildiği gibi insanlar arası iletişimi de kolaylaştırabilir. Farklı özelliklere sahip insanlar birbirlerinin bilgi ve birikimlerinden yararlanabilir, kendilerinde eksik olan bir özelliği başka birinin desteği ile tamamlayabilir. Her insan, maddi ve manevi olarak her konuda danışabileceği ve fikir alışverişi yapabileceği birine ihtiyaç duyar. Kur'an'da da dinî meseleler başta olmak üzere herhangi bir konuda yeterince bilgi sahibi olmayan kimselerin o konunun uzmanlarına danışması tavsiye edilmiştir.

Bu metinde açıklanan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Birr B) Emin C) İhlas D) İstişare E) Sadaka

19. "Allah Resulü, zaman zaman bazı ihtiyaçlarını temin etmek için Medine pazarına gider ve bu vesileyle pazarda olup bitenlerden haberdar olurdu. Yine bir gün pazarda dolaşırken bir buğday yığını dikkatini çekti. Satıcının yanına gitti ve buğday yığınına elini daldırdı. Ancak buğdayın altı üstten göründüğü gibi olmadığı için Allah Resulü'nün parmakları ıslandı. Bu ıslaklığın sebebini sorduğunda da yağmur nedeniyle böyle olduğu cevabını aldı. Bunun üzerine Allah Resulü, 'Öyleyse insanların görmesi için ıslak olan kısmı üste koyman gerekmez miydi?' buyurdu." (Müslim, Îman, 164.)

Bu hadise göre

I. Satıcılar, mallarındaki kusurları alıcılara söylemelidir.

II. Müminler, Allah'ın (cc) her şeyi gördüğünü daima hatırlamalıdır.

III. İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılamak için çok çalışmalıdır.

IV. Helal yiyecekleri alıp satmak helal kılınmıştır.

ifadelerinden hangileri söylenebilir?

A) Yalnız I B) I ve II C) II ve III D) I, II ve III E) II, III ve IV

20. I. "... İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere rüşvet olarak vermeyin." (Bakara suresi, 188. ayet.)

II. "Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın ve birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Tabii ki bundan tiksinirsiniz. Allah'a itaatsizlik etmekten de sakının..." (Hucurat suresi, 12. ayet.)

Bu ayetlerin ortak konusu aşağıdakilerden hangisidir?

A) Adalet B) Emanet C) İnfak D) Kul hakkı E) Tövbe

21. Bazı insanlar, temiz fıtratlarından uzaklaşarak servet düşkünlüğüne ve her şeye sahip olma arzusuna kapılırlar. Bu durum, Kur'an'da ____ (I) kıssası ile anlatılmıştır. Kıssada adı geçen kişi; zenginliğine güvenen, insanlara haksızlık yapan ve haddi aşarak Allah'ı (cc) inkâr eden biridir. Kur'an'da bu kişinin servetinin çokluğunu anlatmak için ____ (II) kelimesi kullanılmıştır. Kur'an'a göre bu kişi ____ (III) peygamberin ümmetindendir.

Bu paragrafta numaralandırılmış yerlere getirilmesi gereken kavramlar aşağıdakilerden hangisidir?

	I	II	III
A)	Firavun	servet	İsa
B)	Karun	usbe	Musa
C)	Hızır	hazine	İsmail
D)	Lut	mal	İbrahim
E)	Lokman	para	Süleyman

22. ekonomi | kul hakkı | emir bilmaruf | şehit

Verilen kavramlarla aşağıdaki ayet ve hadisler eşleştirildiğinde hangi ayet ya da hadis dışarda kalır?

A) "Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helal ve temiz olanlarından yiyin ve şeytanın peşinden gitmeyin, çünkü o apaçık düşmanınızdır." (Bakara suresi, 168. ayet.)

B) "Müslümanlar arasında aldatma olamaz. Bizi aldatan, bizden değildir." (Darimi, Büyu', 10.)

C) "Rab'lerinin çağrısına uyarlar, namazı özenle kılarlar. İşleri de aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar." (Şûra suresi, 38. ayet.)

D) "Allah yolunda öldürülenler için ölüler demeyin. Hayır! Onlar diridirler fakat siz bilemezsiniz." (Bakara suresi, 154. ayet.)

E) "En değerli cihat, zalim yöneticinin karşısında hakkı dile getirmektir." (Ebu Davud, Melahim, 17.)

Bu karekod üzerinden üniteyle ilgili daha fazla soruya ulaşabilirsiniz.

Bu karekod üzerinden öz değerlendirme formuna ulaşabilirsiniz.

SÖZLÜK

A

adalet: 1. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk. 2. Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması. 3. Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme.

ahval: 1. Durumlar, hâller, vaziyetler. 2. Davranışlar.

asabiyet: Aynı soydan gelen veya başka bir sebeple aralarında yakınlık bulunan kişilerin muhaliflere karşı birlikte hareket etmesini sağlayan dayanışma duygusu.

B

bağlam: Bir düşüncenin kendinden önceki ve sonraki düşünceye uygunluğu; o düşüncelere bağlı olarak beliren anlamı.

basiret: 1. Gerçekleri yanılmadan görebilme yeteneği, uzağı görüş; sağgörü. 2. Kalp gözüyle görme.

C-Ç

cahiliye: 1. Arapların İslam'dan önceki dönemine verilen isim. 2. İslam'a uymayan her türlü inanç, söz ve davranış.

D

dedikodu: Başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma, gıybet.

dua: 1. Güçsüzlük ve ihtiyacını ortaya koyarak Allah'a (cc) yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış. 2. Bu amaçla söylenen dinî metin.

E

erdem: Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk gibi niteliklerin genel adı; fazilet.

etimolojik: Sözcüklerin köklerini, hangi dile ait olduklarını, ne zaman ortaya çıktıklarını, ilk olarak hangi kaynakta kayıt altına alındıklarını, ses ve anlam bakımından geçirdikleri dönüşümleri inceleyen bilim dalıyla ilgili olan; köken bilimsel.

F

fetva: Bir konu hakkında İslam'ın hükmünü anlamak için sorulan sorulara İslam âlimlerinin verdiği cevap.

G-Ğ

gayb: Akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı.

günah: Dinin emir ve yasaklarına aykırı olan söz, iş ve davranış.

H

hakikat: 1. Bir şeyin aslı ve esası, iç yüzü. 2. Gerçek, doğru.

haram: Dinen sorumluluk çağına ulaşmış olan herkese, Allah'ın (cc) kesin olarak yasakladığı söz ve davranış.

hesap: Dinen mükellef olan insanların dünya hayatındaki inanç ve davranışlarından dolayı ahirette hesaba çekilmesi.

hüküm: 1. Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı. 2. Allah'ın (cc), sorumluluk çağına gelmiş insanların inanç, ibadet, ahlak ve davranışlarına dair emir ve yasakları.

hüsran: İman yokluğu ya da salih amellerin iman üzerine bina edilememesi nedeniyle dünya ve ahiret mutluluğunu kaybetme.

I-İ

ihlal: Bozma, zarar verme, yasa ve düzene uymama.

ihtiyat: Herhangi bir konuda ileriyi düşünerek ölçülü davranma; sakınma.

itham: Suçlama, suç ve kabahat yükleme.

J-K-L

kabile: Ortak bir atadan türediklerine inanılan, toplumsal ve ekonomik ilişkilerinde anaerkil, ataerkil anlayışı uygulayan geleneksel topluluk; boy, klan.

lütuf: Allah'tan (cc) gelen iyilik, yardım, bağış.

M

mahşer: Kıyamet günü diriltilen bütün mükelleflerin dünya hayatında yaptıklarından dolayı hesap vermek için toplanacakları yer.

minnet: Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma; gönül borcu.

muamelat: İslam fıkhının ibadetlerle ilgili hükümlerinin dışında kalan ve insanların birbirleriyle, bireylerin toplumlarla ya da toplumların birbirleriyle olan hukuki, idari, iktisadi ve beşerî ilişkilerini düzenleyen bölümü.

muhatap: Kendisine söz söylenilen, kendisiyle konuşulan kimse.

Mushaf: Kur'an ayetlerinin iki kapak arasında toplanmasıyla oluşan kitap.

münafık: Küfrünü gizleyerek kendini mümin gibi gösteren veya imanla küfür arasında bocalayan kimse.

münezzeh: (Allah için) İnsanlara özgü her türlü sıfat ve noksanlıktan uzak olan, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan.

mütevatir: Aralarında anlaşarak yalan söylemeleri mümkün olmayan büyük bir topluluk tarafından nakledilen (haber veya hadis).

N

nefis: 1. Öz varlık, kişilik. 2. Arzu, istek, tutku. 3. Kötü huy ve çirkin davranışların kaynağı.

nübüvvet: Allah'ın (cc) gönderdiği vahiyleri, emir ve yasakları alıp insanlara dinin gerçeklerini duyurma; söz, tutum ve davranışlarıyla açıklama makamı olan peygamberlik.

O-Ö-P-R

örf: Yasalarla belirlenmediği hâlde halkın kendiliğinden uyduğu âdet, gelenek.

rivayet: 1. Bir haberi, söz veya olayı nakletme, anlatma. 2. Hz. Peygamber'insöz, onay ve eylemlerinin yazılıveya sözlü olarak sonraki nesillere metin ve senetleriyle birlikte aktarılması.

S

salih: 1. İyi, hayırlı, faydalı, güzel. 2. Dinin emir ve yasaklarına uygun hareket eden, inancı ile amelleri arasında uygunluk bulunan samimi mümin.

sevap: İyi ve güzel davranışlar karşılığında Allah (cc) tarafından verilecek ödül, ecir.

sırat: İslam'a göre ahirette cehennem üzerinde kurulacak olan; müminlerin kolayca üzerinden geçerek cennete gireceği, kâfirlerin ise üzerinden cehenneme düşeceği köprü.

Ş

şefaat: Ahirette peygamberlerin ve kendilerine izin verilen kimselerin, müminlerin bağışlanması için Allah (cc) katında niyazda bulunması.

şer: Kötülük, fenalık, kötü iş, bela, musibet.

T

tarumar: Çok dağınık ve karışık, darmadağın.

tasavvur: 1. Göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma. 2. Zihinde canlandırılan biçim.

tecelli: 1. Görünme, belirme, görünür olma, zuhur etme. 2. Allah'ın kudretinin şahıslarda ve eşyada görünmesi.

tefekkür: 1. Var olan bir şeyin manasını anlamaya çalışma. 2. Aklın hareket hâlinde olması, derin derin düşünmesi.

tesbih: Allah'ın (cc) her türlü kusur ve noksandan uzak olduğunu dile getirme.

tevatür: Bir hadisin yalan söylemelerine ihtimal verilmeyen birçok ravi tarafından rivayet ve nakledilmesi.

U-Ü-V-Y-Z

ümmet: Din ve inanç birliği temelinde bir araya gelen ve aynı peygambere bağlanan insanlar topluluğu, bir din üzerinde birleşen millet.

Bu karekod üzerinden ünitelerle ilgili cevap anahtarına ulaşabilirsiniz.

KAYNAKÇA

APAK, Âdem, "*Vahiy Öncesinde Hz. Peygamber (sav)'in Gönderildiği Sosyo-Kültürel ve Dini Ortam*", **Vahyin Nüzûlünün 1400. Yılında Hz. Muhammed (sav),** İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul, 2011.

APAYDIN, Hacı Yunus, "İctihad", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 21, İstanbul, 2000.

AVCI, Casim , "Hilâfet", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 17, İstanbul, 1998.

BAHÇEKAPILI, Mehmet, Mehmet DAĞ, **Kur'an-ı Kerim'i Anlamak,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016.

BEDİR, Murteza, "Sünnet", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 38, İstanbul, 2010.

BİRIŞIK, Abdulhamit, "Kur'an", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 26, İstanbul, 2002.

BİRIŞIK, Abdulhamit, "Müfessir", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 31, İstanbul, 2006.

BİRIŞIK, Abdulhamit, "Tefsir", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 40, İstanbul, 2011.

BOLAY, Süleyman Hayri, "Akıl", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 2, İstanbul, 1989.

BOLAY, Süleyman Hayri, "Âlem", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 2, İstanbul, 1989.

BOYNUKALIN, Mehmet, "Tebliğ", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 40, İstanbul, 2011.

BOZKURT, Nebi, Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Mekke", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 28, İstanbul, 2003.

BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail, **Sahih-i Buhârî,** Çağrı Yayınları, C 1-8, İstanbul, 1992.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı, **Rûhu'l Beyân**, (çev. Abdullah Öz; Halil Baltacı; İbrahim Tüfekçi), Erkam Yayınları, İstanbul, 2018.

CERRAHOĞLU, İsmail, **Tefsir Usulü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Ahlak", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 2, İstanbul, 1989.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Arap", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 3, İstanbul, 1991.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Emir Bi'l Ma'ruf Nehiy Ani'l-Münker", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 11, İstanbul, 1995.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Hak", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 15, İstanbul, 1997.

ÇAĞRICI, Mustafa, "İhsan", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 21, İstanbul, 2000.

ÇAĞRICI, Mustafa, "İnfak", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 22, İstanbul, 2000.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Îsâr", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 22, İstanbul, 2000.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Kul Hakkı", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 22, İstanbul, 2000.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Yardımlaşma", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 43, İstanbul, 2013.

ÇELEBİ, İlyas, "Gayb", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 13, İstanbul, 1996.

ÇÜÇEN, Abdülkadir, **Bilgi Felsefesi**, Asa Kitabevi, Bursa, 2005.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullâh bin Abdirrahman, **Sünenü'd-Dârimî**, C 1-2, İstanbul, 1992.

DEMİRCİ, Muhsin, **Kur'ân'ın Ana Konuları**, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.

DEMİRCİ, Muhsin, **Kur'ân Tarihi**, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.

DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Usulü,**, MÜİF Yayınları, İstanbul, 2001.

DEMİRCİ, Muhsin, **Vahiy Gerçeği**, İFAV, İstanbul, 2011.

DİNDİ, Erhan, **Kur'an'da İslam Öncesi Kültür**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.

DUMAN, Ali, "Sadaka", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 35, İstanbul, 2008.

EBU DAVÛD, Süleyman bin Eş'as es-Sicistânî, **Sünenü Ebî Dâvud**, C 1-5, İstanbul, 1992.

EL-KURTUBÎ, Muhammed bin Ahmed, **el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân**, Daru'l-Kütübi'l-Mısıriyye, Kahire, 1964.

EL-MATÜRİDİ, Ebu Mansûr, **Te'vîlâttü'l-Kur'ân**, (çev. Sadık Kemal Sandıkçı, Yusuf Şevki Yavuz), Ensar Yayınları, Ensar Yayınları, İstanbul, 2018.

ER-RÂZÎ, Fahruddîn, **Tefsir-i Kebir Mefâtîhu'l-Gayb,** (çev. Lütfullah Cebeci; Sadık Kıl), Huzur Yayınevi, Ankara, 1989.

ET-TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed bin Cerir, **Câmiu'l-Beyan fî Tefsîru'l-Kur'an,** Hisar Yayınevi, İstanbul, 1996.

ERSOY, Mehmet Âkif, **Safahat**, TBMM, Ankara, 2021.

FAYDA, Mustafa, "Câhiliye", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 7, İstanbul, 1993.

GALİP, Şeyh, **Şeyh Galip Divanı,** (haz. Naci Okçu), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

GÖLCÜK, Şerafettin, "Rızık", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 35, İstanbul, 2008.)

GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

HAMİDULLAH, Muhammad, **İslâm Peygamberi,** (çev. Salih Tuğ), İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003.

HARMAN, Ömer Faruk, "Kârûn", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 24, İstanbul, 2001.

İBNİ HANBEL, Ahmed, Müsned, C 1-4, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.

İBNİ HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik, **Sîret-i İbn-i Hişam Tercemesi,** (çev. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, C 1-4, İstanbul, 2006.

İBNİ KESİR, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm,** (çev. Mehmet Beşir Eryarsoy; Savaş Kocabaş), Karınca Polen Yayınları, C 1-12, İstanbul, 2012.

İBNİ MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezid el-Kazvinî, **Sünenü İbni Mâce**, C 1-2, İstanbul, 1992.

İBNİ SAD, Ebû Abdullah Muhammed, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, (thk. Muhammed Abdulkadir Ata), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1992.

KARADAŞ, Cağfer, "İnanç Konuları", **İslam'a Giriş, Temel Esaslar,** (ed. Süleyman Uludağ), Ankara, 2008.

KARAMAN, Hayreddin, Ali BARDAKOĞLU, Hacı Yunus APAYDIN, **İlmihal,** C 1-2, Ankara, 2006.

KARAMAN, Hayreddin, Mustafa ÇAĞRICI, İbrahim Kâfi DÖNMEZ, Sadrettin GÜMÜŞ, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

KARATAŞ, Ali, *"Kur'an'ı Kur'an ile Anlama"*, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Dergisi**, C 31, Samsun, 2011.

KILAVUZ, Ahmet Saim, **İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2023.

KOCA, Ferhat "Mücmel", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 31, İstanbul, 2020.

KOMİSYON, "Ahit", **Temel İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 1, İstanbul, 2020.

KOMİSYON, "Dünya", **Temel İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 2, İstanbul, 2020.

KOMİSYON, "Emir Bi'l Ma'ruf Nehiy Ani'l-Münker, **Temel İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 2, İstanbul, 2020.

KOMİSYON, "İstişare", **Temel İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 4, İstanbul, 2020.

KOMİSYON, "Mushaf", **Temel İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 6, İstanbul, 2020.

KOMİSYON, "Takva", **Temel İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 7, İstanbul, 2020.

KOMİSYON, "Tefekkür", **Temel İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 8, İstanbul, 2020.

KOMİSYON, "Vahiy", **Temel İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 8, İstanbul, 2020.

KOMİSYON, "Zan", **Temel İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 8, İstanbul, 2020.

KUTLUER, İlhan, "Düşünme", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 10, İstanbul, 1994.

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, "Hicaz", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 17, İstanbul, 1998.

MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyin bin Haccâc el-Kuşeyrî, **el-Câmiu's-Sahîh,** (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), C 1-3, İstanbul, 1992.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed bin Şuayb, **Sünenü'n-Nesâî**, C 1-8, İstanbul, 1992.

OLGUNER, Fahrettin, "Bâtıl", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 5, İstanbul, 1992.

ÖZAFŞAR, Mehmet Emin; İsmail Hakkı ÜNAL; Yavuz ÜNAL; Bünyamin ERUL; Huriye MARTI; Mahmut DEMİR (ed.), **Hadislerle İslam,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C 1-7, Ankara, 2014.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Arap", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 3, İstanbul, 1991.

ÖZEL, Ahmet, "Cihad", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 7, İstanbul, 1993.

ÖZEL, Ahmet, "Esir", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 11, İstanbul, 1995.

ÖZLER, Mevlüt, "Tevhid", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 41, İstanbul, 2012.

PAÇACI, Mehmet, "Kur'an", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 26, Ankara, 2002.

PAÇACI, Mehmet, **Kur'an'a Giriş,** İSAM Yayınları, Ankara, 2020.

SARIÇAM, İbrahim, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

SERİNSU, Ahmet Nedim (ed.), Mehmet SÜRMELİ, Arif ALKAN, Ömer AKYÜREK, Bilal DELİSER, Ayhan BAŞ-TÜRK, Ali ÇINAR, Yusuf MAVİLİ, **Dinî Terimler Sözlüğü**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

SİNANOĞLU, Mustafa, "İbadet", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 19, İstanbul, 1999.

SİNANOĞLU, Mustafa, "İman", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 22, İstanbul, 2000.

ŞENGÜL, İdris, "Kıssa", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 25, İstanbul, 2022.

ŞİMŞEK, Mehmet Sait, **Kur'an'ın Ana Konuları**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2019.

ŞİMŞEK, Mehmet Sait, **Kur'an Kıssalarına Giriş**, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1993.

TİRMİZİ, Ebû İsâ Muhammed bin İsâ, **Sünenü't-Tirmizî**, C 1-5, İstanbul, 1992.

TOKSARI, Ali, "Birr", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 6, İstanbul, 2020.

TOKSARI, Ali, "Emanet", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 11, İstanbul, 1995.

TÜLÜCÜ, Süleyman, "Muallakât", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 30, İstanbul, 2020.

ULUDAĞ, Süleyman, "Takva", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 39, İstanbul, 2010.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Ba's", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 5, İstanbul, 1992.

YAZIR, Elmalılı Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2023.

YESEVÎ, Hoca Ahmed, **Divân-ı Hikmet**, (ed. Hayati Bice), H Yayınları, İstanbul, 2016.

YILDIZ, Hakkı Dursun, "Arabistan", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C 3, İstanbul, 1991.

ZEMAHŞERÎ, **El-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'i-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl,** (çev. Adil BEBEK; Muhammed COŞKUN; Necdet ÇAĞIL; Ömer ÇELİK), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2018.

Bu karekod üzerinden görsel ve genel ağ kaynakçasına ulaşabilirsiniz.

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
Edirne
Kırklareli
Sinop
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
ACARA Ö.C.
Artvin
Ardahan
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
YUNANİSTAN
Tekirdağ
İstanbul
Samsun
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Kars
Erivan
Kocaeli
Düzce
Karabük
Çankırı
Amasya
Gökçeada
Sakarya
Bolu
Çorum
Tokat
Gümüşhane
Bayburt
Çanakkale
Bozcaada
Bursa
Bilecik
Ankara
Erzincan
Erzurum
Iğdır
Ağrı
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Balıkesir
Eskişehir
Yozgat
Sivas
Kırıkkale
Kütahya
Tunceli
Bingöl
Muş
Manisa
Afyonkarahisar
Kırşehir
Atina
Uşak
İzmir
Kayseri
Nevşehir
Elâzığ
Malatya
Bitlis
Van
Aksaray
Aydın
Konya
Diyarbakır
Siirt
Batman
Adıyaman
Hakkâri
Denizli
İsparta
Niğde
Kahramanmaraş
Şırnak
İ R A N
Muğla
Burdur
Mardin
Karaman
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Antalya
Adana
Mersin
Kilis
Hatay
S U R İ Y E
I R A K
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
Şam
Bağdat
A K D E N İ Z
L İ B Y A
Tel Aviv
FİLİSTİN Batı Şeria
FİLİSTİN Gazze Şeridi
Doğu Kudüs
İSRAİL
M I S I R
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400
km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
RUSYA FEDERASYONU
KAZAKİSTAN
TÜRKİYE
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
MOĞOLİSTAN
SAHA (YAKUT) C.
TUVA C.
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Bering Denizi
Ohotsk Denizi
Kuzey Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Kızıldeniz
30°B 20°B 10°B 0° 10°D 20°D 30°D 40°D 50°D 60°D 80°D 100°D 120°D 130°D 140°D 150°D 160°D 170°D 180°
40°K 30°K 20°K 10°K
30°D 40°D 50°D 60°D 70°D 80°D 90°D 100°D 110°D 120°D